

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ÖZTÜRK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YUSUF KESKİN

ŞUBAT 2024

T. C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
DEĞERLER EĞİTİMİ BİLİM DALI

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ
GÖRÜŞLERİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

KÜBRA ÖZTÜRK

DANIŞMAN
DOÇ. DR. YUSUF KESKİN

ŞUBAT 2024

BİLDİRİM

Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Tez-Proje Yazım Kılavuzu'na uygun olarak hazırladığım bu çalışmada:

- Tezde yer verilen tüm bilgi ve belgeleri akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi ve sunduğumu,
- Yararlandığım eserlere atıfta bulunduğumu ve kaynak olarak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değiştirmede bulunmadığımı,
- Bu tezin tamamını ya da herhangi bir bölümünü başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı beyan ederim.

Kübra ÖZTÜRK

ÖN SÖZ

Değerler bir toplumun yapı taşlarıdır. Kültür, tarih, dil ve din içinde değerleri barındırır. Toplumdaki bireyleri ortak bir amaç etrafında toplar. Hızla gelişen ve değişen dünya beraberinde de birçok yeni problem üretmektedir. Şiddet, hırsızlık, bağımlılık, akran zorbalığı, tüketim çılgınlığı, cinayetler ve uyuşturucu gibi birçok olumsuz durumda artış gözlemlenmektedir. Bu durum değerler eğitiminin günümüzde önemini daha da arttırmaktadır.

Özel gereksinimli bireyler de toplumun bir parçasıdır. Sahip oldukları yetersizlikler onların topluma uyumunu, sosyalleşmesini, aidiyetini olumsuz etkileyebilmektedir. Bu bireylerin topluma kazandırılması için var olan değerlerin öğretilmesi gerekmektedir. Bu hem özel gereksinimli bireyin mutlu olmasına hem de toplumun huzuruna katkı sağlar. Değerlerin öğretimi ilk ailede başlar ve çocuğun okul hayatının başlamasıyla bu süreçte öğretmende dahil olur. Değerler eğitiminin planlı ve sistemli yapılabileceği kurumlar okullardır.

Bu çalışma özel gereksinimli bireylerle çalışan özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi algıları, değerler eğitiminin gerekliliği, aile ve öğretmenin rolüyle ilgili görüşleri ortaya konmuştur.

Araştırma sürecinde bana her aşamada yol gösteren danışman hocam Doç. Dr. Yusuf KESKİN' e, görüşme sorularının hazırlanmasında bana yardım eden değerli hocam Prof. Dr. Sevgi ÇOŞKUN KESKİN' e, teknik olarak tezimin her aşamasında bana yardım eden Niyazi TUNÇ' a ve beni hep destekleyen aileme teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

ÖZEL EĞİTİM ÖĞRETMENLERİNİN DEĞERLER EĞİTİMİ İLE İLGİLİ GÖRÜŞLERİ

Kübra ÖZTÜRK, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Yusuf Keskin

Sakarya Üniversitesi, 2024.

Bu araştırmada, özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimiyle ilgili görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır.

Araştırma en az dört yıl çalışma deneyimi olan, özel eğitim alan mezunu 10 kadın, 6 erkek özel eğitim öğretmenin katılımı ile sürdürülmüştür. Katılımcı öğretmenler ölçüt örnekleme yöntemi kullanılarak belirlenmiştir. Verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme formu uzman görüşü alınarak araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Elde edilen veriler içerik analizine tabi tutularak kodlara ve temalara ulaşılmıştır. Veriler tablolar kullanılarak betimlenmiştir.

Öğretmenlerin tamamı özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın mümkün olduğunu ifade etmiştir. Değerler eğitimi önemli ve gerekli bulunmaktadır. Öğretmenlerin çoğu değerler eğitimi uyguladıklarını; saygı, sevgi, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, vatanseverlik, dürüstlük ve paylaşma değerlerinin özel eğitimde verilebileceği belirtmektedir. Değerler eğitimi sürecinde aile kilit nokta olarak görülmekte ve aileyle iş birliği yapılması gerektiği ifade edilmektedir. Öğretmenler kendilerini değerler eğitiminin uygulayıcısı olarak görmekte, öğrencilere rol model olduklarını vurgulamaktadır. Normal bireylere özel gereksinimli bireylerle ilgili en çok saygı, hoşgörü, empati, yardımseverlik, sevgi, merhamet, adalet ve kabullenme değerlerinin öğretilbileceği belirtilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Özel eğitim, Değer, Özel gereksinimli birey, Özel eğitim öğretmeni

ABSTRACT

SPECIAL EDUCATION TEACHERS' OPINIONS ON VALUES EDUCATION

Kübra ÖZTÜRK, Master Thesis

Supervisor: Doç. Dr. Yusuf Keskin

Sakarya University, 2024.

This research aims to reveal the opinions of special education teachers about values education. For this purpose, the case study design, one of the qualitative research methods, was used in the study.

The research was carried out with the participation of 10 female and 6 male special education teachers who had at least four years of working experience and were special education graduates. Participating teachers were determined using the criterion sampling method. A semi-structured interview form was used to collect data. The interview form was created by the researcher by taking expert opinion. The obtained data were subjected to content analysis and codes and themes were reached. The data are described using tables.

All of the teachers stated that it is possible to conduct values education in special education. Values education is important and necessary. Most of the teachers stated that they implemented values education; It states that the values of respect, love, responsibility, tolerance, cooperation, patriotism, honesty and sharing can be taught in special education. Family is seen as the key point in the values education process and it is stated that cooperation with the family is necessary. Teachers see themselves as practitioners of values education and emphasize that they are role models for students. It is stated that normal individuals can be taught the values of respect, tolerance, empathy, helpfulness, love, compassion, justice and acceptance the most regarding individuals with special needs.

Keywords: Special education, Value, Individual with special needs, Special education teacher

İÇİNDEKİLER

BİLDİRİM.....	i
ÖN SÖZ.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
TABLolar LİSTESİ	viii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	x
KISALTMALAR	xi
BÖLÜM I	1
GİRİŞ.....	1
1.1.Problem durumu	1
1.2. Araştırmanın amacı.....	3
1.3.Araştırmanın önemi	3
1.4.Problem cümlesi	4
1.5.Alt problemler	4
1.6.Varsayımlar	4
1.7.Sınırlılıklar.....	4
1.8.Tanımlar	5
BÖLÜM II	6
ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Değer kavramı	6
2.2. Değerlerin sınıflandırılması.....	8
2.3. Değerler eğitimi.....	11
2.3.1. Değer eğitimi yaklaşımları	13

2.3.1.1. Değer telkini	13
2.3.1.2. Davranış değiştirme.....	13
2.3.1.3. Değer açıklama	14
2.3.1.4. Ahlaki muhakeme.....	14
2.3.1.5. Değer analizi.....	14
2.3.2. Değerler eğitiminde ailenin rolü.....	15
2.3.3. Değerler eğitiminde okulun rolü.....	16
2.4. Özel gereksinimli birey	17
2.5. Özel eğitim	22
2.6. Özel gereksinimli çocuğa sahip aile ve özel eğitim öğretmeni	25
2.7. Değerler eğitimi ve özel eğitim	26
2.8. İlgili araştırmalar	28
BÖLÜM III.....	31
YÖNTEM	31
3.1. Araştırmanın yöntemi	31
3.2. Araştırmanın örnekleme.....	33
3.3. Veri toplama aracı ve veri toplama süreci	34
3.4. Verilerin analizi	35
3.5. Geçerlilik ve güvenirlik	35
BÖLÜM IV	37
BULGULAR	37
4.1. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitiminin tanımına yönelik görüşleri	37
4.2. “Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?” sorusuna yönelik görüşler	39
4.3. Özel eğitim öğretmenin sahip olması gereken değerler ile ilgili görüşler.....	40
4.4. “Özel eğitimde değerler eğitimi yapmak mümkün mü? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusuna ilişkin görüşler.....	44

4.5. “Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz? Neden?” sorusuna yönelik görüşler	47
4.6. “Özel eğitimde değerler eğitimi önemli buluyor musunuz? Neden?” sorusuna yönelik görüşler	50
4.7. “Özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir? Neden?” sorusuna yönelik görüşler	53
4.8. “Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitime yer veriliyor mu? Nasıl?” sorusuna yönelik görüşler	56
4.9. “Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusuna yönelik görüşler	58
4.10. “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusuna yönelik görüşler	61
4.11. “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusuna yönelik görüşler	63
4.12. “Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilir? Neden?” sorusuna yönelik görüşler	65
BÖLÜM V	69
SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER	69
5.1. Sonuç ve tartışma	69
5.2. Öneriler	78
5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler	78
5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler	78
KAYNAKLAR	80
EKLER	90

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. Schwartz değer sınıflandırması	8
Tablo 2. Spranger’ in değer sınıflandırması	9
Tablo 3. Milton Rokeach’ın değer sınıflandırması.....	10
Tablo 4. Nelson’ın değer sınıflandırması	11
Tablo 5. Araştırmaya katılan öğretmenlerin özellikleri.....	34
Tablo 6. Değerler eğitimi tanım şekilleri.....	37
Tablo 7. Kavramsal tanıma ilişkin kodlar	38
Tablo 8. “Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?” sorusu cevapları.....	39
Tablo 9. “Özel eğitim öğretmeni hangi değerlere sahip olmalı?” sorusu cevapları	40
Tablo 10. Özel eğitim öğretmeninde olması gereken değerlerin nedenlerine yönelik görüşler	41
Tablo 11. Özel eğitimde değerler eğitiminin mümkünlüğüyle ilgili görüşler.....	44
Tablo 12. “Özel eğitimde değerler eğitimi yapmak mümkün mü?” sorusu cevapları	44
Tablo 13. “Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz?” sorusu cevapları	47
Tablo 14. Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli bulan öğretmen görüşleri	47
Tablo 15. Özel eğitimde değerler eğitiminin gerekliliğinin nedeniyle ilgili görüşler	49
Tablo 16. “Özel eğitimde değerler eğitimi önemli buluyor musunuz?” sorusu cevapları	50
Tablo 17. Özel eğitimde değerler eğitimi önemli bulan öğretmen görüşleri	51
Tablo 18. Özel eğitimde değerler eğitiminin önemli olmasının nedeniyle ilgili görüşler... ..	52
Tablo 19. “Özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir?” sorusu cevapları	53
Tablo 20. Özel eğitimde verilmesi gereken değerlerin nedenlerine yönelik görüşler.....	54

Tablo 21. Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitime yer veriliyor mu?” sorusu cevapları	56
Tablo 22. Öğretmenlerin mevcut programda değerler eğitimiyle karşılaştıkları durumlar.	57
Tablo 23. “Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz?” sorusu cevapları	58
Tablo 24. Öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarına ilişkin görüşleri	59
Tablo 25. “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusu cevapları.....	61
Tablo 26. Ailenin önemli olduğuyla ilgili görüşler	61
Tablo 27. Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusu cevapları	64
Tablo 28. “Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilbilir?” sorusu cevapları.....	66
Tablo 29. Normal bireylere öğretilebilecek değerlerin nedenlerine ilişkin görüşler.....	67

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Eğitim ortamları	24
Şekil 2. Durum çalışmasının aşamaları	32
Şekil 3. Araştırma süreci	33
Şekil 4. Değerler eğitimi yapmanın nasıl mümkün olduğuyla ilgili görüşler	46



KISALTMALAR

MEB: Millî Eğitim Bakanlığı

RAM: Rehberlik ve Araştırma Merkezi

KHK: Kanun Hükmünde Kararname

BEP: Bireysel Eğitim Planı

TDK: Türk Dil Kurumu

Akt: Aktaran



BÖLÜM I

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın daha iyi anlaşılması için problem durumu, araştırmanın amacı ve önemi, problem cümlesi, alt problemler, varsayımlar, sınırlılıklar ve tanımlar başlıkları altında bilgi verilmiştir.

1.1.Problem durumu

Değer kavramı psikoloji, felsefe, ekonomi, sosyoloji, eğitim ve ilahiyat gibi birçok alanın konusu olmuştur. Bunun nedeni değerlerin insan davranışlarında bir kıstas olmasıdır (Aydın, 2011).

Değerler başarı için önem arz eden davranış ölçütleridir (Erdem, 2003). Değerler bireylerin bilişsel örüntülerinin en önemli unsurudur (Özensel, 2003). Güngör'e (1998) göre değer insan eylemlerine kılavuzluk eden bir şeyin iyi ya da kötü olması ile ilgili inançtır. Değerler kişiye ve topluma yararlı, kişi ve toplum tarafından beğenilen ve talep edilen her şey olarak tanımlanabilir. Objeden daha çok objeye aktarılan önemdir (Fichter, 1990). İnsanın tüm eylemleri en az bir değer ile ilişkilidir. O halde değer eylemlerimizin temelinde yatan ilkeler olarak tanımlanır (Uysal, 2003).

Değer kültürleri birbirinden ayıran öğedir. Bir toplumun düşünce yapısını ve kimliğini oluşturur. Sosyal açıdan bireyin nasıl davranması gerektiğini belirleyen bir ölçüttür. İlişkilerin oluşmasında temel bir etmendir. Bu nedenle birey, toplum ve kültürün anlaşılması, gelişmesi ve ilerlemesi açısından değerler önemli bir yere sahiptir (Avcı, 2020).

Toplumun huzurlu ve düzen içinde olması için bireylerin ortak değerler etrafında toplanması gerekmektedir. Ortak değerlere tutunmayan toplumda şiddet, kargaşa, fanatizm gibi durumlar toplumdaki birlik ve beraberliğin bozulmasına neden olur. Toplumun gelişmesi, toplumda var olan her bireyin değişmesi ve gelişmesi ile mümkündür. Bireylerin gelişmesinde doğrudan rol oynayan okullarda, okul öncesi dönemden başlayarak hem öğrenciler hem de aileler için değer eğitimi çalışmaları yapılmalıdır (Hökelekli, 2006).

Okullar planlı, kaliteli eğitimci kadroları bünyelerinde bulunduran, geniş bir insan topluluğuna ulaşabilen ve denetlenebilir kurumlardır. Bireyin gelişim döneminin büyük kısmı okul dönemi ile çakışmaktadır. Bu nedenle okul; değer kazandırma, geliştirme, özümseme, destekleme ve pekiştirme de önemli ve etkili bir yere sahiptir (Kaya ve Taşkın, 2019).

Okullarda yalnızca akademik bilginin verilirken öğrencilerin duyuşsal alandaki gelişmelerinin arka plana atılması halinde toplumun ortak amaçlar etrafında toplanması mümkün olmayacaktır (Yazıcı, 2006). Eğitimin amacı sadece bilişsel gelişimi destekleme olmamalı bütün gelişim alanlarına birlikte odaklanılmalıdır. Bilişsel gelişim bireyi daha akıllı ve güçlü hale getirebilirken bu aklın toplum ve insanlık yararına kullanılması için değerler eğitimi gereklidir (Kaymakcan ve Meydan, 2016).

Birey tek başına kendi değer sistemini oluşturamayabilir ya da yanlış değer edinebilir. Bu yüzden çocuğun değer sisteminin gelişmesi için bir eğitime ihtiyacı vardır. Bu eğitimci erken çocukluk döneminde aile olurken okul hayatının başlaması ile birlikte öğretmende bu sürece dahil olur. Öğretmen öğrencinin değer eğitimi planlayan kişidir. Öğretmenin alan bilgisi, yeteneği, kişiliği ve kültür düzeyi eğitimin kalitesini doğrudan etkilemektedir. Değer eğitimi sürecinde öğrenciye rol model olma ve rehberlik etmede önemli bir göreve sahiptir (Korkmaz, 2019).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nun ikinci maddesinde; Türk Milli Eğitiminin genel amacını Türk Milletinin bütün fertlerine "Atatürk inkılap ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin milli, ahlaki, insani, manevi ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan, insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış haline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek" (MEB, 1973, s.3) ifadesi geçmekte olup değerlerin benimsenmesi amaç olarak belirtilmiş ve ayrıca gözetmeksizin her birey vurgusu yapılmıştır.

Eğitimin her bireye ulaşması olarak ifade edilen fırsat eşitliği; sadece maddi zorluklara sahip öğrencilerin eğitime ulaştırılması ile ilgili değildir. Fırsat eşitliği aynı zamanda farklı zekâ ve becerideki öğrencilere en uygun eğitimi sunmayı ifade eder (Çetin, 2004).

Fırsat eşitliğinden bahsedildiğinde akla gelen gruplardan biri özel gereksinimli bireylerdir. Bu bireyler yetersizliklerinden dolayı topluma uyum sağlamakta zorluk yaşarlar ve çeşitli

problemli davranışlar gösterirler. Değerler bireylerin topluma uyum sağlamasında önemli rol oynar. Davranışların şekillenmesinde de değerler önemli bir faktördür. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri özel gereksinimli öğrencilerin değer eğitimi sürecini etkileyecektir. Bu da doğrudan özel gereksinimli öğrencinin topluma uyumunu ve davranışlarını etkilemektedir (Külünkoğlu, 2020).

Bu bilgiler doğrultusunda, bu çalışmada, özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amaçlanmıştır.

1.2. Araştırmanın amacı

Bu araştırmanın amacı, özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerini belirlemektir.

1.3. Araştırmanın önemi

Toplumu bir arada tutan öğelerden biri de sahip olunan ortak değerlerdir. Okullarda ilkokuldan itibaren bireylerin topluma uyumunu sağlayacak değerlerin öğretilmesi amaçlanır. Çocuklardan öğrendikleri bu değerleri özümsemeleri ve davranışlarına yansımaları beklenir. Toplumun oluşturduğu ortak değerlere sahip olmayan bireyler uyum sağlayamaz ve mutsuz olur. Dezavantajlı gruplar arasında yer alan özel gereksinimli bireylerde toplumun bir parçasıdır. Özel gereksinimli öğrenciler yetersizlik alanları ve seviyelerine göre özel eğitim uygulama okullarında, normal okullarda özel eğitim sınıflarında ya da normal gelişim gösteren öğrencilerin sınıflarında kaynaştırma öğrencisi olarak eğitim almaktadırlar. Özel gereksinimli çocuğun kişilik gelişiminin sağlanması ve topluma uyumunun gerçekleşmesi için değerleri kazanması ve davranışa dönüşmesi gerekmektedir. Öğrenci üzerinde çok büyük etkiye sahip olan öğretmenin bu değerleri kazandırmasında; değerler eğitimi konusunda kendisini geliştirmesi, bu alanda çocuğa olumlu yaşantılar sunması, olumlu davranışlarını pekiştirmesi ve bu değerleri içselleştirmesine bağlıdır. Özel eğitim öğretmenleri özel gereksinimli öğrencilerin ilkokul kademesinden başlayarak lise kademesine kadar sınıflarında daima bulunan öğretmenleri olmakla birlikte tutum ve davranışları çocukların karakter, tutum, değer yargılarının gelişmesinde ve topluma uyumunun sağlanmasında önemli bir rol model olmaktadır. Bu

yüzden özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin incelenmesi amaçlanan bu araştırma büyük önem taşımaktadır. Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerinin ortaya konulması amaçlanmıştır.

1.4.Problem cümlesi

Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşleri nelerdir?

1.5.Alt problemler

- Özel eğitim öğretmenleri değerler eğitimini nasıl algılamaktadır?
- Özel eğitimde değerler eğitiminin yapılabilirliği ve önemi ile ilgili görüşleri nelerdir?
- Özel eğitim öğretmenleri öğrencilere hangi değerleri kazandırmayı önemsemektedir?
- Özel eğitim öğretmenleri değerlerin kazandırılmasında sınıf içinde ne gibi çalışmalara yer vermektedir?
- Değer eğitimi sürecinde ailenin rolü ile ilgili görüşleri nelerdir?
- Değer eğitimi sürecinde öğretmenin rolü ile ilgili görüşleri nelerdir?
- Normal gelişim gösteren bireylere engellilere yönelik değerler eğitimi çerçevesinde neler kazandırılabilir?

1.6.Varsayımlar

- Bu çalışmaya katılan öğretmenlerin soruları samimi ve ciddiyetle, gerçek görüşlerini belirterek yanıt verdikleri varsayılmıştır.
- Araştırmacı tarafından hazırlanmış görüşme formunun kapsam geçerliliği konunun uzmanları tarafından incelenmiştir. Görüşme sorularının özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşlerini öğrenme amacına hizmet ettiği ve ölçülmek istenileni ölçtüğü varsayılmıştır.

1.7.Sınırlılıklar

- Araştırma katılımcıların görüşleri ile sınırlıdır.
- Araştırma, araştırmacının hazırladığı ölçme aracı ile sınırlıdır.

1.8.Tanımlar

Değer: “Bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğunu hakkındaki inançtır. İnsanın diğer insanlarla ilişkilerinde eylemleri, niyetleri, arzuları ve nitelikleri değerlendirirken belirlediği ölçütlerdir” (Güngör, 1995, s. 26-27).

Değer Eğitimi: “Değerleri öğretmek için açık bir girişimdir” (Keskin, 2008, s.21).

Özel Gereksinimli Birey: “Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyde anlamlı farklılık gösteren birey” (MEB, 1997).

Özel Eğitim: “Çoğunluktan farklı ve özel gereksinimli olan çocuklara sunulan, üstün özellikleri olanları yetenekleri doğrultusunda kapasitelerinin en üst düzeye çıkmasını sağlayan, yetersizliği engele dönüştürmeyi önleyen, engelli bireyi kendine yeterli hale getirerek toplumla bütünleşmesini ve bağımsız, üretici bireyler olmasını destekleyecek becerilerle donatan eğitimidir” (Ataman, 2012, s.14).

BÖLÜM II

ARAŞTIRMANIN KURAMSAL ÇERÇEVESİ VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümde araştırma ile ilgili alan yazın incelenerek kuramsal temeller ortaya konulmuştur. Değer kavramı, değerler eğitimi ve özel eğitim konuları incelenmiş daha sonrasında özel eğitimde değerler eğitimi başlığı oluşturulmuştur.

2.1. Değer kavramı

Değer TDK (2011) sözlüğünde “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet; kişinin isteyen, gereksinim duyan bir varlık olarak nesne ile bağlantısında beliren şey; bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” olarak tanımlanmaktadır.

Değerler, disiplinler arası birçok alan ile ilişkili olup her alan kendine göre tanımlamalar yapmış, kendisi ile alakasız olan kısımları göz ardı etmiştir. Psikoloji değeri ele alırken insan davranışları üzerindeki etkisi üzerinde durur ve bir inanç olarak kabul eder. Felsefe, ahlakın esas değerini konu alır ve bütün davranışlar için ölçüt olacak ve ona göre değerlendirecek standartları belirlemeye çalışır (Güngör, 1993). Sosyoloji ise toplumun ve kültürün içinde barındırdığı değerleri ele alır. Toplumu oluşturan ve kültürün meydana gelmesine neden olan bireylerin davranışlarını nedenleri doğrudan değerlerle ilişkilidir. Var olan kültürdeki değerlerde bireyin davranışlarını ve toplumun yapısını etkilemektedir. Toplumsal yapıyı oluşturan öğeler doğrudan değerler ile ilişkilidir (Ulusoy ve Dilmaç, 2018).

Akbaş (2004) değeri insanın, toplum ve diğer insanlarla iletişimi ve etkileşimi sonucu özümsemişi ve davranışlarını etkilemesine neden olan standart olarak tanımlamaktadır. Değerin bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olarak üç yönü bulunmaktadır. Bilişsel boyutunun değeri fark etme, algılama ve kullanılması gereken yeri bilmeyi, duyuşsal boyutu iyi ve kötü olma konusunda hüküm vermeyi, psikomotor boyutu ise diğer iki boyut sonucu değerini davranışa etki etmesini içerir.

Bireyde davranış deęiřiklięine neden olmayan bilgi anlamsız ve deęersizdir. Davranış deęiřiklięinin yanında kiřinin duygu ve dūřünce yapısını da deęiřtirmelidir. Bilgi, insana ahlaklı ve erdemli olmada katkı saęlamıyorsa fonksiyonunu tam olarak yerine getirmiyor demektir. Gūnūmūzde bilgi geliřtikçe ahlaki deęerler geri gitmiřtir. Toplumların huzur içinde yařayabilmesinin ōn kořulu, toplumu oluřturan bireylerin ahlaki deęerlere ve erdemlere sahip olmasıdır (Hōkelekli, 2006). Birey tecrūbeleri sonucunda deneyimler edinir. Bunun sonucunda kendi için doęru ve yanlıřı belirler. İnsan ilk olarak kendi sonra dięer bireyler için deęerler oluřturur ve toplumu mutluluęa gōtūreceęini dūřūnūr. İyi ve gūzeli būtūn insanlar için ister. Bōylece saygı, sorumluluk, adalet gibi deęerler oluřur (Akbař, 2004).

Deęer sadece ahlaki hūkūmleri içermez. Ahlaki olan deęerler olduęu gibi ahlak ile baęlantılı olmayan deęerlerde vardır. Ahlak ile iliřkili olmayan deęerler genellikle bireyin kiřisel tercihleri ile alakalıdır. Ahlaki deęerler ise emredicidir ve bize ne yapıp yapmamamız gerektięini sōyler. Bu deęerlerden bazıları tūm insanlarca kabul gōrūr ve birer evrensel deęer haline gelir (Kaymakcan ve Meydan, 2016).

Genel olarak bakıldıęında deęerlerin kaynaęını din ve toplum oluřturmaktadır (Aydın, 2003). Deęerler sosyal ve dini deęerler olmak ūzere iki bařlıkta toplanabilir. Sosyal deęerler gereksinimler sonucu ortaya çıkan beřerī kaynaklıdır. Kendi içinde milli ve evrensel olarak ayrılabilir. Milli deęerler bulunduęu toplum içinde anlam tařırken evrensel deęerler tūm insanlık için kabul gōrūr. Dini deęerlerin kaynaęını ise kutsal oluřturur. Gūnūmūzde insanın bireyselleřmesi ve kendi deęerlerini oluřturmasına olanak tanınmıřtır (Korkmaz, 2019).

Bireyin davranıřları benimsedięi deęerlere dayanarak ortaya çıkar. Bu yūzden deęerler eylemlerin yōneticisi gōrevindedir. İnsan eylemlerinin iyi ve kōtū, doęru ve yanlıř olarak betimlenmesi bireyin ve toplumu deęer yargıları ile iliřkilidir. İnsan davranıřlarını ele alırken toplumun sahip olduęu deęerler ile birlikte incelenmelidir. Deęerler; toplumda iyi olana yōnlendirirken kōtūyū ōnleyici bir sistemin geliřmesini saęlar (Okumuř, 2010).

Deęerlerin fonksiyonu insan ile ilgili olaylarda belirleyici rol oynamak řeklinde ifade edilebilir. Būtūn sanat, siyaset, eęitim ve sosyolojik olaylar bir deęere dayanarak řekil alır. Davranıřların oluřmasına yōn vermenin yanı sıra sonuç için bir ōlme gōrevi olarak da kullanılır. Olaylar ve davranıřlar deęer sistemleri ūzerinden deęerlendirilir. Deęerin en ōnemli iřlevi sosyal hayatı řekillendirmesidir (Aydın, 2011).

Değer canlı varlıklar arasında insanın öğrenebileceği bir olgudur. İnsan sadece yeme, içme, uyuma, cinsellik gibi eğilimleri doğuştan getirir. Bunların dışındakiler sonradan öğrenilir (Tarhan, 2019). Değerlerin her toplumda farklı şekilde olması sonradan öğrenildiğini göstermektedir. Nasıl davranmamız gerektiğini, olaylara karşı vermemiz gereken tepkileri küçüklükten itibaren etrafımızdaki yetişkinlerden öğreniriz (Aydın, 2010). Davranışların oluşmasında etkin rol oynayan değerler de sonradan sosyal öğrenme metodu ile kazanılır. Değerler birden çok boyuta sahip olabilir. Bir değer hem siyasal hem ekonomik boyutu olabilir. Tüm boyutları ile bir sentez ortaya koyar ve kültürel, siyasal, dini kimlikleri ortaya çıkarır. Değerlerden habersiz yaşayan insan kimliksizleşir (Tarhan, 2019).

Fichter (2006) değerlerin özelliklerini şu şekilde açıklamıştır:

- Bir topluma mana veren kıstaslardır.
- Değerler bir kişinin belirlemesi veya öncülüğünden ziyade toplumun ekseriyeti tarafından oluşturulur.
- Toplumun sıkı sıkıya bağlı olduğu değerler için kişi fedakârlıkta bulunur.
- Değerler toplumsaldır. Birey doğduğunda bir değer sistemi içine doğar. Yaşamı boyunca değerleri öğrenir, benimser, uygular ve aktarır.
- Değerler kişiler arası karşılıklı anlaşma gerektirdiği için diğer değerli nesnelerden soyutlanabilir.

2.2. Değerlerin sınıflandırılması

Değerler ile ilgili birçok sınıflandırılma yapılmıştır. Schwartz, Spranger ve Rokeach'a ait olanlar en kabul gören sınıflandırmalardır (Yazıcı, 2006).

Schwartz (1992) değeri 10 boyutta sınıflandırmıştır, Bunlar; güç, başarı, hazcılık, uyarılma, öz-yönetim, evrenselcilik, iyilikseverlik, geleneksellik, uyum ve güvenlidir. Bu boyutlar birbirinden bağımsız değildir. Çok boyutlu ve bütüncül bir yapı oluştururlar. Birbiri ile ilişkilidir ve etkileşim ile bir üst değeri oluşturur. Bu sınıflandırmaya aşağıdaki tabloda yer verilmiştir (akt. Kuşdili ve Kağıtçıbaşı, 2000, s.61).

Tablo 1

Schwartz Değer Sınıflandırması

Değer grupları	Değerler
----------------	----------

Güç	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntüyü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak.
Hazcılık	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönelim	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak
Evrenselcilik	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, iç uyum
İyilikseverlik	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak
Geleneksellik	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat, mahremiyet
Uyma	Kibarlık, itaatkâr olmak, anne-babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, iyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

Spranger değeri sosyal, siyasi, ekonomik, estetik, dini ve teorik olarak 6 grup şeklinde sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma ile ilgili açıklamaya aşağıdaki tabloda yer verilmiştir (Akbaş, 2004; Keskin, 2016; Yazıcı, 2006).

Tablo 2

Spranger' in Değer Sınıflandırması

Sosyal değer	Sevmek, yardımlaşma ve çıkarıcı olmama bu değer in yapı taşlarını oluşturur. Bu değere sahip insan sevecen, sıcakkanlı ve sevgi doludur.
--------------	--

Politik değer	Her şeyden önce güç, liderlik ve şöhret gelir. Değere sahip kişi başkalarını yönlendirme ve liderlik etmekten hoşlanır
Ekonomik değer	Pratiklik ve faydacılık ön plandadır. Bu değere sahip kişiler maddi değerlere önem verir.
Estetik değer	Uyum, düzen, şekil ve simetri esastır. Sanat toplum için mecburidir.
Dini değer	Din yolunda dünya hazlarını terk eder. Evreni bir bütün olarak ele alır.
Teorik değer	Bu değere sahip kişi akılcı ve entelektüeldir. Deneye önem verir. Gerçek olan önemlidir. Eleştirel düşünme, bilgi ve mukayese etme ön plandadır.

Rokeach (1973) değerleri amaç ve araç olmak üzere iki kategori altında sınıflandırmıştır. Amaç değerler hayatın temel gayesidir. Hedeflenen ve kazanılması gereken asıl değerlerdir. Araç değerler ise bu gayeye ulaşmak için kullanılan davranışlardan oluşmaktadır (akt. Karababa, 2019, s.9).

Tablo 3

Milton Rokeach'ın Değer Sınıflandırması

Asli (amaç) değerler	Araç değerler
Rahat bir hayat	Hırslı
Heyecanlı bir hayat	Açık görüşlü olma
Başarma hissi	Yeteneklilik
Barış içinde bir dünya	Neşe
Güzellikler dünyası	Temizlik
Eşitlik	Cesaret
Aile güvenliği	Affedicilik
Özgürlük	Yardımseverlik
Mutluluk	Dürüstlük
İç huzur	Haya gücü kuvvetli
Gerçek sevgi	Bağımsızlık
Ulusal güvenlik	Entelektüel
Zevk	Mantıklılık
Kurtuluş	Sevecenlik
Özsaygı	İtaatkarlık
Sosyal onay	Kibar
Gerçek dostluk	Sorumluluk
Bilgelik	Öz-kontrol

Nelson (1974) değerleri sınıflandırırken kişisel değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak 3 gruba ayırmıştır (akt. Keskin, 2008, s.10; akt. Kardaş ve Cemal, 2017, s. 4).

Tablo 4

Nelson'ın Değer Sınıflandırması

Kişisel değerler	Kişisel seçimlerle ilgilidir. Birey arkadaşlarına veya sosyal değerlere bakmaksızın bu değerleri seçer ve bağlanır.
Grup değerleri	Bir grubun üyeleri tarafından sahip olunan ve benimsenen değerlerdir. Bu aile, grup siyasi, dini veya etnik bir grup olabilir.
Sosyal değerler	Toplumsal genelinin kabul ettiği değerlerdir. Bu değerler toplumu biçimlendirir ve toplumsal yapıyı korur.

2.3. Değerler eğitimi

İnsan duyuşsal yapısı nedeni ile seven, nefret eden, merhamet eden, bağlanan ve acıyan bir varlıktır. Günümüzde bütün dünya genelinde genç kuşak ile ilgili şiddet, hırsızlık, akran zorbalığı, toplumsal meselelerde sorumsuzluk, alkol, uyuşturucu ve tüketim çılgınlığı gibi birçok olumsuz durumda artış gözlenmektedir. Çocukların sadece bilişsel yönüne hitap eden bir eğitim sistemi itidalden uzak nesillerin oluşmasını neden olacaktır. Toplumun huzurlu bir şekilde yaşaması için bireylerin ortak değerlerde hareket etmesi gerekmektedir (Kaymakcan ve Meydan, 2016).

Değerlerin önemsenmediği bir eğitim anlayışında bilgi öğrencide yük olarak kalacaktır. İnsan iyi ve kötüyü birlikte barındırır. Değerlerin, erdemin ve ahlakın önemsenmediği bir toplumda cimri, bencil, dengeli olmayan, kıskanç bireylerin olması anormal bir durum değildir. Günümüzde sonu gelmeyen istekler ve doyumsuzluk insanı kuşatmıştır. Toplumun ve kültürün evrenselleşmiş ahlak ve değerler ile harmanlanması gerekmektedir. Aksi halde bencil, mutsuz ve doyumsuz bireylerden oluşan, huzur ve refaktan uzak, şiddet ve kargaşanın hâkim olduğu bir toplum kaçınılmaz olacaktır (Hökelekli, 2006).

Toplumun sahip olduğu değerlerin aile, çevre ve medya iş birliğiyle okullar tarafından plan ve program içinde verilmesine değerler eğitimi denir (Gülmüş, 2015). Değerler eğitimi bireyin yaşamına şekil veren, iyi ilişkiler kurmasını sağlayan, iletişimini güçlendiren; bireyin

eylemlerine anlam katan ve amaç belirleyen süreci ifade eder (Ulusoy ve Dilmaç, 2018). Değerler eğitimi değerlerin bireye kazandırılma sürecini ifade eder (Kafadar,2019).

Eğitimin temel amacı toplumda var olan her yaş grubundan bireyin karakter ve kişilik gelişimine desteklemek, hayata hazırlamak, yaşam için gerekli bilgi, beceri ve davranışı kazandırmaktır. Eğitim içinde milli kültür ve değerleri barındırır. İnsanların eğitim yolu ile ahlaki gelişimleri sağlanabilir, geliştirilebilir. Eğitim bireye sahip olduğu değerlerden daha üst değerler kazandırır. Bireyin sahip olduğu ve olmadığı değerler ve düzeyleri değerler eğitimi süreci öncesinde bilinmelidir. Sadece sözel olarak ifade edilen bir değerın davranışta değişime neden olması pek beklenemez. Kişi ancak değerleri özümlediğinde kendi değerler sistemini kurabilir (Dilmaç, 1999).

Toplumda meydana gelen gelişme ve değişme, sadece bilimsel anlamda değil kültürel ve değerler anlamında da görülmektedir. Bu durumdan kültürün aktarılmasında önemli bir yere sahip olan okullarda etkilenmiştir. Değerlerin kazandırılması eğitim sistemimizin temel amaçlarından biridir. Bu değer kazanımlarına ne düzeyde ulaşıldığı ve bunun ölçülmesi büyük önem taşımaktadır (Akbaş, 2004).

Çocukların kişilik gelişiminde okul öncesi dönem oldukça önem taşımaktadır. Bu yaşlarda genellikle çocuklar aile ile birlikte daha çok vakit geçirdikleri için değerlerin kazanılması ilk olarak ailede başlar. Çocuğun okula başlaması ile birlikte öğretmende değerlerin kazanılmasında öğretici olarak değerler eğitime katılmış olur (Ulusoy ve Dilmaç, 2018). Okullar da sadece bilişsel ağırlıklı akademik becerilerin öğretimi değil duyuşsal alanda yer alan değerlerin öğretimi de sağlanmaktadır. Değer eğitimi kişinin davranış seçimlerine etki etmekte olup gelecekteki kişiliğinin, karakterinin, hayat felsefesinin ve ahlak yapısının oluşmasında önemli rol oynamaktadır (Akbaş, 2004).

Okul önemli bir eğitim kurumudur. Fakat bireyin gelişimi için bütün rolleri üstlenemez. Bilginin karakter haline gelmesi için duygular ile bütünleşmesi gerekir. Duygular ise çocuk henüz okul çağına gelmeden oluşmaya başlar. Değer eğitimi için okul yaşının gelmesini beklemek doğru değildir. Bu durum ileride okul başarısını olumsuz etkileyebilir (Aydın, 2010).

Günümüzde çocuklar sadece aile ve okul ekseninde bir yaşam tarzına sahip değillerdir. Çağın gelişmesi ile birlikte çocuğun gelişimini etkileyen etkenler farklılaşmıştır. Akran etkisi ergenlik itibari ile daha önemli bir faktörken sosyal medya, bilgisayar oyunları, televizyon gibi unsurların etkisi de git gide artmaktadır. Bu etkenler aile ve okulun geri

planda olduğu çocuklarda değerler eğitiminde birinci eğitici unsur olabilmektedirler (Yorulmaz, 2017). Kontrol edemediğimiz biręok olumsuz içerik ile karşılaşan çocukların değerleri kazanması geğmişe nazaran günümüzde daha önemli hale gelmiştir (Keskin ve  ğretici, 2013).

2.3.1. Değer eğitimi yaklaşımları

Değer eğitimi yaklaşımları değerin aktarılması ve değer geliştirme olarak iki ana başlıkta toplanabilir. Değer aktarımı; değer telkini ve davranış değiştirme, değer geliştirme yaklaşımları; ahlaki muhakeme, değer analizi ve değer açıklama olarak alt başlıklara ayrılır (Meydan, 2014). Bu yaklaşımlar aşağıda tanıtılmıştır.

2.3.1.1. Değer telkini

Toplum tarafından kabul görülen değerler kural olarak öğrenciye sunulur ve bunu kabul etmesi beklenir. Değerin sorgulanmasından ziyade anlama ve örneklendirilmesi önemlidir. Öğretmen aktif ve sürecin planlayıcısı konumundadır (Meydan, 2014). Öğretmen öncelikle öğreteceği değeri seçer ve istenilen davranışları belirler. Daha sonrasında değere uygun kitap, örnek olay, masal, hik ye, deyim, atasözü, afiş, resim ve film gibi materyaller toplar. Bunları uygulayacağı yöntem ve tekniğini belirler sonrasında sınıfta uygulamaya geğer (Korkmaz, 2019).

2.3.1.2. Davranış değiştirme

Davranışçı  ğrenme kuramları doğrultusunda davranış değiştirmeyi hedefler. Koşullanma temele alınır. İstenilen davranış geręekleřtirildięinde öğrenciye ödül verilir ve değeri özümsemesi hedeflenir. Olumlu ve olumsuz pekiştireler sıklıkla kullanılır (Kaymakcan ve Meydan, 2016). Davranış değiştirme yaklaşımı çok fazla dışa bağımlı pekiştireğ kullanılmasından dolayı eleştirilmektedir. Değerin iğselleşmesi ve vicdana yerleşmesinden ziyade bireyi pekiştireğlere bağımlı hale getirebilmektedir (Korkmaz, 2019).

2.3.1.3. Değer açıklama

İnsan yaşadığı çatışmalar sonucu değerler üzerine düşünür ve değerleri açıklarsa karar alma ve seçim yapma süreci kolaylaşır. Değer açıklama yaklaşımında bireyin kendi değer sistemini kurmasına yardım edilir. Öğretmen hazırladığı etkinlikler ile öğrenciye değerini açıklama imkânı sunar. Grup çalışmaları yapılır ve sunulan her öneriye saygı duyulur, başka bir değer empoze edilmeye çalışılmaz (Akbaş, 2008). Öğrencinin kendi değerlerini bulması sağlanır. Öğretmen öğrencinin bulduğu veya belirlediği değeri eleştirmez, açıklaması ve ifade etmesi için olanak sağlar, cesaretlendirir (Kaymakcan ve Meydan, 2016).

2.3.1.4. Ahlaki muhakeme

Kohlberg tarafından geliştirilmiştir. Öğrencilere ikilemlerden oluşan hikâyeler veya görseller sunulur. Düşünme ve yargılama ön plandadır. Öğrenci kendi değer sistemine göre tercihte bulunur, bunu neden ve niçinleri ile ortaya koyar (Meydan, 2014). İkilemler uyarlanarak tüm okullarda ve kademelerde uygulanabilir. Asıl amaç öğrencinin ikilemde kalarak kendi davranışlarına kılavuzluk edecek değer yargılarını oluşturmaktır. Önemli olan hangisini seçtiği değil neden onu seçtiğidir (Akbaş, 2004).

2.3.1.5. Değer analizi

Değer analizi yaklaşımında problem çözme yöntemi kullanılırken sosyal problemler seçilir. Öğretmen problem durumunu verir, öğrenciler sorunu belirler, açıklar, bilgi toplar, bilgilerin doğruluğunu değerlendirir, çözüm yolları ve alternatif çözüm yolları bulur. Daha sonrasında seçtiği çözüm yolunu uygular. Öğrenciler yargılama ve akıl yürütme süreçlerini kullanır. Kendilerinin seçtikleri değerleri öğrenirler. Değerler insanın daha çok duygusal yönüne hitap etmektedir. Bu yüzden değer analizi yaklaşımı fazla mantıksal bulunmuş ve uygulamasının uzun zaman alması yönünden eleştirilmiştir (Meydan, 2014).

Okul öncesi dönemde değer telkini yaklaşımı daha etkili olmaktadır. Çünkü bu dönem çocuklarda sorgulama ve yargılama becerileri gelişmemiştir. Bu dönem çocukları için önemli olan o davranışın anne, baba, öğretmen tarafından da yapılıyor olması ve

pekiştirilmesidir. Değerlerin sorgulanmasından ziyade bu değerlerin çizgi film, oyun, masal veya hikâyelerle birlikte sunulması çocukta daha etkili olacaktır. Okul öncesi yaş grubunda davranış değiştirme yaklaşımı da kullanılabilir. Olumlu ve olumsuz pekiştireçler bu dönem çocukları üzerinde oldukça etkilidir. Daha ileriki yaşlarda ise düşünme, sorgulama, yargılama, eleştirme becerisi gelişen çocuk kendi değer şemasını oluşturabilir. Bu dönemde değer analizi, değer açıklama ve ahlaki muhakeme yöntemlerini kullanmak daha yararlı olur (Yorulmaz, 2017). Her değer eğitimi yaklaşımı kendi içinde yetersizlikler barındırır. Olumsuz ve sınırlı yönleri bilinerek uygulama yapılması ve öğrencilere en uygunu seçilerek bir veya birkaç yaklaşımın kullanılması daha faydalı olacaktır (Korkmaz, 2019).

2.3.2. Değerler eğitiminde ailenin rolü

Anne ve baba çocuklarının ilk öğretmeni sayılır. Bireyin karakter oluşumunda kritik öneme sahip 0-6 yaş döneminde çocuk en fazla ailesi ile vakit geçirmektedir. Bu durum okul öncesi dönemi ve aileyi önemli bir unsur yapmaktadır. Ailenin değerler eğitimindeki önemini çocukluk dönemi ile sınırlı tutmak yanlış olur. Okul hayatı ve ergenlik dönemlerinde de çocuk aile ile birlikte. Ailenin diğer unsurlara göre daha fazla etkiye sahip olmasının nedeni anne, baba ve çocuk ilişkisinin çocuğun hayatının şekillenmesindeki öneminden kaynaklanmaktadır. Bireyin yaşamı boyunca kurduğu ilişkilerde, ebeveynle ilişkisinin etkisi sürmektedir. Çünkü sevgi, güven, sorumluluk, kabullenme, değer verme gibi duygular ilk ailede tecrübe edilir (Keskin, 2008; Kaymakcan ve Meydan, 2016). Çocuk yetişkin olduğunda evlenip kendi ailesini kurarsa bile ebeveyn etkisinden kurtulamamaktadır. Ergenlik dönemi ile birlikte yaşam tarzı olarak çok farklı bir yönelime doğru gitse bile aileden edindikleri temel değerleri benimsemeye devam etmektedir. Ailenin birey üzerindeki rolü ve etkisi yaşam boyu sürdüğü için değerler eğitiminde de aile büyük bir önem taşımaktadır (Yorulmaz, 2017).

Geleneksel aile yapısının değerlerin kazandırılmasında baskın bir rolü vardı. Ailedeki otoriter yapı ve birlikte geçirilen zamanın daha fazla olması çocukların değerleri benimsemesinde etkili olmuştur. Zamanla aile yapısının değişmesi ile ailenin çocuk üzerindeki etkisi azalmış, aile için önemli olan değerler çocuk için önemsiz hale gelmiştir. Bu durum aile ile çocuk arasında çatışmaya neden olabilmektedir. Çocuğun olumsuz etkilenmemesi için iletişimin etkili olmasına ve çocuk ile geçirilen zamanın kaliteli olmasına

dikkat edilmelidir. Doğru yönetilen çatışmalar çocukların saygı, güven ve hoşgörü gibi değerleri kazanmasını sağlar (Ulusoy ve Dilmaç, 2018).

Ailede kazanılan değerler daha faydalı ve kalıcı olmasını temel nedeni devamlı, kendiliğinden ve gönüllülük esasında olmasıdır. Okullarda olan değerlendirme ve devam mecburiyeti öğrenciye çekici gelmez ve onu tedirgin edebilir. Aile içinde ise bunlar mevcut değildir ve çocuk daha rahattır. Huzurlu bir ortam, çocuğun gelişim özellikleri, disiplin, iyi rol model olma ve tutarlılık ailedeki değer eğitiminin ilke ve prensiplerini oluşturur (Köylü, 2019).

2.3.3. Değerler eğitiminde okulun rolü

Değerler öğretilabilir olgulardır. Değerlerin kazandırılması eskiye nazaran zorlaşmış; gelenek, görenek ve kültür ile aktarımı istenilen düzeyde olamamaktadır. Aile yapısının genişten çekirdeğe evrilmesi, ilişkilerde paylaşımların yetersiz olması, ebeveynlerin çalışması ve boşanmaların artması gibi nedenlerden dolayı ailedeki değer eğitimi de yetersiz kalmaktadır. Bununla birlikte aile ve topluma verilen değer eğitimi görevi büyük ölçüde okullara kaymıştır. Günümüzde anaokulları oldukça yaygındır ve kreş yaşı 3-4'e kadar inmiştir. Birey bu yaşlardan başlayarak 22-24 yaşına kadar vaktinin büyük bir kısmını okulda geçirmektedir (Kaya ve Taşkın, 2019).

İnsan ahlaki değerlere olan bir çevre ve kültüre doğar. Doğduğu çevre ve kültürün değerlerini benimseyemeyen ya da anlamlandırmayan birey mutsuz olur. Okullar toplumun bir parçasını oluşturan sosyal bir yapı olduğu için kendi içinde değerleri barındırır. Akademik eğitimin yanında çocuklara var oldukları toplumun vatandaşlık ve ahlaki değerlerini de öğretir. Sadece öğrencinin akademik başarısını önemseyen, duyuşsal becerilerini göz ardı eden bir kurumda şiddet gibi davranış problemleri ortaya çıkar. Değer öğretiminde aktif rol alan öğretmenin öğreteceği değere sahip olması ve nasıl öğreteceği konusunda yeterlilik sahibi olması önemlidir. Değer eğitiminin ayrı bir ders olarak verilmesinden ziyade var olan derslere entegre edilmesi değerlerin özümsemesi kolaylaştırır (Akbaş, 2004).

Okul kendi içinde kuralları olan sosyal bir yapıdır. Öğrenci; akranları, öğretmenleri, idareciler, kantinci, servis görevlileri gibi birçok kişi ile iletişim kurar. Bu süreçte okul öğrenciye hayatta karşılaşılabileceği durum ve olaylar sunar. Merhamet, sevgi, hoşgörü,

adalet, saygı gibi birçok değerin uygulanabilir bir alanını oluşturur. Öğretmen ise tüm bu sürece rehberlik eder ve öğrenme ortamları hazırlar. Öğrenci değerler ve davranışları üzerine düşünme, gözlemlleme, keşfetme, seçim yapma gibi birçok aktivitede de bulunur. Böylece kendi değerlerini oluşturur ve anlamlandırır (Kaymakcan ve Meydan, 2016). Okul ortamında, ailede plansız olarak öğrenilen değerler pekiştirilir (Keskin, 2008).

Değer eğitiminin planlı ve programlı yapıldığı kurum okullardır. Fakat bazen ailenin değerleri ile okulda verilen değerler örtüşmeyebilir veya farklılık gösterebilir. Müfredatta bulunan değerler ile okuldaki yöneticiler, öğretmenler ve diğer çalışanların değer ve davranışları uyuşmayabilir. Bazı okullar akademik başarıyı önemseyip değer eğitime gereken özeni göstermeyebilir. Öğretmenler değerler eğitimi konusuna yeterli akademik bilgiye sahip olmayabilir. Bu gibi nedenlerden dolayı her okulun değerler eğitimi çalışmasının yeterli düzeyde ve verimde olduğu söylenemez (Yorulmaz, 2017).

Okullarda verilen değerler eğitiminin kurumların inisiyatifine bırakılması verimi azaltacaktır. Okullar arasında birliğin olması, her kademe için öğretilecek değerlerin belirlenmesi, planlanması, medya ile işbirliği yapılması, aile ile işbirliğinin önemsenmesi, aile eğitim süreçlerinin planlanması, üniversitelerde değerler eğitiminin ders olarak okutulması, öğretim programlarının hazırlanması, öğretmenlerin yeterlilikleri konusunda hizmet içi eğitim verilmesi ve ölçme değerlendirme araçlarının geliştirilmesi ülkemizde değerler eğitimi faaliyetlerinin verimli olması için gereklidir (Akbaş, 2004).

2.4. Özel gereksinimli birey

Özel gereksinimli birey MEB'in yayınladığı (1997, s. 573) Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamede, tanımlar kısmının a fıkrasında " Çeşitli nedenlerle, bireysel özellikleri ve eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından beklenen düzeyden anlamlı farklılık gösteren birey" şeklinde tanımlanmaktadır.

Bireyin farklı sebeplerden dolayı psikolojik, fizyolojik veya fiziksel yapısının görevlerini yerine getirememesine zedelenme denilmektedir. Ayakların felçli olması, parmakların olmaması, görememe zedelenmeye örnek verilebilir. Yetersizlik ise zedelenmeden kaynaklı işlevini yapamama, problemler yaşama ve bu problemleri çözmede bireyin yetersiz kalmasıdır. Birey herhangi bir alanda fonksiyonlarını yerine getirememektedir (Aral ve Gürsoy, 2007). Yeterli duyamama, yeterli görememe, yeterli fiziksel aktivitede

bulunamama, yeterli akademik başarıda olmama gibi durumlar birer yetersizlik örneğidir. Yetersizliği olan bireyler toplumda genellikle engelli olarak tanımlanmaktadır. Engel, yetersizliğe sahip olan bireyin çevre ile karşılaştığında ortaya çıkan problemdir. Bireyin yetersizliği bazı durumlarda engele neden olurken bazen de olmayabilir. Zihinsel yetersizliği olan bir çocuk okul derslerinde başarısızken sosyal olarak hiçbir problem yaşamayabilir. Fiziksel yetersizliğe sahip bir çocuk matematik dersinde çok iyi olup beden eğitimi dersinde engelle karşılaşabilir. Engel oluşturan durum bireyden kaynaklanabileceği gibi ortamın bireye göre düzenlenmemesinden de oluşabilmektedir (Eripek, 2002).

Yetersizlik durumu çiftler arasındaki akrabalık, kan uyuşmazlığı, ebeveynlerin yaşı, gebelik döneminde geçirilen bulaşıcı hastalık, annenin hastalığı ve beslenme problemleri, ebeveynlerin zararlı alışkanlıkları ve kısa süreli hamile kalma gibi nedenlerden kaynaklanabilmektedir. Doğum sırasında; erken doğumlar, kilo olarak yetersiz doğma, doğum esnasında oluşan komplikasyonlar ve bebekte doğum sonrası oluşan hastalıklar yetersizliğe neden olabilmektedir. Doğum sonrasında ise yetersiz beslenme, yeterli sağlık hizmetlerini alamama ve kazalar yetersizlik durumunun ortaya çıkmasında etkindir (Şahin, 2013).

Geçmişte özel gereksinimli bireyler aşağılama amacı olmaksızın sakat, özürlü, engelli, idiot, embecil, geri zekâlı gibi isimlerle tanımlanmaktaydı. Öncelikleri ise bu bireylerin yaşamlarını sürdürmelerini sağlamaktı (Ataman, 2012). 1800'li yıllara kadar batı kültüründe bu bireylere yaşam hakkı verilmez ve topluma kaynaşması hiç dikkate alınmazdı. Yaşayıp yaşamamasına dahi baba karar vermekteydi. Hristiyanlığın gelişmesi ve yayılması ile birlikte zihinsel yetersizliğe sahip çocukların içlerine cin veya şeytan girdiği, ritüellerle içindeki cini çıkarıp tedavi edilebileceği düşünülmekteydi. Daha sonra da bu bireylere hasta gözü ile bakılmış hastanede tedavi edilmeleri yönünde çalışmalar yapılmıştır (Akçamete, 2009).

Günümüz de ise özel gereksinimli bireyin sınıflandırılması özel eğitim hizmetlerine duyduğu ihtiyaç doğrultusunda yapılması gerektiği vurgulanmaktadır (Ataman, 2012). Özel gereksinimli bireyin tanınması tıbbi ve eğitsel tanılanma olmak üzere iki aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak bireyin doktor tarafından tıbbi tanısı konulur. Tıbbi tanısı konulan çocuğa Rehberlik ve Araştırma Merkezi'nde (RAM) eğitsel değerlendirme yapılarak eğitsel tanısı yapılır. Eğitsel tanıda çocuğun akranlarına göre neyi yapıp yapamadığı değerlendirilir ve ihtiyacı olan özel eğitim hizmeti belirlenir (Şahin, 2013).

Özel gereksinim tabiri, yetersizliği olan çocukları içine aldığı gibi üstün yetenekli çocukları da kapsamaktadır. Üstün yetenekli bireyler herhangi bir yetersizliğe sahip olamasalar bile ihtiyaçlarından dolayı özel gereksinimli bireylerdir. Ayrıca yetersizliğe sahip olan her birey özel gereksinimli birey olarak tanılanamaz. Birey çok boyutlu değerlendirildikten sonra özel eğitim ihtiyacı belirlenir. Normal eğitim programının birey için yeterli olması durumunda özel gereksinimli olarak tanılanması gerekmez (Akçamete, 2009).

Özel eğitime ihtiyacı olan ve farklı gelişim gösteren gruplar şu şekilde sınıflandırılmaktadır: Duygusal uyum güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, otizm, dil ve konuşma güçlüğü, görme yetersizliği, işitme yetersizliği, ortopedik yetersizlik, zihinsel yetersizlik, sinir sisteminin zedelenmesi ile ortaya çıkan yetersizlik, özel öğrenme güçlüğü, birden fazla alanda yetersizlik, süregen hastalık, sosyal uyum güçlüğü, üstün veya özel yetenek (MEB, 2006). Bu sınıflamaya ait bilgiler aşağıda verilmiştir.

- Duygusal ve Davranışsal Bozukluk: Yaşına, topluma ve kültürel normlara uygun olmayan davranışlarda bulunma, duyguları doğru şekilde ifade edememe ve bunun bireyin yaşamını etkilemesi durumudur. En az iki farklı ortamda (biri okul çevresi) görülür, eğitimde uygulanan yöntemlere rağmen devam eder, geçici değil sürekli olarak görülür (Ataman, 2012).
- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite (DEHB): 7 yaşından önce görülmesi gerekmektedir, en az 6 ay gözlemlenir. Çocuğun yaşına ve gelişimine uygun olamayan dikkatsizlik, aşırı hareketlilik halidir. Bu durum bireyin akademik ve sosyal yaşamını olumsuz etkiler (Şahin, 2013). Dikkat etmeme, sorulan soruları cevaplayamama, not tutamama, etkinliği bitirememe, yönergeleri yerine getirememe gibi durumlar ortaya çıkar. Hiperaktiflik dürtüsel olur. Çocuk yerinde uzun süre duramaz (Ataman, 2012).
- Yaygın Gelişimsel Bozukluk- Otizm: Başkalarıyla iletişim ve etkileşim kurmak istememe bununla birlikte farklı tepkiler, ilgisiz davranışlar sergileme durumudur. Genellikle yaşamın ilk yıllarında başlayan nöropsikiyatrik bozukluktur. En önemli belirtileri yoğun ilgi alanları, tekrarlayan davranışlar, iletişimde güçlük ve sosyal beceri ile ilgili problemlerdir (Abalı, 2018; Verdich ve Reeve, 2012).
- Dil ve Konuşma Bozukluğu: Bu yetersizliğe sahip bireyler iletişimde sorun yaşar. Bu durum çocuğun diğer gelişim alanlarında da problem yaşamasına neden olur (Aral ve Gürsoy, 2007). Genellikle geç konuşma, var olan konuşmanın normalden farklı olması, iletişimi sürdürememe, söyleyiş bozuklukları, ses de var olan bozukluk (yüksekliği,

alçaklığı, yumuşaklığı, zayıf olması), karmaşık ve hızlı konuşma, kekemelik, dilin yeterli düzeyde kullanılamaması durumları dil ve konuşma bozukluklarıdır (Şahin, 2013).

- **Görme Yetersizliği:** Görme keskinliği 20/200 ve daha az, görme alanı 20 dereceden az olan, buna bağlı olarak eğitimde dokunsal ve işitsel gereçlere gereksinimi olan bireyler kör olarak adlandırılır. Görme keskinliği 20/70 ile 20/200 arasında olan, görme duyusunu kullanabilen fakat gözlük, büyüteç, büyük yazı, parlaklık gibi düzenlemelere gereksinim duyan kişi az gören olarak adlandırılır. Görme yetersizliğine sahip bireyler için gerekli düzenlemeler ve uyarlamalar yapılmazsa bilişsel, dil ve beden gelişimi de olumsuz etkilenir. Erken çocukluk döneminden itibaren bebek yeterli göremediği için taklit edemez. Bu durum dönme, sürünme ve yürüme gibi motor becerilerde yetersizliğe neden olur (Ataman, 2012).
- **İşitme Yetersizliği:** Bireyin işitme testinde normal olarak kabul gören eşikten daha düşük bir sonuç alması ve buna bağlı olarak bireyin dil gelişiminde de yetersizliğine neden olması durumudur. İşitme kayıpları hafif, orta, ağır ve tam sağırılık olarak sınıflandırılır. Dili kullanamama ve eğitimi engelleyecek düzeyde duyamama durumu işitme yetersizliği olarak adlandırılır. İşitme de olan yetersizlik bireyin dilini etkilediği için dolaylı olarak zihinsel, sosyal ve duyuşsal gelişiminin geri kalmasına neden olabilir (Şahin, 2013).
- **Ortopedik Yetersizlik:** Fiziksel yetersizlik olarak da adlandırılır. Doğuştan ya da sonradan meydana gelebilir. Kas, eklem ve iskelet fonksiyonlarını tam olarak yerine getiremez ve buna bağlı olarak birey kol, vücut, el, bacak, ayak gibi organları motor becerileri yeterli düzeyde yapamaz ve bunun için desteğe ihtiyaç duyar (Akçamete, 2009).
- **Zihinsel Yetersizlik:** Zekâ ve uyumsal davranış alanlarında yetersizlik olarak tanımlanmaktadır. 18 yaşından önce ortaya çıkar ve kendi içinde hafif, orta, ağır ve çok ağır olarak gruplara ayrılır. Zekâ ölçümlerinde ortalama zekâ 100'dür. Hafif derecede zihinsel yetersizliğe sahip bireyler 55-79, orta derecede zihinsel yetersizliğe sahip olanlar 40-54, ağır derecede zihinsel yetersizliği bulunanlar 25-39, çok ağır ise 25 altı zekâ puanına sahiptirler (Akçamete, 2009). Bireyin sahip olduğu zekâ yetersizliği sosyal, davranış, öğrenme, dil ve konuşma, iletişim gibi birçok alanı etkiler. Bu da bireyin hayatını bağımsız olarak sürdürmesini engel oluşturmaktadır. Algılama, soyut kavramları anlama, becerileri genelleme, ilişki kurma ve bu ilişkiyi sürdürme, dili kullanma, hatırlama ve aktarma, dikkat gibi becerileri sınırlıdır (Şahin, 2013).

- **Özel Öğrenme Güçlüğü:** “Yazılı ya da sözlü dili anlamak ya da kullanabilmek için gerekli olan bilgi alma süreçlerinin birinde ya da birkaçında ortaya çıkan ve dinleme, konuşma, okuma, yazma, heceleme, dikkat yoğunlaştırma ya da matematiksel işlemleri yapmada yetersizlik nedeniyle, bireyin eğitim performansının ve sosyal uyumunun olumsuz etkilenmesi durumudur” (Kırcaali- İftar, 2005, s. 60). Özel öğrenme güçlüğü olan çocuklar yazılı anlatım bozukluğu (disgrafi), okuma bozukluğu (disleksi), matematik bozukluğu (diskalkuli) şeklinde gruplandırılır (MEB, 2022).
- **Süreğen Hastalıklar (Uzun Süreli Hastalıklar):** Birey gelişim sürecinde tedavi görür ve bakıma ihtiyaç duyar. Hastalık uzun süre sürer ve kalıcı hasar bırakabilir. Bu durum çocuğun eğitim performansını etkiler. Özel eğitim alması gereklidir. Kanseri, epilepsi, astım, hemofili, doğuştan gelen anomaliler, akdeniz anemisi, şeker hastalığı (diyabet), AIDS, cilt ve deri hastalıkları, kronik böbrek yetmezliği, kalp damar hastalıkları, sinir sistemi hastalıkları süreğen hastalıklara örnek verilebilir (Yılmaz Bolat, 2018).
- **Üstün ve Özel Yeteneklilik:** Üstün Zekâlı ve Yetenekli Çocuklar Dünya Konseyi (World Council for Gifted and Talented Children) tarafından zekâ ve yetenek alanlarında normal bireylere göre üstünlük gösteren bireyler için kullanılır. Bireyin üstün zekâlı olması için zekâ testlerinden ortalamasının en az 2 standart sapmanın üstünde zekâyı sahip olması gerekir (Akçamete, 2009).
- **Birden Fazla Engellilik:** Çoklu engellilik durumudur. Örneğin bir kişi hem zihinsel yetersizliği hem de fiziksel yetersizlik yaşar. Bu kişiler genelde yaşamları boyunca bakıma ihtiyaç duyar (Güngör, 2023).

Özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite, duygu ve davranış bozukluğu, dil ve konuşma bozukluğu, zihinsel yetersizlik görülme sıklığı en fazla olan yetersizlik türleridir. İşitme yetersizliği, görme yetersizliği, ortopedik yetersizlik, otizm, ağır derecede zihinsel yetersizlik, çoklu yetersizlik ise daha az görülmektedir. Fakat tanılamalardaki değişiklikler bu derecelendirmeyi değiştirmektedir. Örneğin; son yıllarda otizm tanısı alan çocukların sayısı artmıştır (Ataman, 2012).

Sınıflandırma yetersizliğe müdahale için zorunludur. Bireyin eğitsel tanısı ve yerleştirme kararı için sınıflandırma gerekir. Çocukların doğru eğitim programına yerleşmesini sağlar. Birey ile çalışacak uzmanların arasındaki iletişime yardımcı olur. Sınıflandırma bireyin etiketlenmesine yol açabilmektedir. Bu bireyin toplumdan ayrıştırılması, özgüveninin düşük olması, tüm olumsuzlukların yetersizlikle ilişkilendirilmesi ve sürekli eksik yanlarına odaklanması gibi olumsuzluklara neden olabilir. Bu nedenle özel eğitime ihtiyacı olan bu

çocukların farklılıklarından çok diğer çocuklar ile olan benzerliklerine odaklanılması daha doğru bir yaklaşımdır (Heward, 2006'dan akt. Akçamete, 2009, s. 39-40).

2.5. Özel eğitim

Özel eğitim MEB'in yayınladığı (1997: s. 573) özel eğitim hakkında KHK'da tanımlar kısmının b fıkrasında "Özel eğitim gerektiren bireylerin eğitim ihtiyaçlarını karşılamak için özel olarak yetiştirilmiş personel, geliştirilmiş eğitim programları ve yöntemleri ile onların engellilik durumu ve özelliklerine uygun ortamlarda sürdürülen eğitim" şeklinde tanımlanmaktadır.

Özel eğitim, toplumun genelinden farklı ihtiyaçları olan, bireysel özellikleri göz önüne alınarak üstün yeteneklilerin potansiyellerinin en yüksek düzeyde kullanmasını, yetersizliğe sahip olanların ise bağımsız yaşam becerisi kazanması, topluma kaynaşması ve toplumda aktif olarak rol alması için gereken yeterliliği kazandıran eğitimidir. Özel gereksinimli her öğrenci için bireysel bir eğitim planı hazırlanır. Öğrencinin yetersizlik durumu ve düzeyine göre hazırlanan bireysel eğitim planının yöntem ve teknik kısmı da bu durum göz önüne alınarak düzenlenir (Ataman, 2012).

Özel gereksinimli bireylerin eğitim hizmetlerinden yararlanmaları konusunda fırsat eşitliğini en yüksek seviyede sağlama, insan haklarını tüm bireyler için eşit uygulama, alınan eğitimin normalleştirilmesi, bireyin öncelikli olarak yapabildiklerine yoğunlaşma, kaynaştırma ve bütünleştirme uygulamalarına öncelik verme, oluşan problemlerde bireyden ziyade ortamdaki engellerin düzenlenmesine odaklanma ve en az sınırlayıcı ortamı öncelik olarak alma bir dünya görüşü olarak benimsenmektedir (Özyürek, 2019).

573 sayılı özel eğitim hakkında KHK'da belirtildiği şekilde özel eğitimin ilkeleri şöyledir (MEB, 1997, s. 857-858):

- Özel eğitim gerektiren tüm bireyler, ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda ve ölçüsünde özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- Özel eğitime erken başlamak esastır.
- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan planlanır ve yürütülür.

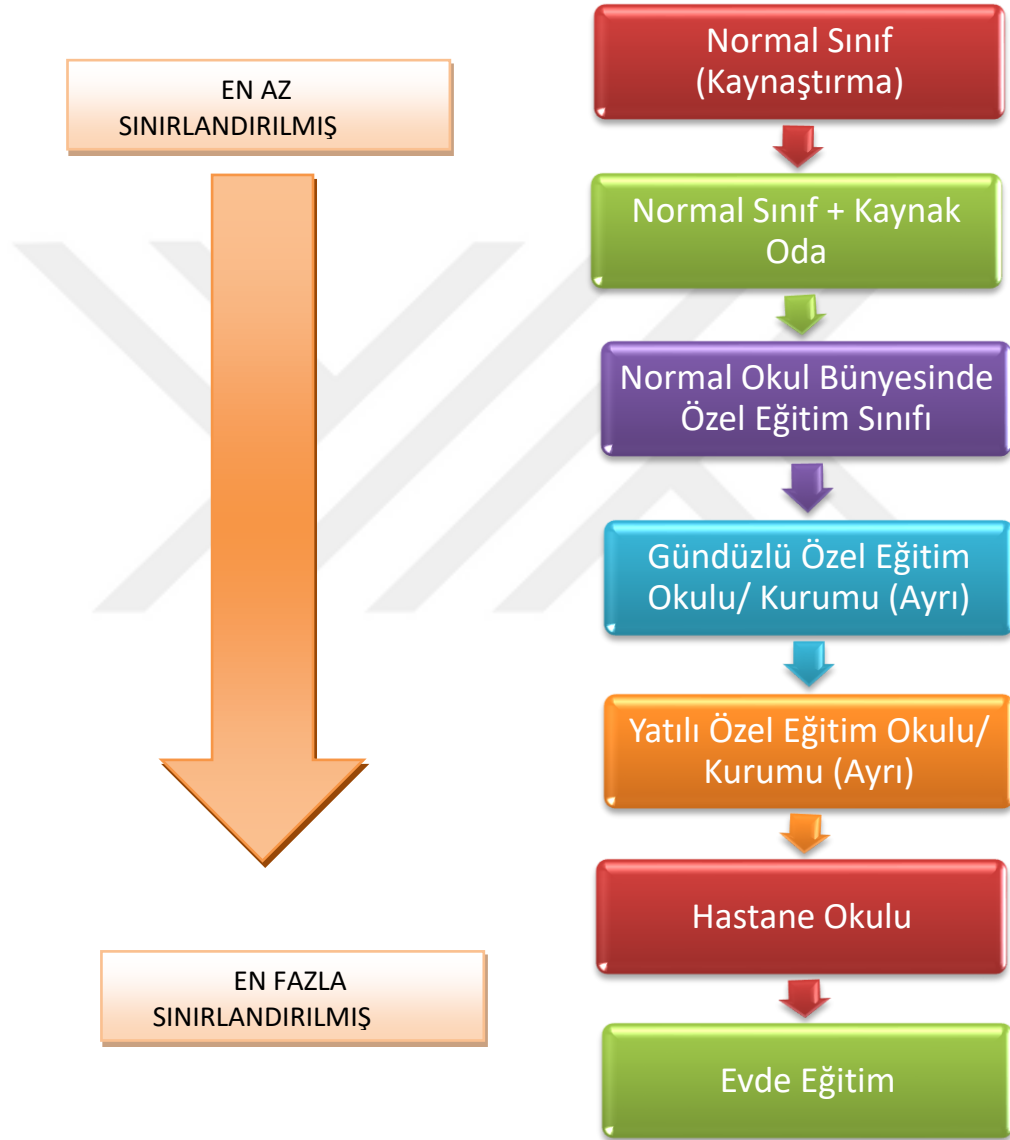
- Özel eğitim gerektiren bireylerin, eğitsel performansları dikkate alınarak, amaç, muhteva ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitilmelerine öncelik verilir.
- Özel eğitim gerektiren bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerinin kesintisiz sürdürülebilmesi için her türlü rehabilitasyonlarını sağlayacak kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.
- Özel eğitim gerektiren bireyler için bireyselleştirilmiş eğitim planı geliştirilmesi ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanması esastır.
- Ailelerin, özel eğitim sürecinin her boyutuna aktif katılmalarının sağlanması esastır.
- Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde, özel eğitim gerektiren bireylerin örgütlerinin görüşlerine önem verilir.
- Özel eğitim hizmetleri, özel eğitim gerektiren bireylerin toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanır.

Özel eğitim ve destek hizmetleri bireyin duyduğu ihtiyaca göre kısa süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar, uzun süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar ve sürekli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar şeklinde sınıflandırılır. Bu sınıflandırma ile ilgili bilgiler aşağıda verilmiştir (Ataman, 2003).

- Kısa süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar: Kısa süreli bir yetersizlik oluşur. Örneğin; geçici süre görme kaybı oluşmuştur ve kişi tedavi boyunca özel eğitim ve destek hizmeti alır.
- Uzun süreli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar: Kişinin yetersizliği bağımsızlık kazanana kadar engel oluşturur. Örneğin; işitme yetersizliği olan birey bağımsızlığını kazanana kadar özel eğitim ve destek hizmet alır. Genellikle hafif ve orta düzeyde yetersizliği olan bireylere verilir.
- Sürekli özel eğitim ve destek hizmetlerine ihtiyacı olanlar: Ağır derecede ve çoklu yetersizliği bulunanlara verilen yaşam boyu özel eğitim ve destek hizmetidir.

Özel gereksinimli öğrencinin eğitim ortamı planlanırken akranlarıyla beraber eğitim almasına öncelik verilir. Yetersizlik düzeyine göre eğitim ortamında ve öğretim programında düzenlemeler yapılarak akranları ile birlikte normal sınıfta eğitim alabilir. Normal sınıflar birlikte eğitim ortamıdır. Normal sınıflar dışında özel eğitim sınıfları, eğitim uygulama okulları, yatılı özel eğitim okulları, hastane sınıfları ve evde eğitim ortamlarında eğitim alabilmektedir. Bu ortam ve düzenlenmeler ayrı eğitim ortamlarıdır (Özyürek, 2019).

Özel gereksinimli bireyin yerleştirmesi yapılırken en az sınırlandırılmış ortama öncelik verilir. Bireyin yetersizlik türü, derecesi, eğitim gereksinimi, kurumların eğitim ortamları, personel mevcutları, ailenin fikri ve çocuğun ikameti dikkate alınarak yerleştirme yapılır. Aşağıdaki şekil 1’de sınırlandırılmış ortamın sıralaması belirtilmiştir (Çitil, 2012).



şekil 1. Eğitim ortamları

En az kısıtlayıcı ortam olan kaynaştırmada; özel gereksinimli çocuk ve normal gelişim gösteren çocuklar arasında oluşan iletişim sonucu her iki tarafta da belirli becerilerin

gelişmesi amaçlanır. Bu iletişim sadece fiziksel ortamı paylaşmak değil sosyal ve duygusal olarak iki tarafında gelişmesine olanak tanımaktadır. Normal gelişim gösteren çocuklarda farklılıkları kabullenme, yardımlaşma, empati ve sorumluluk gibi duygular gelişirken özel gereksinimli çocukta ise normal gelişim gösteren arkadaşlarını rol model alma, problem davranışta azalma, kurallara uyum sağlama, sosyalleşme, paylaşma ve iletişim kurmada gelişim göstermesi beklenir (Metin, 2012).

Kaynaştırma uygulamasında hem özel gereksinimli çocuk hem de normal gelişim gösteren çocuklar için başlangıçta olumsuz durumlar oluşabilir. Özel gereksinimli çocuk arkadaşları tarafından reddedilebilir. Öğretmen kaynaştırma öğrencisi için öncelikli olarak sınıfı kaynaştırma öğrencisine hazırlaması gerekmektedir. Bunun için özel gereksinimli bireyleri anlamaya yönelik öğretim fırsatları ve etkinlikler yaratmalıdır. Normal gelişim gösteren çocuklar eğitim ortamına hazırlandığı gibi özel gereksinimli çocukta sınıfa hazırlanmalıdır. Özel gereksinimli öğrenciye sınıfa gelmeden önce ortam ile ilgili kurallar öğretilmelidir. Özel gereksinimli bireyin kendi seviyesine uygun olarak başarısı desteklenmeli bu konuda öğretmen sınıftaki diğer çocuklara rol model olmalıdır (Özdemir, 2012). Özel gereksinimli çocuğun yetersizlik türü, derecesi ve ihtiyacına göre sınıfta ve okulda gerekli fiziksel düzenlemelerin yapılması gerekmektedir (Şafak, 2012).

2.6. Özel gereksinimli çocuğa sahip aile ve özel eğitim öğretmeni

Aileler genellikle özel gereksinimli bir çocuğa sahip olduklarını öğrendiklerinde şok yaşar, inanmakta güçlük çeker ve yadırlar. Bu duruma öfke duyan aile kendi içinde pazarlığa girer ve “Neden biz/ben?” sorusu ile başa çıkmaya çalışır. Bir süre depresyon, mutsuzluk durumu yaşar. Ardından bu durumu kabullenme gerçekleşir. Özel gereksinimli bir çocuğa sahip olmak aile için oldukça zor bir durumdur. Bu durumun aileye ilk açıklanış biçimi sonraki süreci doğrudan etkilemektedir. Aileye bilgi verecek uzmanın oldukça hassas olması gerekmektedir. Yetersizliğin ne olduğu, ileride ne ile karşılaşacakları, yetersizliğin derecesi, türü ve tedavisi hakkında ayrıntılı bilgi vermelidir. Yetersizliği açıklarken sadece olumsuzluklara odaklanmamalı fakat aileye doğru olmayan şeyler söylenerek gereksiz umutlandırılmamalıdır (Ardıç, 2012).

Özel gereksinimli çocukların eğitim yolculuğundaki en önemli uzman özel eğitim öğretmenidir. Özel eğitim öğretmeni farklı yetersizlik grupları ile ilgili farklı alanlarda

eğitim alır. Görme engelliler, işitme engelliler ve zihin engelliler bu alanlara örnek olarak verilebilir. Bütün bu alanların öğretimini yapan kişi tek çatı altında özel eğitim öğretmeni olarak isimlendirilir. Özel eğitim öğretmeni çocuğun yetersizlik türü ve düzeyine göre bireysel bir eğitim planı hazırlar ve bunu uygular. Eğitim süreci ile ilgili aileye bilgi verir ve iş birliği yapar. Okullarda, rehberlik ve araştırma merkezlerinde, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde görev yapabilirler (Burçak, 2013).

Eğitimin en önemli ve ilk basamağı ailedir. Bu nedenler özel gereksinimli çocukların eğitim sürecinde aile katılımı oldukça önemlidir. Ailenin çocuğa karşı ilgisi ve okulda aldığı eğitim birlikte bütünlük oluşturarak çocuğa katkı sunar. Çocuğun okula başlayana kadar ki öğretmeni ailesidir. Aileyi rol model alır, ailenin değerlerini benimser. Öğretmen aile ile birlikte çalıştığında daha başarılı olacaktır (Yıldırım Doğru, 2011).

Öğretmenlerin aile ile iletişimi artırması, çocuğun okuldaki olumlu sosyal ve akademik başarısına ilişkin sık sık bilgi verilmesi, okul toplantıları ve rehberlik hizmetlerine katılımlarını sağlanması, çocuğun olumlu yaşantılarının video ile kaydedilip paylaşılması, çocuğun sınıfında zaman geçirmesi için olanak tanınması ailelerin eğitim sürecine katılımını arttıracaktır (Sönmez, 2012). Ailenin özel eğitim sürecine katılımının artması ile birlikte çocuğun gelişimine de katkısı doğrudan artacaktır. Okulda çeşitli faaliyetlere katılan aile evde de çocuğu için farklı öğrenme ortamları oluşturabilir. Böylece hem evde hem okulda eğitimin devamlılığı ve bütünlüğüne katkı sağlanabilir (Dinç, 2008).

2.7. Değerler eğitimi ve özel eğitim

İnsan değerleri bilmeden doğar ve sonradan öğrenir. Değerlerin her toplumda ve kültürde farklılık göstermesi onun sonrada öğrenildiğinin göstergesidir. Birey nasıl davranması gerektiğini ve göstermesi gereken tepkileri küçük yaştan itibaren etrafındaki insanlardan öğrenir. Değerler öğrenilebilir ve toplumda önemli bir dinamik olması nedeniyle doğrudan eğitimin konusu olur. Toplum bu konuda bir öğreticidir (Aydın, 2010). Değerlerin öğrenilen ve öğretilen olması onu farklılık gözetmeksizin her birey için bir eğitim ögesi yapar. Topluma uyum sağlama, kendine yetebilen bireyler yetiştirme, kapasitesi ve becerilerini geliştirme, vatandaşlık ve yurttaşlık görevlerini yapma değerler eğitiminin amaçları arasında yer alır (Ulusoy ve Dilmaç, 2018). Özel gereksinimli bireyler ile yapılacak değerler eğitimi

bireyin iyi sosyal ilişkiler kurmasına ve mutlu toplumun oluşmasına fayda sağlayacaktır (Tekindal ve Negiz, 2018).

Özel eğitimin amaçları arasında bireyin bağımsız bir yaşam sürebilmesi ve bağımlılığının azaltılması yer alır. Daha sonrasında bireyin toplumda aktif olarak yer alması ve toplumsallaşması için gerekli beceriler kazandırılır (Metin, 2018). Özel gereksinimli bireyin toplumsallaşması için ise değerleri bilmesi, özümsemesi ve davranışlarına yansıtması gerekmektedir. Aksi durumda uyumsuz ve problem davranışlar sergileyebilir.

Özel gereksinimli öğrencilerin sosyal becerileri akranlarına göre sınırlıdır. Bu sınırlılık hem akranları ile hem de diğer bireylerle iletişimde sorun yaratır. Bu nedenle daha az iletişime geçme eyleminde bulunabilirler. İletişimin az olması beraberinde sosyal beceriyi de azaltmaktadır. Sosyal beceriler *sosyal yeterliliğin* temelini oluşturur (Sucuoğlu ve Özokçu, 2005). Sosyal yeterliliğe sahip bireyler daha sağlıklı ilişkiler kurdukları için bu yeterliliğin çocuk yaşta kazanılması gerekmektedir (Kabasakal ve Çelik, 2010).

Birey çevresindeki insanları gözlemleyerek onların hangi davranışının ödüllendirildiğini hangi davranışının cezalandırıldığını fark eder. Sosyal öğrenme dediğimiz bu durum “*toplum içinde toplum için öğrenme*” olarak tanımlanabilir (Korkmaz, 2009). Özel gereksinimli bireyde arkadaşlarından, ailesinden veya öğretmeninden sosyal öğrenme yolu ile değerleri öğrenir. Bireyin öğrendiği değerler onun sosyal becerilerini artırır. Davranışlarının belirlenmesinde önemli rol oynar. Özel gereksinimli birey topluma uyum sağlamada sorun yaşıyorsa burada var olan değerlerin öğrenilmesi ve uygulanması, bu konuda öğretmenin öğrencisine rol model olması topluma uyumunu kolaylaştıracaktır (Külünkoğlu, 2020).

Özel eğitim öğretmenleri değer eğitimi sürecinde bireysel farklılıklara, gereksinim odaklı çalışma, aile ile ortak zeminde buluşma, sabır ve sevgi odaklı olma, dikkat ve motivasyonu yüksek tutma, yöntem ve teknikleri öğrenciye göre düzenleme, düzenli tekrar, sosyallik, jest ve mimiklere özen gösterme ve olumlu bir dil kullanmaya özen göstermelidir (Arslan, Saruhan ve Saruhan, 2022).

Akran destekli öğretim hem normal gelişim gösteren hem de özel gereksinimli öğrencilerin akademik becerileri öğrenmelerine, iletişimin artmasına, sosyalleşmeye ve toplumsal yeterlilikleri kazanmada fayda sağlamaktadır. Normal gelişim gösteren öğrencinin bilgiyi aktarması için tekrar gözden geçirmesi, uygulaması, düzenlemesi akademik beceriyi artırırken özel gereksinimli arkadaşına karşı tutum ve iletişimini de geliştirmektedir.

Akademik olmayan yardımseverlik, sabır, dostluk, saygı, sevgi, iş birliği ve sorumluluk gibi değerlerin kazanılmasına ve gelişmesinde de etkili olmaktadır (Karakoç, 2012).

2.8. İlgili araştırmalar

Bu bölümde özel eğitimde değerler eğitimi ile ilgili yapılan bazı çalışmalar incelenmiş olup bu doğrultuda aşağıda sunulmuştur.

Külünkoğlu (2020), yapmış olduğu araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin değer algısını ve değerler hiyerarşisini ortaya koymayı amaçlamıştır. Araştırmanın çalışma grubu Giresun Özel Eğitim Ortaokulu'nda görev yapan 23 özel eğitim öğretmeninden oluşmaktadır. Veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Verilerin analizi nitel veri analiz yöntemlerinden betimsel analiz tekniği kullanılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre öğretmenlerin değer kavramını bireysel ve toplumsal bakış açısıyla değerlendirdikleri; en çok önem verdikleri üç değerlin aile birliğine önem verme, adalet ve saygı olduğu; özel eğitim öğrencilerine öğretmek istedikleri en çok tercih edilen üç değer sevgi, bağımsızlık ve dürüstlük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Çam (2019), yapmış olduğu araştırmada din görevlilerinin özel eğitim gerektiren bireylerde değerler eğitimine ilişkin görüşlerini almayı amaçlamıştır. Araştırmada çalışma grubu özel gereksinimli bireylerle çalışan 95 din görevlisinden oluşmaktadır. Araştırma nitel ve nicel yöntem birlikte kullanılarak karma desen araştırma yöntemi kullanılmıştır. Anket ve görüşme formu kullanılarak veriler toplanmıştır. Verilerin analizi; betimsel analiz ve SPSS yöntemi kullanılarak yapılmıştır. Özel gereksinimli bireylerin değerler eğitimi sürecinin özel bir sistemle, okul alınının dışına çıkıp farklı çevrelerle desteklenerek ve farklı metotlar uygulanarak yapılabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Arslan ve diğerlerinin (2022), yapmış oldukları araştırmada özel eğitimde çalışan farklı branşlardaki öğretmenlerin değer eğitimi odaklı aile eğitimine yönelik görüşlerini incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmada nitel araştırma deseninden eylem araştırması kullanılmıştır. Yapılandırılmış görüşme tekniği ile veriler toplanmıştır. Araştırmada çalışma grubu özel eğitim kurumlarında çalışan 82 öğretmenden oluşmaktadır. Verilerin analizi içerik analizi kullanılarak yapılmıştır. Araştırmanın sonucuna göre özel eğitimde çalışan öğretmenlere göre özel gereksinimli öğrenciler değer görme, günlük yaşam, sevgi, öz bakım, toplumsal uyum, sorumluluk, saygı, özgüven, kabul, insani değerler, azim-çaba, güven,

empati, hoşgörü, sosyal değerler ve çalışkanlık değerine ihtiyaç duymaktadır. Öğretmenlere göre aileler çocuklarından en çok mutluluk, merhamet, bağımsız yaşam, sosyal değerler, evrensel değerler, sevgi, sorumluluk, saygı, toplumsal uyum, akademik gelişim, öz bakım ve kabul değerlerini görmek istemektedir. Özel eğitimde çalışan öğretmenler değer kazandırırken drama, gösterip yaptırma, taklit, oyun, örnek olay inceleme, görsel materyaller, değeri açıklama, pekiştireç kullanımı, rol yapma, gösterip yaptırma ve diğer yöntemleri kullanmaktadır. Özel eğitimde çalışan öğretmenler değer kazandırırken dikkat, ilgi ve ihtiyaç, bireysel farklılıklar, yöntem ve teknik, tekrar, motivasyon, sabırlı olma, ailenin özellikleri, sosyalleşme, ipucu, jest ve mimikler, sevgiyle yaklaşma, ortak çalışma ve olumlu dile dikkat ettikleri sonucuna varmıştır. Özel eğitimde çalışan öğretmenler ev ziyaretleri, yüz yüze iletişim, doğrudan iletişim, telefonla iletişim, samimiyet, çevrim içi toplantılar, toplantılar, okul giriş çıkışlarında ve küçük not kağıtlarıyla aileyle iletişim kurduklarını belirtmiştir. Özel eğitimde çalışan öğretmenlere göre aileler rehberlik, sabır eğitimi, engel özellikleri, öz bakım, doğru iletişim, kabul, cinsel eğitim, duygusal destek, psikolojik destek, okul-aile iş birliği, öğretim yöntem ve teknikleri, ev etkinlikleri, sorunlarla baş etme, davranış eğitimi, empati, pekiştireç kullanımı, bilgilendirme ve değerler eğitimi konularında eğitime ihtiyaç duymaktadır.

Kurnaz ve diğerlerinin (2013), yapmış oldukları araştırmada üstün yetenekli ve üstün zekâlı çocukların değerleri nasıl algıladıkları metafor yoluyla belirlemeyi amaçlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden fenomenoloji deseniyle yapılmıştır. Veriler üç farklı bilim ve sanat merkezinde destek gören üstün zekâlı ve üstün yetenekli 89 öğrenciyle yapılmıştır. Verilerin analizinde betimsel analiz kullanılmıştır. Çocukların en çok metafor ürettikleri değerler cesaret, doğru sözlülük, doğruluk, ayırt etme, şefkat, tüm yaşama ilgi duyma, zamanı etkili kullanma, doğayı sevmek, merhamet, iyimserlik, vatandaşlık ve liderlik olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öğrenciler metafor olarak en fazla arkadaşlık, güneş, fakirlik, Mevlâna, Hz. Muhammed, Atatürk, anne, anne-baba, öğretmen, Allah, ağaç, karınca, çiçek, su, ayrılmaz parçalar ve kardeşlik kavramlarını kullanmışlardır.

Bilecik (2019) yaptığı araştırmada otizm sınıflarında ders veren özel eğitim ve din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinin otizmlerde din ve ahlak eğitimi imkânını, din ve ahlak eğitimi konusunda otizmli bireylerin ihtiyaçlarını belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma nitel yöntemle yapılmış olup görüşmeler yarı yapılandırılmış görüşme formuyla gerçekleştirilmiştir. Çalışma grubu, Konya ilinde bulunan dokuz özel eğitim uygulama ve meslek okulunda görev yapan 30 özel eğitim öğretmeni ve 6 din kültürü ve ahlak bilgisi

öğretmeninden oluşmaktadır. Araştırmanın sonucuna göre öğretmenlerin çoğu otizmli öğrencilerle ahlak ve değerler eğitiminin yapmanın mümkün olduğu ve buna ihtiyaç olduğu görüşündedir. Olumsuz görüşte olan öğretmenlerin bunun nedeni olarak; otizmlilerin soyut olan kavramları anlamaması ve utanma duygularının olmaması olarak açıklamışlardır.



BÖLÜM III

YÖNTEM

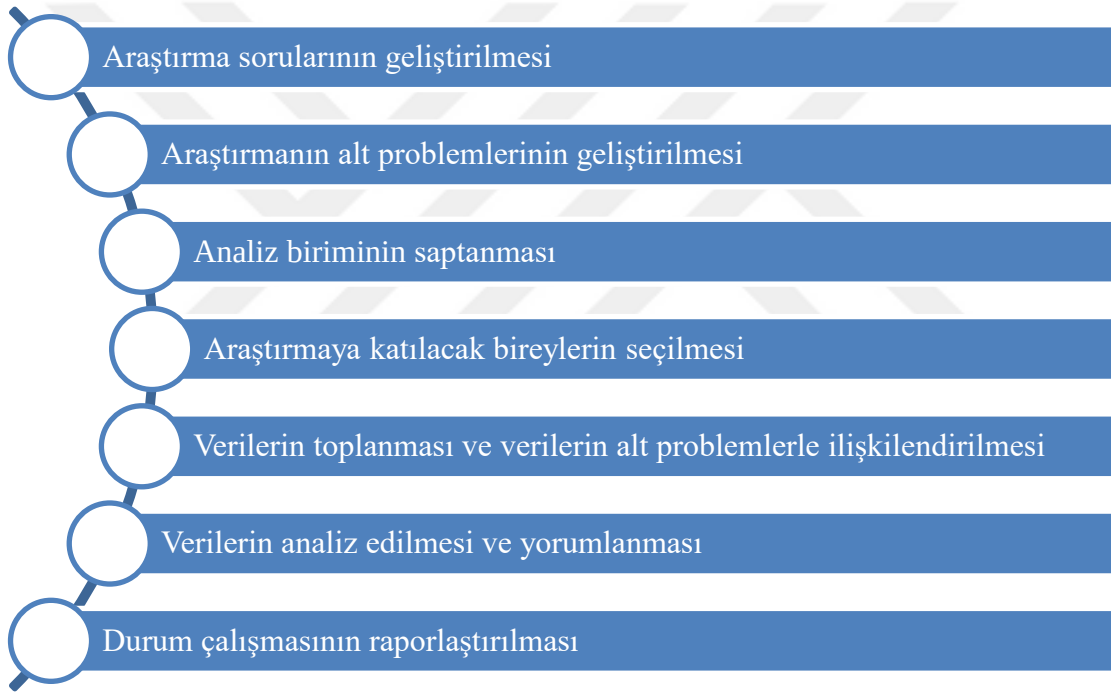
3.1. Araştırmanın yöntemi

Bu araştırma da özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini ortaya koymak amacı ile nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması deseni kullanılmıştır. Durum çalışması olay, kurum veya kişileri ayrıntılı ve çok yönlü olarak inceler. Veriler kısa ve uzun zaman dilimlerinde toplanabilir, sesli ve görsel kayıt alınır, görsel kaynaklar ve dokümanlar toplanır. Nasıl ve niçin sorularına cevap aranırken derinlemesine betimleme, çıkarım ve değerlendirmelerde bulunulur (Paker, 2015). Araştırmacının durum üzerine bir müdahalesi yoktur, araştırma doğal ortamında yapılır. Araştırılan konu ile ilgili temalar tanımlanır ve kategoriler oluşturulur. İspat çabası gütmeyiz. Keşfetme, açıklama ve betimleme amaçlanır (Subaşı ve Okumuş, 2017). Durum çalışması betimleme amaçlı durum çalışması, açıklama amaçlı durum çalışması ve değerlendirme amaçlı durum çalışması olarak ayrılır. Betimleme amaçlı durum çalışmalarında amaç durumu açık ve net betimlemek ve kavramsallaştırmaktır. Açıklama amaçlı durum çalışmalarında olgu açıklanmaya çalışılır. Değerlendirme amaçlı durum çalışmalarında ise amaç karar verme ve netleştirme çerçevesinde değerlendirmedir (Çengel ve Yaşar, 2012). Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerini belirlemeyi hedefleyen bu araştırma, betimleme amaçlı durum çalışması benimsenerek yapılmıştır.

Bogdan ve Biklen (1998) durum çalışmalarını altı türde açıklamıştır. Bunlar tarihsel durumsal durum çalışmaları, gözleme dayalı durum çalışmaları, yaşam tarihi durum çalışmaları, durum analizine ilişkin durum çalışmaları, çok durumlu durum çalışmaları ve çok alanlı durum çalışmalarıdır. Tarihsel durum çalışmalarında bir kurumun zamana içindeki değişimi çeşitli veri toplama araçlarıyla incelenir. Gözleme dayalı durum çalışmalarında bir olgu üzerine yapılacak olan araştırmada veri toplama aracı gözlemdir. Yaşam tarihi durum çalışmalarında bir kişinin hayat hikayesi üzerinde çalışılır. Önemli kişilerin hayatı üzerine görüşmeler yapılır ve döneme ilişkin özellikler öğrenilmek amaçlanır. Durum analizine ilişkin durum çalışmasında bir olay, olgu veya duruma odaklanılır. Bu durum, olgu veya

olayın farklı bakış açıları kullanılarak incelenmesi amaçlanır. Çok durumlu durum çalışmalarında birbiriyle ilişkili olmayan olgu ve durumlar birlikte incelenir. Çok alanlı durum çalışmalarında teori geliştirmek için birçok katılımcının bulunduğu durum çalışmalarıdır. Bogdan ve Biklen'e göre bu araştırma durum analizine ilişkin durum çalışmasıdır. Çünkü çalışmada özel bir durum olan özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşlerine odaklanılmıştır. Öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik görüşleri farklı bakış açıları kullanılarak incelenmesi amaçlanır.

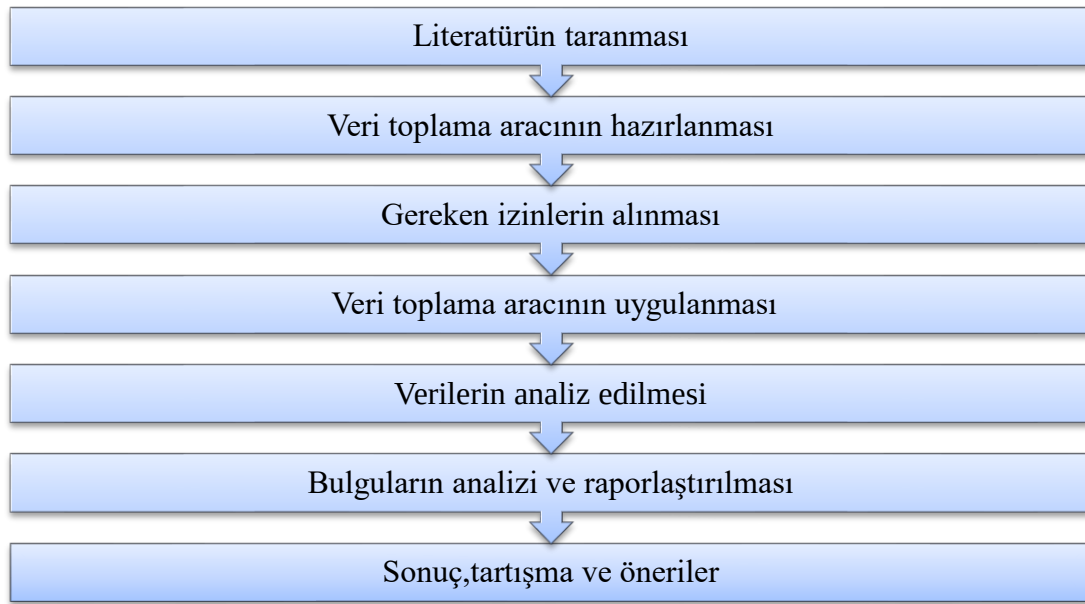
Durum çalışmaları gerçekleştirilirken sekiz başlıktan oluşan aşamalar izlenir (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Bu aşamalar aşağıda Şekil 2'de verilmiştir.



Şekil 2. Durum çalışmasının aşamaları

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin görüşleriyle ilgili araştırma cümlesi oluşturulmuş sonrasında alt problemler geliştirilmiştir. Durum çalışmasında ne, niçin, nasıl, neden sorularına yer verilir. Sonrasında katılımcılar belirlenir. Katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilir. Veri toplama aracıyla veriler toplanır. Toplanan veriler alt problemlerle ilişkilendirilir. Sonrasında analiz edilir ve yorumlanır. Analiz edilen ve yorumlanan veriler raporlaştırılır.

Araştırmada izlenen süreç aşağıda Şekil 3'de verilmiştir.



Şekil 3. Araştırma süreci

3.2. Araştırmanın örnekleme

Katılımcılar belirlenirken seçkisiz olmayan örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme kullanılmıştır. Seçkisiz olmayan örnekleme yönteminde seçkisiz ilkesinden bağımsız örneklem seçilir. Ölçüt örneklemede örneklem araştırmanın problemi ile ilişkili belirli özelliklere sahip kişiler, durumlar, nesneler ve olaylardan oluşur. Katılımcılar seçilirken araştırma konusu ile ilgili daha zengin içerik, veri ve bilgi sunabilecek kişiler seçilmesine dikkat edilir. Katılımcı sayısı konusunda esneklik söz konusudur (Büyüköztürk vd., 2020; Türnükçü, 2000). Bu çalışmada katılımcı öğretmenler belirlenirken özel eğitim alanında özel ya da devlete bağlı eğitim kurumlarında en az 4 yıl çalışmış ve özel eğitim alan mezunu olmasına dikkat edilmiştir. Özel eğitim alan mezunu kriterinin olmasının nedeni alan değişikliği ile bu bölümde çalışan sınıf öğretmenleri ve okul öncesi öğretmenlerinin de bulunmasıdır. Araştırmanın konusunun özel eğitimle ilgili olmasından dolayı alan mezunu ve belirli bir tecrübeye olması önemsenmiş bu nedenle 4 yıl deneyim şartı belirlenmiştir. Araştırma, gönüllü olmayı kabul eden 6 erkek, 10 kadın özel eğitim öğretmeni ile gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan öğretmenler ile ilgili özelliklere aşağıdaki tabloda yer verilmiştir.

Tablo 5

Araştırmaya Katılan Öğretmenlerin Özellikleri

Katılımcı (Kod)	Cinsiyet	Kıdem
Ö1	Kadın	12 yıl
Ö2	Kadın	10 yıl
Ö3	Kadın	8 yıl
Ö4	Erkek	8 yıl
Ö5	Erkek	7 yıl
Ö6	Erkek	6 yıl
Ö7	Kadın	6 yıl
Ö8	Kadın	5 yıl
Ö9	Kadın	5 yıl
Ö10	Kadın	5 yıl
Ö11	Kadın	5 yıl
Ö12	Erkek	5 yıl
Ö13	Erkek	5 yıl
Ö14	Erkek	4 yıl
Ö15	Kadın	4 yıl
Ö16	Kadın	4 yıl

3.3. Veri toplama aracı ve veri toplama süreci

Bu çalışmada veri toplama aracı olarak yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Görüşme veri toplama amacı ile sohbeti yönlendirme sürecidir. Görüşmede amaç katılımcıdan basit ve kısa cevaplar almak değil iç dünyasına girerek konu ile ilgili görüşünü ayrıntılı olarak ortaya koymaktır. Katılımcının duyguları, düşünceleri, yorumu, tecrübeleri ve anlayışı gibi dışarıdan bakıldığında gözlenemeyen bulgulara ulaşmak hedeflenir (Yıldırım ve Şimşek, 2008; Polat, 2022). Görüşmeden önce katılımcılara konu, saat ve yer ile ilgili bilgi verilmelidir. Araştırma konusu ile ilgili uzmanlar seçilmeli ve verilerin nasıl kayıt edileceği önceden planlanmalıdır. Yapılandırılmış görüşmelerde kâğıt, yarı yapılandırılmış görüşmeler ise kamera veya ses kayıt cihazı ile kaydedilebilir, araştırmacı görüşme sırasında not alma yöntemini seçebilir (İslam, 2013). Görüşme formları yapılandırılmamış, yapılandırılmış, yarı yapılandırılmış ve odak grup görüşmesi olarak ayrılır. Yarı yapılandırılmış görüşmede araştırmacı soruları önceden hazırlamıştır fakat görüşme sırasında soruları tekrar yapılandırabilir, katılımcıdan cevapları detaylandırmasını isteyebilir ya da alt sorular sorabilir (Aydın, 2018; Sönmez ve Alacapınar, 2011; Türnükçü, 2000). Görüşme formu hazırlanırken soruların kolay ve anlaşılır olması, açık uçlu sorulara yer verilmesi, farklı türden sorular geliştirilmesi, odak soruların oluşturulması, konu ile ilgili

çok boyutlu sorular oluşturulması, görüşme sürecine göre alternatif sorular hazırlanması, soruların geliştirilmesi ve soruların dizilimine dikkat edilmesi gerekmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Görüşme formu hazırlanırken daha önce yapılan çalışmalar incelenmiş, anket ve görüşme formlarına bakılmış ve taslak bir görüşme formu hazırlanmıştır. Taslak form bir doçent ve bir profesör olmak üzere iki uzman görüşü alınarak değerlendirilmiş, bazı kısımları revize edilmiştir. 2 kişiye uygulanmış sonrasında tekrar uzman görüşü alınarak düzeltmeler yapılmış ve son halini almıştır. Gerekli izinler alındıktan sonra özel eğitim öğretmenlerine uygulanmıştır. Katılımcı öğretmenlerle telefon görüşmesi şeklinde iletişim kurulmuştur. Katılımcıların uygun olduğu saatte randevulaşarak görüşülmüştür. Katılımcılardan izin alınarak görüşmeler kaydedilmiş, görüşme sonunda yazıya aktarılmıştır. Bir katılımcı ile görüşme süresi ortalama 20-30 dakika sürmüştür. Katılımcıların isimlerine etik kurallar gereği yer verilmemiş; Ö1, Ö2, Ö3 şeklinde isimlendirilmiştir.

3.4. Verilerin analizi

Görüşme formundan elde edilen verilerin analizi içerik analizi kullanılarak yapılmıştır. İçerik analizinde konu ile ilgili eğilimin belirlenmesi ve gelecekteki akademik çalışmalara yön vermesi amaçlanır. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre kodlar oluşturulur, bu kodlar kategorize edilerek temalar elde edilir (Ültay, Akyurt ve Ültay, 2021). Kodlar ve temalar oluşturulduktan sonra düzenlenir. Sonrasında elde edilen bulgular tanımlanır ve yorumlanır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Görüşme formundaki her soru için geçmiş çalışmalar incelenerek kodlar ve temalar oluşturulmuş, frekans değerleri belirlenmiş ve tablolar halinde sunulmuştur. Tablolar yorumlanıp ilişkilendirilmiş ve çözümlenmiştir. Katılımcıların görüşleri çarpıcı olarak yansıtılmak amacıyla doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

3.5. Geçerlilik ve güvenirlik

Bu araştırmanın verileri farklı okullarda görev yapan 16 özel eğitim öğretmenin görüşme formunda yer alan sorulara verdiği cevaplarla sınırlıdır. Araştırmanın verileri, görüşme sorularına uygun şekilde toplanmıştır. Soruların anlaşılabilirliği ve uygulanabilirliğinin

teyidini sağlamak amacıyla 2 öğretmenle ön görüşme yapılmış ve bu öğretmenler çalışma grubuna dahil edilmemiştir. Veriler özömlenirken ve analiz edilirken birden fazla kez gözden geçirilmiştir. Verilerin analiz edilmesi ve ayrıntılı olarak rapor haline getirilmesi, araştırmacının sonuçlara ne şekilde vardığını betimlemesi geçerlilik konusunda önem taşımaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018). Bundan dolayı katılımcıların görüşleri doğrudan alıntı şeklinde verilmiş ve ulaşılan sonuçlar bu şekilde açıklanmıştır. Görüşme esnasında katılımcıları yönlendirmekten kaçınılmış, görüşmeler tarafsız şekilde gerçekleştirilmiştir. Verilerin analizinde ve ulaşılan sonuçları teyit etmek için uzman görüşü alınmıştır.



BÖLÜM IV

BULGULAR

Bu bölümde özel eğitim öğretmenleriyle değerler eğitimine yönelik yapılan görüşmelerden elde edilen verilerin analiz edilmesiyle ulaşılan bulgulara yer verilmiştir. Bulguları desteklemek için öğretmen görüşlerinden sık sık doğrudan alıntılar yapılmıştır.

4.1. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitiminin tanımına yönelik görüşleri

Öğretmenlere “*Sizce değerler eğitimi nedir?*” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi denildiğinde zihinlerinde beliren kavramları ve değer kavramına yükledikleri anlamı ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenler tanımlama yaparken iki şekilde tanımlama yapmışlardır. Bazı öğretmenler değerler eğitimin kavramsal olarak tanımlamaya çalışmış bazıları ise değer örnekleri vererek açıklamıştır. Bu nedenle “*kavramsal tanım*” ve “*değer örnekleriyle tanım*” temaları oluşturulmuştur. Bununla ilgili frekans ve yüzde bilgileri aşağıda Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6

Değerler Eğitimi Tanım Şekilleri

Temalar	F	%
Kavramsal tanım	10	62,5
Değer örnekleriyle tanım	6	37,5

Bazı öğretmenler (f:10) değerler eğitimini kavramsal olarak açıklamaya çalışmıştır, bazıları ise (f:6) değerler eğitimini tanımlarken değer örnekleri vererek bunların öğretilmesi şeklinde ifade etmiştir.

Değer örnekleri vererek tanım yapan bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö10: “Değerler eğitimi denildiğinde benim aklıma okulda öğrettiğimiz akademik bilgilerin dışında, çocuğun teşekkür etmesi, saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma, uygun şeylerin yerinde kullanılması (teşekküre etmek, rica etmek, izin alarak

istemek) gibi şeylerin önce ailede sonra bizim okulda süreç içerisinde verdiğimiz, bazen de planlı olarak verilen güzel davranışlar olarak düşünüyorum.”

Ö12: “Sevgi, paylaşmak, dostluk, arkadaşlık gibi değerlerin belirli bir program çerçevesinde öğrencilere aktarılması denilebilir.”

Ö15: “Değerler eğitimi en başta hak ihlali olmaması, saygı, hoşgörü, yardımseverlik gibi değerlerin öğretimi.”

Ö16: “İlk olarak aklıma saygı, sevgi, dürüst olmak, yalan söylememek ve yardımsever olmak gibi temel değerleri içeren bir eğitim.”

Aşağıda Tablo 7 de “kavramsal tanım” temasına ilişkin kodlara yer verilmiştir. Kavramsal tanım yapan öğretmenlerin cevapları kavramsal tanım temasında değerlendirilerek “iyi insan”, “evrensel ve toplumsal değer”, “kültür aktarımı”, “ideal davranış”, “maneviyat”, “örf ve âdetler” kodlarıyla belirtilmiştir. Bu kodlar öğretmenlerin sıklıkla kullandığı ve vurgulamak istedikleri anlamlardan oluşturulmuştur. Öğretmenler bir veya birden fazla kodu içeren tanımlar yapmıştır. Bu kodlara ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7

Kavramsal Tanıma İlişkin Kodlar

Kodlar	F
İyi insan	4
Evrensel ve toplumsal değer	3
Kültür aktarımı	3
İdeal davranış	2
Maneviyat	2
Örf ve âdetler	2

Değerler eğitiminin tanımına ilişkin bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Gelenek ve göreneklere eğitimde yer verme.”

Ö3: “Değer, bir insanın kültürü, insanı insan yapan özellikleri demek. Değerler eğitimi de bu özelliklerin hayatımızı aktarılması.”

Ö5: “Değerler eğitimi toplumda olduğunu düşündüğümüz manevi değerlerin öğrencilere belirli bir sistematikte verilmesi.”

Ö7: “Kendi kültürümüzü kendi değerlerimizi öğrenip bunları davranışa dönüştürmektir. Değerler eğitimi denildiğinde benim aklıma bu geliyor.”

Ö11: “Değerler eğitimi dil, din, ırk ayrımı gözetmeksizin bir bireyde olması gereken ideal davranışların tümü. Bunun öğretiminin yapılmasına da değerler eğitimi denir. İdeal ve ahlaklı insanı yetiştirmede kazandırılması gereken şeylerin öğretimi.”

Ö12: “Evrensel etik değerlerin bir toplamadır diye düşünüyorum. Mesela değer dediğimiz de saygı, sevgi, hoşgörü gibi değerlerin planlı verilmesi.”

Ö13: “Bireyin iyi bir insan ve vatandaş olabilmesi, örf ve âdetlerine göre yetişmesi için okulda değerlerin planlı bir şekilde verilmesi.”

Ö14: “Toplumun kültürü, dini, adeti ve toplumda önemsenen yargılar diyebiliriz.”

4.2. “Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?” sorusu yönlendirilmiştir. Öğretmenlerin cevaplarına ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 8 de verilmiştir.

Tablo 8

“Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F
Saygı	10
Sevgi	8
Hoşgörü	7
Yardımlaşma	5
Merhamet	4
Adalet	3
Sabır	3
Paylaşma	3
Dürüstlük	2
Empati	2
Vatanseverlik	2

Tablo 8’e göre öğretmenlerin cevapları arasında en çok söylenen değer saygıdır (f: 10). 16 öğretmenden 10 öğretmenin saydığı değerler arasında saygı vardır. Sırasıyla “sevgi”, “hoşgörü”, “yardımlaşma” ve “merhamet” cevapları saygıdan sonra en çok ifade edilen değerler olmuştur. Adalet, sabır, paylaşma 3 öğretmen; dürüstlük empati, vatanseverlik 2 öğretmen tarafından zikredilmiştir. Aile ve toplum değerleri (Ö16), aile bilinci (Ö6), barış (Ö7), cömertlik (Ö7), çalışkanlık (Ö7), doğruluk(Ö7), dostluk (Ö1), duyarlılık (Ö7), görgü kuralları (Ö16), hakka girmemek (Ö8), kul hakkı (Ö13), kültürel miraslar (Ö3), misafirperverlik (Ö12), sadakat (Ö4), sorumluluk (Ö1), şefkat (Ö2), toplumsal kurallar (Ö6), ve vicdan (Ö2) öğretmenler tarafından yalnızca bir kez ifade edilmiştir. Bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Adalet, saygı, empati, sabır, dostluk, sorumluluk gibi değerler.”

Ö2: “Büyüklerle saygı, günümüz de bu çağda öğretmenler hiç saygı kalmadı, öğretmenler saygı denilebilir en basiti ile bu bence. Sevgi denilebilir. Akran, kardeş ve hayvanlara karşı sevgi. Şefkat olabilir.”

Ö3: “Kültürel şeyler olduğu için, geçmişten bugüne gelen, ailede olan kişiler miraslarımız, sosyal çevre gibi.”

Ö4: “Saygı, hoşgörü, yardımlaşma, sadakat, vatanseverlik, sevgi.”

Ö5: “Aile değerleri, toplumsal değerler ve görgü kuralları geliyor. Aile değerleri derken ailede belirli bir hiyerarşinin olması, aile olabılme durumu. Toplumsal değerler dediğimizde ise herkesin birbirine ihtiyacı olduğu, kimsenin maddi ve manevi dönüt beklemeden yaptığı şeyler.”

Ö7: “Paylaşmak, yardımlaşmak ahlak kavramı, cömertlik, doğruluk, çalışkanlık, vatanseverlik, dürüstlük, saygı, duyarlılık, barış bir sürü değer geliyor.”

Ö8: “Türk toplumunun değerlerinden misafirperverlik, büyüklerle saygı, küçüklerle sevgi, paylaşmak. Evrensel değerler olarak ise hoşgörü örnek verilebilir.”

Ö13: “Merhamet, adalet, kul hakkı, Kaliteli çocuk yetiştirmek için gereken şeyler, sabır.”

Ö14: “Adalet, hoşgörü, saygı, sevgi.”

Ö16: “Dürüst olmak, yardımsever olmak, merhametli olmak, saygı, sevgi.”

4.3. Özel eğitim öğretmenin sahip olması gereken değerler ile ilgili görüşler

Öğretmenlere “Sizce özel eğitim öğretmeni hangi değerlere sahip olmalı? Neden?” sorusu yönlendirilmiştir. Öğretmenlerin söylediği değerlere ilişkin bilgiler aşağıda Tablo 9’da verilmiştir.

Tablo 9

“Özel eğitim öğretmeni hangi değerlere sahip olmalı?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F
Sabır	10
Merhamet	7
Hoşgörü	6
Sevgi	6
Saygı	5
Empati	3
Vicdan	3
Adalet	2
Paylaşma	2
Yardımlaşma	2

Öğretme(Ö13), dürüstlük (Ö2), insan hakları (Ö5), çalışkanlık (Ö2), sorumluluk (Ö8), mesleki etik değerler (Ö2), model olma (Ö3), özveri (Ö6), öz denetim (Ö11), vatanseverlik (Ö4) öğretmenler tarafından yalnızca bir kez ifade edilmiştir.

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenler, özel eğitim öğretmeninin sahip olması gerektiği değer ile ilgili en çok sabır (f:10) yanıtını vermiştir. Sırasıyla “merhamet”, “hoşgörü”, “sevgi” ve “saygı” değerleri “sabır” dan sonra yanıtlarda yer alan değerler olmuştur.

Aşağıda Tablo 10’da öğretmenlerin değerleri ifade ettikten sonra nedenlerine ilişkin temalar ve bu temaların kodları verilmiştir.

Tablo 10

Özel Eğitim Öğretmeninde Olması Gereken Değerlerin Nedenlerine Yönelik Görüşler

Temalar	Kodlar
Bireysel farklılıklar	Hoşgörü, saygı, adalet
Çalışılan grubun zor olması	Sabır, merhamet, sevgi, çalışkan, hoşgörü
Denetim mekanizmasının olmaması	Vicdan, Dürüstlük, adalet
Öğretmenin rol model olması	Paylaşma, yardımlaşma, sevgi, saygı,
Öğretim sürecinin uzun olması	Sabır, merhamet,
Her insanda olması gereken temel değer	Saygı, yardımlaşma, sevgi, merhamet, vicdan
İlişki ve iletişim için gerekli	Empati, merhamet, saygı, sabır

Tablo 10’a göre *bireysel farklılık* temasında engel türü ve engel derecesi bakımından birçok farklılıklara sahip özel gereksinimli öğrencilerle karşılaşılması nedeniyle özel eğitim öğretmeninin hoşgörü, saygı ve adalet değerlerine sahip olması gerektiği belirtilmektedir. Özel gereksinimli bireylerin yetersizliklerinden dolayı zor bir grup olduğu düşünülmekte; *çalışılan grubun zor olması* temasında öğretmenlerin sabır, merhamet, sevgi, çalışkanlık ve hoşgörü değerlerine sahip olması gerektiği ifade edilmiştir. Sınıf içinde ve okullarda herhangi bir denetim mekanizmasının olmaması, öğrencinin sınıf içi faaliyetleri rahat ve kolay ifade edememesinden dolayı; *denetim mekanizması olmaması* temasında öğretmenlerin vicdan, dürüstlük ve adalet değerlerine sahip olması gerektiği düşünülmektedir. *Rol model* temasında öğretmenin davranışları ve tavrıyla öğrencisine örnek olduğu; bu nedenle paylaşma, yardımlaşma, sevgi ve saygı değerlerine sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. *Öğretim sürecinin uzun olması* temasında öğretimin uzun sürmesi ve sürekli tekrar gerektirmesi nedeniyle öğretmende sabır ve merhametin olması

gerektiği belirtilmektedir. *Her insanda olması gereken temel değer* temasında saygı, yardımlaşma, sevgi, merhamet ve vicdan bütün insanlarda olması gereken temel değer olarak görülmüş; bu değerler için özel eğitim öğretmeni olarak ayrılmaya gerek olmadığı belirtilmiştir. *İlişki ve iletişim için gerekli* temasında; öğrenci ve aileleri ile ilişki ve iletişimin daha iyi ve sağlıklı olması için öğretmenin empati, merhamet, saygı ve sabır değerlerini kendisinde barındırması gerektiği düşünülmektedir.

Katılımcı öğretmenlerin yanıtları incelendiğinde çoğu katılımcının cevaplarında birden çok değer birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle doğrudan alıntılar verilirken daha açıklayıcı olması için cevaplar değerlere göre bölünmüş, ilgili kısımdan alıntı yapılmıştır.

Sabır ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö6: “Öncelikle sabırlı olmalı. Karşıdaki öğrencinin her zaman kendi gününde olmayabiliyor. Bazen problem davranış sergileyebiliyor, bazen bunu çok sık da yapabiliyor. Öğrenciden öğrenciye değişir bu. Bunun bilincinde olarak öğretmenin uygun yaklaşımda bulunabilmesi için öğretmenin sabırlı olması gerekiyor. Özel eğitimde öğrenciler yavaş öğrendikleri için ayrıca bu konudan dolayı da sabırlı olması gerekiyor.”

Ö8: “Sabır gerektiren bir işimiz var sabırlı olmayan bu işi yapamaz. Kararlı olamazsa da başarılı olamaz. Sabır olsa bile kararlı olmadan bir işe yaramaz verim alamaz.”

Ö9: “En başta sabır. Çünkü bir şeyleri zor başardığımız için ve öğretim süreci uzun sürdüğü için nihayete erdirmek için sabra ihtiyacınız var. Birazda bu durumda güçlü durmak lazım yenilgiyi çabuk kabul etmemek gerekiyor. Sürecin getirdiği bıkkınlık hissine hemen kapılmamak gerekiyor.”

Ö11: “Zor bir iş olduğu için sabrımız sınanıyor. Öğretmek için sabır gerekiyor. Hatta ne kadar çok sabrımız varsa o kadar işimizi o kadar iyi yapabiliyoruz. Bu yüzden özel eğitimde sabrın yeri diğerlerine göre daha fazla olmalı.”

Merhamet ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö11: “Merhamet olmalı çünkü öğrencilerimizin yapabilecekleri çok sınırlı oluyor. Öğrenciye karşı merhametli olmazsa bu işi yapamayacağını düşünüyorum. Zor bir mesleğimiz var. Özel eğitim öğretmenleri hem işini sevmeli hem öğrenciyi sevmeli ki her şeyi hakkıyla yerine getirebilsin.”

Ö14: “Merhamet duygusu olmalı ki işimizi yapabilelim. Çocuklarımız normal değil, normal çocuklara gösterdiğimiz sabırdan daha çok sabır göstermemiz gerekiyor ve bunun için çocuğa merhamet duymalısn. Bu duygu olmasa sinirlenirsin yeri gelir zulmedersin. Merhamette kendiliğinden sabrı getiriyor.”

Hoşgörü ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö7: “Kesinlikle ilk olarak hoşgörü ve vicdan daha sonrasın da sabır. Hoşgörü olmalı çünkü ister istemez bazen aileye karşı bazen çocuğa karşı sonsuz bir hoşgörüye sahip olmamız gerekebiliyor. Normal öğretmenlerin sabır aşamasının çok üstüne çıkılan durumlar olabiliyor. Çok fazla sabır ve anlayış göstermemiz gereken durumlar oluyor. Bundan dolayı da sabırlı ve anlayışlı olabilmesi için hoşgörülü olmak zorunda.”

Ö12: “Özel eğitim öğretmeninde en fazla hangisi olmalı olarak bakarsak hoşgörü derim. Özel eğitimde her öğrenci farklıdır seviyeleri, engelleri. Bir öğrencim var mesela sınıfta. Çok problemlili ve beni ciddi anlamda çok zorluyor. Mesela ben o öğrenciye gerekli hoşgörüğü göstermezsem ona hiçbir şey veremem. Saçını yıkamıyor, kıyafetleri oldukça pis. Diğer öğrencilerle onu aynı sepete koyamam. Her öğrencinin yaşam şartları farklılar var. İkincisi de bireysel farklılıklara karşı duyarlı olmak olabilir. Çünkü her çocuk farklı ve her türden çocuklarla çalışıyoruz.”

Sevgi ve saygı ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö4: “Bir özel eğitim öğretmenin sahip olması gereken en büyük değer öğrencisine saygılı olması. Özel eğitim öğrencisi belirli gereksinimleri olan belirli şeylerde yoksun olan birey. Her şeyden önce var olan durumuna kabul etmeli ve ona saygı duymalı. Bun göre davranmalı, eğitimini buna göre planlamalı. Her şeyden önce engelli bireyi bu şekilde kabul edip ona saygılı olmalı.”

Ö10: “Öğrencinin durumu ağır olabiliyor. Bunu direk veliye pat diye söylemememiz gerekiyor. Her çocuğun yapabildiği ve yapamadığı şeyler var. Velinin içinde bulunduğu olumsuz psikolojiyi düşünmeden hep olumsuz şeylere odaklanıp söylersem burada empati kurmamış olurum. Nasıl ben kendi çocuğum hakkında sürekli olumsuz şeyler duymaktan hoşlanmazsam karşımızdaki veliye de öyle davranmam gerekiyor. Ya da veli bir şey anlatırken sürekli sözünü kesip ben çok biliyorum havasında olduğunda hoş olmuyor. O yüzden karşıdaki kişiye karşı saygılı ve sevgili olmak gerekiyor. Dinlemek gerekiyor. En başta insan ilişkilerinin temeli zaten saygıya dayanıyor. Yoldaki tanımadığımız insana bile sokakta saygı duyuyoruz, mesela sırada iken sıramızı bekliyoruz. Bunlar olması gereken şeyler. Sevgi olmadan da hiçbir şey yapamayacağımızı düşünüyorum.”

Diğer değerlerle ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Öncelikle empatiyi çok iyi kurması gerekiyor. Çünkü empati kurarak ancak ailelerle ilişki ve iletişim içerisine girebiliriz. Empati kuramazsak ailelerin çocuğu hakkında ne düşündüğünü ya da ne istediğini öğretmenler kavrayamıyor.”

Ö3: “Sorumluluk olmalı. Bazen ciddi sorumluluklar almamız gerekebiliyor. Bunu kabul edebilecek sorumluluk sahibi insanlar olmalı.”

Ö5: “Vatansever olmalı. Birey kendinden önde toplumunu vatanını önde tutabilmeli.”

Ö6: “Adaletli olmalı. Her öğretmende olmalı gerçi bu. Sınıf içerisinde her öğrenciyi kendi şartlarında değerlendirmek gerekiyor. Adalet herkese aynı davranmak değil durumuna göre davranmak. Burada öğrencilerin seviyeler olur anlama kapasiteleri olur her konuda adaleti sağlayabilmeli.”

Ö15: “Kesinlikle insan hakkını çok iyi bilmesi lazım. Çünkü bizim çocuklar en çok hak ihlaline uğrayan, hakkı yenilen çocuklar oluyor. Aman ne de olsa bilmiyorlar, ailesi tarafından boş verilmiş olarak görüyor. Çocuk kavga etmesin kimseye zarar vermesin otursun olarak görülüyor. Bu hakka girmemek en büyük değer diye görüyorum.”

Ö16: “Çok vicdanlı olmalı. Çünkü sınıfta öğretmen ve çocuktan başka kimse yok. Bir denetleme mekanizması da yok. O yüzden öz denetimin çok iyi gelişmiş olması gerekiyor. Vicdani ve mesleki etik değerlere sahip olmalı.”

4.4. “Özel eğitimde değerler eğitimi yapmak mümkün mü? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusuna ilişkin görüşler

Öğretmenlere “Sizce özel eğitimde değerler eğitimi yapmak mümkün mü? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusu yönlendirilmiştir. Bu soru ile özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın mümkün olup olmadığıyla ilgili öğretmenlerin görüşlerini nedenleri ile birlikte ortaya koymak amaçlanmıştır. Tablo 11 de “mümkün” ve “mümkün değil” kodlarına ilişkin frekans ve yüzde değerlerine yer verilmiştir.

Tablo 11

Özel Eğitimde Değerler Eğitiminin Mümkünlüğüyle İlgili Görüşler

Kodlar	F	%
Mümkün	16	%100
Mümkün değil	0	%0

Tablo 11’e göre öğretmenlerin tamamı özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın mümkün olduğu görüşündedir. Fakat özel eğitimde değerler eğitiminin mümkünlüğüyle ilgili farklı görüşler olduğu belirlenmiştir. Bununla ilgili öğretmen görüşleri aşağıda Tablo 12’de verilmiştir.

Tablo 12

“Özel eğitimde değerler eğitimi yapmak mümkün mü?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Öğrencinin seviyesine göre mümkün	7	%43,75
Koşulsuz mümkün	5	%31,25
Öğrencinin engel türü ve engel seviyesine göre mümkün	3	%18,75
Öğrencinin engel türüne göre mümkün	1	%6,25

Öğretmenlerin cevapları ile “koşulsuz mümkün”, “öğrencinin seviyesine göre mümkün”, “öğrencinin engel türüne göre mümkün”, “öğrencinin engel türü ve engel seviyesine göre

mümkün” kodları oluşturulmuştur. Öğrencinin seviyesine göre mümkün cevabı en fazla verilirken öğrencinin engel türüne göre mümkün yanıtı sadece bir öğretmen tarafından söylenmiştir.

Öğretmenlerden 7 kişi değerler eğitiminin öğrencinin hafif, orta ve ağır engel seviyelerine göre mümkün olabileceğini belirtmiştir. Ağır öğrencilerde değerler eğitiminin yapılamayacağını vurgulanmaktadır. Özel eğitimde değerler eğitimi öğrencinin seviyesine göre mümkündür cevabını veren bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö3: “Bu çocukların seviyesine göre değişir. Ben 3 sene çok ağır çocuklarla çalıştım, çok engelli gruptu. Mesela değerler eğitimi bu sınıf ile yapılabilecek bir şey değil. Orta ve hafif, algıları açık çocuklarla çalışılabilir. Konuşarak bazı şeyleri konuşarak halledebiliyoruz, açıklıyoruz. Onlarda gayet bunu alabiliyorlar.”

Ö6: “Bu öğrenciden öğrenciye değişir. Kesinlikle mümkün denilemez. Öğrencinin seviyesine göre değişir. Değerler eğitimi soyut bir kavram bunu anlayabilecek çocuklarda var anlayamayacak çocuklarda mevcut. Orta düzeyde ve hafif çocuklarda yapılabilir.”

Ö11: “Elbette mümkün. Ama burada öğrenci seviyeleri ile ilgili dikkat edilmesi gereken bir durum var. Ağır tanılı öğrenciler için değer eğitiminin pek mümkün olduğunu düşünmüyorum. İmkânsız denilemez ama bence zor. Onlara ancak sevgi aşılayabiliriz. Hafif tanılı öğrencilerde ise kolaylıkla değer eğitimi yapılabilir. Birçok değeri onlara öğretebiliriz.”

Öğretmenlerden 5 kişi özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın koşula bağlamaksızın mümkün olduğunu belirtmiştir. Özel eğitimde değerler eğitimi mümkündür cevabını veren bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Mümkün. Somutlaştırarak ve göstererek veriyoruz zaten. Soyut kavramları çok alamıyorlar çünkü. Mesela sevgi değeri için bir hayvan beslemeleri ile yapabiliriz. Büyüklerine saygı verilirken bayramlarda yapıyoruz, nasıl yapıyoruz diyerek konuya girilip anlatılarak yapılabilir.”

Ö13: “Mümkün. Çeşitlendirerek, bol örnek vererek çocuğa dokunarak verilebilir.”

Ö15: “Evet mümkün. Mesela bizim çok konuşamayan down sendromlu bir öğrencimiz vardı. Her şeyi aile yapmış çocuk artık tek başına yemek yiyemiyor, kapıyı açamıyor, tuvalete gidemiyor gibi durumla karşılaştık. Burada diğer çocukları da devreye sokarak birini servise binerken yardım etmesi, birini çantasını tutması, birini tuvalete götürmesi konusunda anlatarak yardım etmelerini istedik ve bu konuda görevlendirdik.”

Öğretmenlerden 3 kişi özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın öğrencinin engel türü ve engel seviyesine bağlı olarak mümkün olduğunu belirtmiştir. Bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

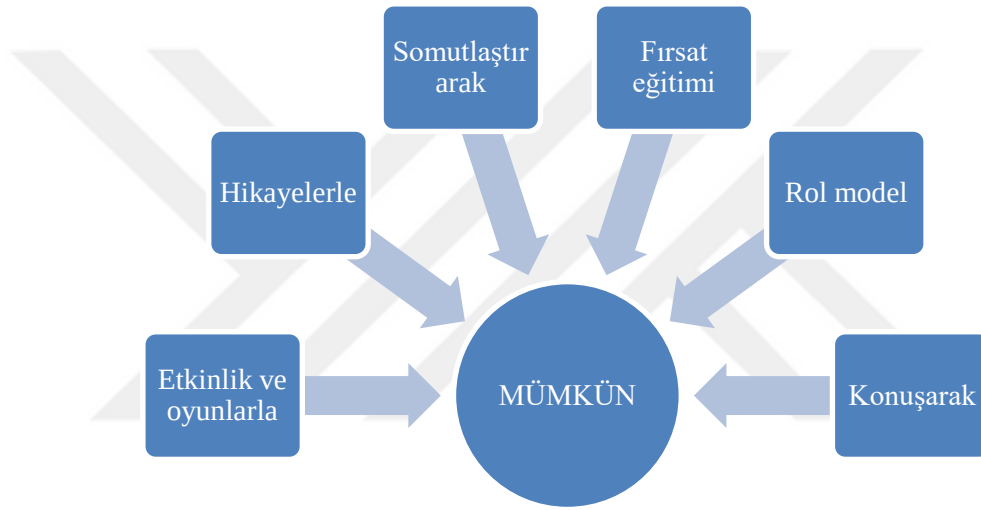
Ö5: “Yapabiliriz. Mesela sınıf içinde uyarlamalarda sorumluluk ve yardımlaşma sağlanabilir. Özel eğitim sınıfında bunlar çok rahat çalışılabilir öğrenciye çok rahat verilebilir. Burada çalıştığınız grup önemli. Engel türü ve derecesi önem taşıyor. Değerler eğitimi öğrencinin seviyesine göre verilebilir. Bütün engel türleri ile aslında sorumluluk ve yardımlaşma çalışılabilir.”

Ö8: “Tabi ki de mümkün. Ama çocukların engel grupları değişiyor bu yüzden temel beceriler eksikse çocuğa anlayışlı ol saygılı ve sevgili ol diyemezsin. Bu yüzden ilk olarak piramitin alt basamağındaki becerilerin öğretilmesi gerekiyor böyle öğrencilerde bence yapılamaz ama iyi düzeyde çocuklarda değerler eğitimi yapılır.”

Öğrencinin engel türüne göre özel eğitimde değerler eğitimi yapılabilir yanıtı veren öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö16: “Hafif düzeyde zihinsel yetersizliği, özel öğrenme güçlüğü veya atipik otizmi olan çocuklarla yapmak mümkün.”

Öğretmenlerin değerler eğitimi yapmanın nasıl mümkün olduğuyla ilgili görüşleri aşağıda Şekil 4’de verilmiştir.



Şekil 4. Değerler eğitimi yapmanın nasıl mümkün olduğuyla ilgili görüşler

Öğretmenlere değerler eğitimi yapmanın nasıl mümkün olduğu sorulduğunda etkinlik ve oyunlarla, hikayelerin içinde, soyut olan değerleri somutlaştırarak, farklı durumlardan yararlanıp fırsat eğitimi şeklinde, öğretmen kendisi rol model olarak, öğrenci ile konuşularak değerler eğitimi yapmanın mümkün olduğunu ifade etmişlerdir. Bu konu ile ilgili öğretmen görüşleri aşağıda verilmiştir.

Ö2: “Somutlaştırarak ve göstererek veriyoruz zaten. Soyut kavramları çok alamıyorlar çünkü. Mesela sevgi değeri için bir hayvan beslemeleri ile yapabiliriz. Büyüklerine saygı verilirken bayramlarda yapıyoruz, nasıl yapıyoruz diyerek konuya girilip anlatılarak yapılabilir.”

Ö6: “Mesela yardımlaşma değeri verilebilir. Fırsat eğitimi şeklinde kolaylıkla verilebilir. Hikayelerin içine yerleştirip verilebilir.”

Ö9: “Öğretmen sınıfta rol model olarak her zaman değer verebiliyor. Ailede yanlış bir değer öğretilmişse onu sınıfta düzeltebiliriz.”

Ö13: “Mesela bayrak sevgisi milli bayramlar da ya da bayrak törenlerinde o ortamlarda bulundurularak, gösterilerde yer almasını sağlayarak öğretilabilir. Ve çocuklar böyle şeyleri unutmuyor. Etkili oluyor.”

Ö16: “Nasıl yapıldığını bilmek için normal bireylerle nasıl yapılıyor bunu bilmek lazım. Bu konuda pek bir bilgim yok. Ama değerler soyut şeyler. Bu yüzden somutlaştırmak gerekebilir. Drama yaptırarak, hikayeleştirerek verilebilir, maruz bırakılacak şeyle maruz bırakarak, konuşarak, örnek hikayelerle izleterek okuyarak olabilir.”

4.5. “Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz? Neden?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Siz özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz? Neden?” sorusu yönlendirilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin özel eğitimde değerler eğitimi gerekli bulup bulmadıklarına ilişkin görüşlerini nedenleri ile birlikte ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenlerin cevapları ile oluşturulan “gerekli” ve “gerekli değil” kodlarına ilişkin frekans ve yüzde değerleri aşağıda Tablo 13’de verilmiştir.

Tablo 13

“Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Gerekli	15	93,75
Gerekli değil	1	6,25

Tablo 13’e göre katılımcı öğretmenlerden bir kişi dışında herkes özel eğitimde değerler eğitimi gerekli bulmuştur. Gerekli bulan öğretmenler arasında görüş farklılıkları olduğu görülmektedir. Bununla ilgili bilgiler aşağıda Tablo 14’de verilmiştir.

Tablo 14

Özel Eğitimde Değerler Eğitimi Gerekli Bulan Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F
Koşulsuz gerekli	9
Öğrencinin engel seviyesine göre gerekli	4

Tablo 14'e göre öğretmenlerden bazıları gerekliliği koşula bağlamıştır. Buna göre “koşulsuz gerekli”, “öğrencinin ihtiyacına göre gerekli” ve “öğrencinin engel seviyesine göre gerekli” kodları oluşturulmuştur.

Özel eğitimde değerler eğitimi koşulsuz gereklidir cevabını veren bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö11: “Kesinlikle gerekli buluyorum. Çünkü engelli çocuklarda akademik olarak belirli bir seviyeye kadar gelebiliyorsunuz. Çok fazla akademik başarı sağlayamayabiliyoruz. Ama değerler eğitimi yapıp bu değerler kazandırıldığında topluma uyumlarının ve toplumda yer edinmelerinin daha kolay olacağını düşünüyorum. İyi bir insan olmak engelli ya da engelsiz her bireyin kazanması gereken bir özellik.”

Ö13: “Gerekli. Çünkü bizde vatandaş yetiştiriyoruz. Bu çocuklarda insan, toplumun bireyi olarak varlar. Normal öğrenciler için gerekli ise ve bu veriliyorsa bizim öğrenciler için de gerekli. Eğitimin temelinde değerler var bu değerler her bireye verilmeli.”

Ö15: “Tabi ki de. Sadece özel eğitimde değil her alanda değerler eğitimi öğretilmeli.”

Ö16: “Gerekli buluyorum. Çünkü her yerde gerekli, bu konularda çocuklarda çok eksiklik var. Aileler doğru örnek olamıyor.”

Öğretmenlerden bazıları değerler eğitiminin gerekliliğini öğrencinin engel seviyesine göre değerlendirmişlerdir. Hafif düzeyde yetersizliğe sahip öğrencilerde değerler eğitimi gerekli görürken ağır seviyedeki öğrenciler için gerekli bulunmamıştır. Öğrencinin engel seviyesine göre değerler eğitimi gerekli bulan bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Hafif düzeyde evet gerekli buluyorum. Sosyalleşmeyi ve toplumda kabul edilebilirlik düzeyini arttırdığını düşünüyorum. Ben şu an ağır grupla çalışıyorum. Din dersinde işliyoruz hocamız ama çok etkili olmuyor. Bu yüzden ağır gruplarda çok gerekli bulmuyorum. Ama hafif düzeyde olan çocuklar için gerekli.”

Ö10: “Gerekli. Ama ağır bir öğrenci için bunun gerekliliği tartışılır. Ağır bir öğrenciye bunu anlatamazsın ya da çalışamazsın. Çünkü biraz soyut kavramlar olduğu için bu bahsettiğimiz değerler. Ama hafifi öğrenciler için elbette gerekli. Akademik bilgilerden önce çocuğun karşısındakine saygı duyması, sevgi ile yaklaşması akademik becerilerden daha önemli. Hem bu toplum içinde kabul edilebilirliğini artırır.”

Öğretmenlerden bazıları değerler eğitiminin gerekliliğini öğrencinin gereksinim ve ihtiyacını göze alarak değerlendirmiş ihtiyacı varsa gerekli bulmuştur. Bu konudaki öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö5: “Özel eğitimde genellemeyi çok doğru bulmuyorum. Zorunluluk olarak bahsettiğimizde müfredata kayıyor. Bu bizde yok. Bireysel eğitim planı hazırlıyoruz. Aslında özel eğitimde hiçbir şey zorunlu değil. Öğrencinin ihtiyacı

varsa bireysel eğitim planına alırsınız. Ama sorumluluk gibi kavramlar ister istemek akışta çalışılır. Ama dediğim gibi öğrencinin ihtiyacı ile alakalı. Zorunluluk veya gereklilik çocuğa göre değişir. Çocuğun ihtiyacı varsa gereklidir.”

Ö8: “Gerekli buluyorum. Bunu özel eğitim normal eğitim diye ayırmaya gerek yok. Sadece bazı çocuklar için öncelikli değildir, ihtiyacı varsa verilebilir. Öncelikli görmediğim çocuklar için böyle bir eğitim yapmam çocuğu da buna zorlayıp boş yere kürek sallamaya gerek yok. Özel çocuklarında herkes gibi bir hayatı ve çevresi var her şeyden önce onlarda bir birey. Yine ilk olarak kendini sevmeyi saymayı öğrenecek onlardan sonra insanlara uygulayacak. Bu bireyden başlayan bir durum. Çocuk bazen kendini eksik görüyor, dışlanabiliyor. Aslında değerler eğitimi öğretmeye çalıştığımız grup toplumdaki acımasızlık gören bir grup. Bu yüzden onlara bunları katmak daha önemli.”

Öğretmenlerden yalnızca bir kişi özel eğitimde değerler eğitimi gerekli görmemiştir. Bu konudaki öğretmen görüşü şu şekildedir:

Ö6: “Öncelikle problem davranışlar ile baş edilmeli. Bizim öğrencilerimizde böyle genellikle içlerinde kötülük olmuyor. O yüzden diğer insanlara göre ihtiyaçları daha azdır. Kesinlikle gerekli değil demek istemiyorum. Ama fırsat eğitimi şeklinde doğru an geldiğinde değerler verilebilir, yapılabilir. Hem bu sayede sınıf içi kurallar da net bir şekilde oturtulmuş ve uygulanmış olur. Ama ayrıca şunu kazandıracakım şeklinde bir şeyi gerekli bulmuyorum. Yardımlaşmayı öğreteceğim kazanım olarak alayım diye bir şey mümkün değil zaten. Bu kazanımlar hayatın içinde olan şeyler o yüzden fırsat eğitiminde verilmeli.”

Öğretmenler, özel eğitimde değerler eğitiminin birey için gerekli ve toplum için gerekli olduğu görüşündedir. Bu nedenle “birey” ve “toplum” temaları oluşturulmuş, bu temalarla ilgili kodlar aşağıda Tablo 15’de verilmiştir.

Tablo 15

Özel Eğitimde Değerler Eğitiminin Gerekliliğinin Nedeniyle İlgili Görüşler

Temalar	Kodlar
Birey	Bağımsız yaşam İyi insan olmak Sosyalleşme
Toplum	Toplumun bir parçası Topluma ve kültüre uyum Toplumun huzuru Kaynaşma İyi bir vatandaş

Tablo 15’e göre değerler eğitimi gerekli bulan öğretmenler bunu birey ve toplumla ilişkilendirerek nedenler ortaya koymuştur. “Birey” temasında öğrencilerin bağımsız yaşam becerileri kazanması, iyi bir insan olması, farklı ortamlarda sosyalleşebilmesi için değerler

eğitimini gerekli olduğu ifade edilmektedir. “*Toplum*” temasında ise her bireyin toplumun bir parçası olması, özel gereksinimli bireyin yaşadığı topluma ve kültüre uyum sağlaması, toplumun genel huzuru, topluma kaynaşması ve iyi bir vatandaş olması için değerler eğitimini gerekli gördüklerini ifade etmektedir. Bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö3: “Çocuklar bazı şeyleri bağımsız yapabilsin farkına varabilsin diye uğraşıyoruz. Değerler eğitimi onların ileriki yaşlarında bağımsızlaşması açısından önemli duygular. Sonuçta bir toplumun ve kültürün içinde yaşıyorlar. Bu yüzden kesinlikle gerekli ve faydalı olacağını düşünüyorum.”

Ö11: “Değerler eğitimi yapıp bu değerler kazandırıldığında topluma uyumlarının ve toplumda yer edinmelerinin daha kolay olacağını düşünüyorum. İyi bir insan olmak engelli ya da engelsiz her bireyin kazanması gereken bir özellik.”

Ö15: “Bir birey olarak herkesin hayırlı bir evlat hayırlı bir vatandaş hayırlı bir insan olması için kişinin belirli başlı değerlerinin olması lazım. Toplum da kargaşayı önleyen başlıca öğelerden biri değerler. Toplumda ki kişilerin birbirine karşı saygılı olmalarını sağlar. Toplumun daha mutlu ve güçlü olmasını sağlar. Çünkü ne kadar hoşgörülü saygılı, yardımsever olursan ve başkalarının hakkını ihlal etmezsen toplumda ona göre daha pozitif olur.”

Ö16: “Mesela benim öğrencilerimde eşyaları izinsiz alma, yalan söyleme gibi davranışları çok var. Bu çocuklarda toplumun bireyi ve bizim önemli amaçlarımızdan biride onların bağımsızlık kazanmaları, bağımsız bir birey olarak yaşayabilmeleri. O yüzden toplumun diğer üyelerinin sahip olması gereken özelliklere onların sahip olması gerekiyor. Toplum tarafından dışlanan çocuklarla çalışıyoruz. Sahip olmaları gereken değerlere sahip olmadıklarında toplum tarafından daha da çok dışlanacaklar. Hafife alınacaklar.”

4.6. “Özel eğitimde değerler eğitimini önemli buluyor musunuz? Neden?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Siz özel eğitimde değerler eğitimini önemli buluyor musunuz? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin özel eğitimde değerler eğitimini önemli bulup bulmadıklarına ilişkin görüşlerini nedenleriyle birlikte ortaya koymak amaçlanmıştır. Soruya ilişkin “önemli” ve “önemli değil” kodları oluşturulmuştur. Bununla ilgili frekans ve yüzde değerleriyle ilgili bilgiler aşağıda Tablo 16’da verilmiştir.

Tablo 16

“Özel eğitimde değerler eğitimini önemli buluyor musunuz?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Önemli	16	%100
Önemli değil	0	0

Tablo 16'ya göre öğretmenlerin tamamı özel eğitimde değerler eğitimi önemli bulmaktadır. Fakat bununla ilgili görüş farklılıkları bulunmaktadır. Öğretmenlerin cevaplarıyla “önemli”, “öğrencinin engel seviyesine göre önemli” ve “bazı durumlarda önemli olabilir” kodları oluşturulmuştur. Öğretmenlerin çoğu “önemli” yanıtını vermiştir. Bir öğretmen öğrencinin seviyesine göre önemli bulurken bir öğretmen de bazı durumlarda önemli olabilir görüşündedir. Bu kodlarla ilgili frekans değerleri ve yüzdelikleri aşağıda Tablo 17’de verilmiştir.

Tablo 17

Özel Eğitimde Değerler Eğitimi Önemli Bulan Öğretmen Görüşleri

Kodlar	F	%
Önemli	14	% 87,5
Öğrencinin seviyesine göre önemli	1	% 6,25
Bazı durumlarda önemli olabilir	1	% 6,25

Tablo 17’ye göre öğretmenlerin %87,5 gibi büyük bir çoğunluğu özel eğitimde değerler eğitimi önemli bulmuştur. Önemli bulan bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö13: “Önemlidir tabi ki. Değerler için de bulunduğumuz kültürün bir parçası oldukları için ister istemez herkes için önemli. Her birey bu var olan toplumda yaşıyor. Herkes belirli rollere sahiptir. Yapması gereken şeyler var. Sorumluluk almak gibi.”

Ö15: “Son derece önemli buluyorum. Mesela bugün normal çocuklar bizim çocukların elinden topu zorla almışlar. Gittim yanlarına niye izinsiz aldın diyorum benimle terbiyesiz ve seviyesiz konuşuyor. Karşısında öğretmen mi var hiç umurunda değil.”

Ö16: “Önemli. İnsan açısından önemli olan her şeyin özel gereksinimli çocuklar içinde önemli olduğunu düşünüyorum. Normal bireyler için önemli olan bir şey onlardan daha eksiği olan bireyler için daha da önemli.”

Özel eğitimde değerler eğitimi öğrenci seviyesine göre önemli bulan öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö8: “Hem önemli hem de gerekli. Önemli olmasaydı zaten gerekli olmazdı. Ama daha önce dediğim gibi her çocuk için önemli diyemem. Ağır öğrenciler için gerekli ve önemli bulmuyorum, öğretilebileceğini de düşünmüyorum.”

Özel eğitimde değerler eğitimi bazı durumlarda önemli bulan öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö6: “Bazı durumlarda önemli olabilir. Beceri kazandırmada destek sağlayabilir. Ayrıca öğrencilerin dışarıda toplumsal hayatta kabulünün sağlanmasında önemlidir. Olmazsa olmaz olarak görmüyorum.”

Öğretmenlerin değerler eğitimin neden önemli bulduklarıyla ilgili farkı öğretmen görüşleri mevcuttur. Bu görüşler “birey”, “aile” ve “toplum” temaları başlığında toplanmıştır. Temalar ve kodlarla ilgili bilgiler aşağıda Tablo 18’de verilmiştir.

Tablo 18

Özel Eğitimde Değerler Eğitiminin Önemli Olmasının Nedeniyle İlgili Görüşler

Temalar	Kodlar
Birey	Bağımsız yaşam İnsan olma vasfı Mutlu olmak
Aile	Ailenin yetersiz ve ilgisiz olması Ailenin ekonomik düzeyinin düşük olması
Toplum	Topluma uyum Toplumda var olma Kültürü öğrenme

Tablo 18’e göre öğretmenler “birey” temasında öğrencilerin bağımsız yaşam becerileri kazanması, her insan için gerekli insan olma vasıflarını içinde barındırması, bireyin mutlu olması için değerler eğitimi önemli görmektedir. “Aile” temasında ailelerin değerler eğitimi konusunda yetersiz olması, önemsememesi, ilgisizliği, ekonomik yetersizlikler, çocukların birçok şeyden mahrum olması nedeniyle değerler eğitimi önemli bulunmuştur. “Toplum” temasında ise özel gereksinimli bireyin topluma uyumu, toplumun her alanında var olması, yaşanan kültürün öğrenilmesi gerektiğiyle ilgili nedenlerden dolayı değerler eğitiminin önemli olduğu ifade edilmiştir.

Bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Tabi ki de önemli buluyorum. Çünkü bu kavramlar bir insana insan olma vasfının gerekliliğini getiren kavramlar. Bu yüzden gerekli olduğunu düşünüyorum. Çocuklara yeri geldiğinde sabretmeyi de sevgi göstermeyi de öğretmek durumundayız. Bunlar sonuçta uygulanabilir duygular. Özel eğitim öğrencileri birebir robot değil. Onlarında insan onlarında duyguları var ve onlara o duyguyu doğru kullanmayı da öğretmek elbette ki önemli.”

Ö14: “Bizim çocukları topluma kazandırmak istiyorsak önemli. Diğer insanların bizim çocuklarımızı kabul ettiğini düşünelim. Ama bizim çocuklarında topluma uyumu gerek. Bakıyoruz eğitimden önce ve sonra çocuğun durumu çok farklı oluyor. Değerler eğitimi verildiğinde sinirlik, bağırma çağırma gibi problem davranışlar gidebilir. Sevgi saygı hoşgörüyü öğrendiklerinde topluma kendilerini kabul

ettirsinler. Diğer insanlar bu çocukları kabul etsin gibi yaklaşımları doğru bulmuyorum. Biraz da bizim çocuklarımızın uğraşması gerek. Her çocuğun kapasitesi var. Kapasitesi kadar kendini kabul ettirmeye çalışmalı. Bundan dolayı önemli.”

Ö15: “Eskiden aileler değerler açısından belirli donanımlara sahip bireyler yetiştiriyordu. Ama şu anda bunun çok olduğunu düşünmüyorum. Ailede herkes çalışıyor. Çocuk bakıcının elinde büyüyor, bütün gün elinde tablet telefon oluyor. O yüzden çocuk bu konuda çok eksik kalıyor.”

Ö16: “Toplumda hep birlikte yaşıyoruz ve bu bireylerde toplumun bir üyesi ise toplumda var olan değerler onların elinde olması gerekiyor buda özel eğitimde değerler eğitimi önemli kılıyor.”

4.7. “Özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir? Neden?”

sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Sizce özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin özel eğitimde verilmesi gereken değerlerle ilgili görüşleri nedenleriyle birlikte ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenlerin cevapları ile ilgili değerler ve frekans bilgileri Tablo 19’da verilmiştir.

Tablo 19

“Özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F
Saygı	12
Sevgi	8
Sorumluluk	7
Hoşgörü	5
Yardımlaşma	5
Vatanseverlik	3
Dürüstlük	2
Paylaşma	2

Anlayış (Ö2), cinsel eğitim (Ö6), çalışkanlık (Ö6), sabır (Ö11), özgüven (Ö11), sıra bekleme (Ö12), vicdan (Ö15), temizlik (Ö15) öğretmenler tarafından yalnızca bir defa ifade edilmiştir.

Tablo 19 incelendiğinde öğretmenler, özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler sorusu ile ilgili en çok saygı (f:12) cevabını vermiştir. Sırasıyla “sevgi, sorumluluk, hoşgörü ve yardımlaşma değerleri “saygı” dan sonra yanıtlarda yer alan değerler olmuştur.

Aşağıda Tablo 20’de öğretmenlerin değerleri ifade ettikten sonra nedenlerine ilişkin görüşlerinden oluşturulan temalar ve bu temaların kodları verilmiştir. Öğretmenlerin cevaplarına göre “*her insanda olması gereken değer*”, “*iyi ilişkiler kurma*”, “*sınıf içinde kolaylıkla uygulanabilir olma*”, “*bağımsız yaşam*” ve “*iş hayatında yer alma*” temaları oluşturulmuştur. Bazı değerler ayırım yapmaksızın her insan olması gerektiği ifade edilmiş bunun için “*her insanda olması gereken değer*” teması oluşturulmuştur. Özel gereksinimli bireylerin diğer insanlarla iletişim kurarken sahip olması gereken değerler “*iyi ilişkiler kurma*” temasında belirtilmiştir. Bazı değerler sınıfta kolay uygulanabileceği için özel eğitimde verilmesi gerektiği belirtilmiş; bu değerler “*sınıf içinde kolaylıkla uygulanabilir olma*” temasında verilmiştir. Özel gereksinimli bireylerin bağımsız yaşam sürmesi için gerekli olan değerler “*bağımsız yaşam*” temasında ifade edilmiştir. Bu bireylerin okul hayatından sonra sahip oldukları meslek veya işle ilgili sahip olması gerektiği düşünülen değerler “*iş hayatında yer alma*” temasında belirtilmiştir. Temaların altlarında yer alan değerler kolay şekilde ifade edilmesi için Kod1, Kod2, Kod3, Kod4 ve Kod5 şeklinde gruplandırılarak tablolastırılmıştır.

Tablo 20

Özel Eğitimde Verilmesi Gereken Değerlerin Nedenlerine Yönelik Görüşler

Temalar	Kodlar
Her insanda olması gereken temel değer	Kod1 (Empati, saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma)
İyi ilişkiler kurmak	Kod2(Saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, merhamet, paylaşma, yardımlaşma, anlayış)
Sınıf içinde kolaylıkla uygulanabilir	Kod3 (Sorumluluk, vatanseverlik, saygı, yardımlaşma)
Bağımsız yaşam	Kod4 (Sorumluluk, vatanseverlik, vicdan, sabır, özgüven, dürüstlük, cinsel eğitim, çalışkanlık, temizlik)
İş hayatında yer alma	Kod5 (Vatanseverlik, sorumluluk, hoşgörü)

Kod1’de yer alan değerler (empati, saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma) her insanda olması gereken temel değer olarak görülmüş bu nedenle özel gereksinimli bireylere verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Öğrencilerin iyi ilişkiler kurması için Kod2’deki değerlere (saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, merhamet,, paylaşma, yardımlaşma, anlayış) sahip olmaları

gerektiği, Kod3’de yer alan değerlerin (sorumluluk, vatanseverlik, saygı, yardımlaşma) sınıf içinde kolay uygulanabilir ve öğretilabilir olduğu, özel gereksinimli bireylerin okul, ev ve sosyal hayatında bağımsız yaşam sürmeleri için Kod4’deki değerlerin (sorumluluk, vatanseverlik, vicdan, sabır, özgüven, dürüstlük, cinsel eğitim, çalışkanlık, temizlik), iş hayatında yer almada sorun yaşamamak için de Kod5’deki değerlerin (vatanseverlik, sorumluluk, hoşgörü) öğretilmesi gerektiği ifade edilmektedir.

Katılımcı öğretmenlerin yanıtları incelendiğinde çoğu katılımcının cevaplarında birden çok değer birlikte kullanıldığı görülmektedir. Bu nedenle doğrudan alıntılar verilirken daha açıklayıcı olmak için cevaplar değerlere göre bölünmüş, ilgili kısımdan alıntı yapılmıştır.

Saygı ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö9: “Saygı olmalı. Temel bir değer olduğu için saygı öğretmenlerine, idarecilere, arkadaşlarına karşı davranış biçimini belirler.”

Ö12: “Saygı diyebilirim. Özel eğitim öğrencilerinde genelde karşılarındakine saygı yok. Bunu hafif öğrencilerle çalıştığım için onlara genelliyorum. Hırçınlık, toplumun sürekli dışlaması çocukta saygıyı kaybettiriyor. Çocuk annesine, babasına, öğretmenine saygı duymuyor. Tamamen idleri ile hareket ediyor. Bu böyle olunca arkadaşlık kuramıyor.”

Ö14: “Tüm insanlarda olduğu gibi öncelikle saygı. Saygılı davranmayı öğrenmesi gerek. Temel bir kavram çünkü temel iletişim becerisi. Mesela öğretmenine karşı saygılı olmayan çocuk bütün ders boyunca o öğretmenden ne alabilir ki? Bu kabulünü de artırır, iletişimi de olumlu etkiler.”

Sevgi ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö9: “Çocuklar toplumdaki tehlikelerin çok farkında olmayabiliyorlar. Sevgi tüm çocukların içinde var belki bunun nasıl gösterilmesi gerektiği öğretilir. Sevgi için yine arkadaşları ile daha iyi iletişim kurabilmek için gerekli olmalı.”

Ö13: “Ağaç sevgisi hayvanlara sevgi verilebilir. Onlarda bir canlı. Bunlar insanın ortak faydası. Tüm öğrencilere verilmeli.”

Sorumluluk ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Sorumluluk olabilir. Eğer sorumluluğu öğretebilirsek daha ileriki düzeylerde bir iş konusunda ya da çalışma hayatları olacaksa oldukça gerekli bir değer.”

Ö6: “Sorumluluk alma becerisi bir ihtiyaç. O da şöyle ki verilen sorumluluğu kendisi tam vaktinde yerine getirmesi için öğretilir. Sorumluluk verildiğinde problem davranışlar da azalma görülür. Başarı duygusunu tadacaktır çünkü. Sorumluluk ta derste ona küçük fırsatlar yaratılarak verilebilir. Bu derste şunu bitir. Bu kadar vaktin var şeklinde.”

Hoşgörü ve yardımlaşma ile ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö7: “Hoşgörü olabilir. İstemediği bir durumla karşılaştığında bunu tolere edebilmeli, davranışsal olarak da bizim yapmaya çalıştığımız bir kazanım. Hoşgörü hafif düzeyde öğrenciler için bu konu da etkili olabilir. Yardımlaşma. Ahlaki ve toplumsal bir değer çünkü. Bunu niye özel eğitimde öğretilim diye ayıramıyorum.

Çünkü çocukların yapabildikleri sınırlı olduğu için atıyorum mesela saygı kavramı orta ağır bir çocuğa anlatamayabilirim ama yardımlaşma anlatılabilir. Daha somut bir değer gibi ve onun toplumda kabulünü kolaylaştırabilecek bir değer. O yüzden yardımlaşma öğretilmeli.”

Ö10: “Hepimiz bir insan topluluğu içinde yaşadığımız için bir şeyler ihtiyaç duyabiliriz ya da insanlar bizdeki şeylere ihtiyaç duyabilir. Bunlar çok basit ve gündelik hayatta çok kolay karşılaşılabileceğimiz şeyler. Bu gibi şeylerden dolayı öğrenciye paylaşma ve yardımlaşma değerleri öğretilmeli.”

Diğer cevaplarla ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Dürüstlük verilmeli. Maalesef ki istismara çok açıklar. Eğer çocuklar doğruyu her zaman söylemezse, dürüst olmazlarsa istismarı saklarlar. Yani özel eğitim öğrencisinin kesinlikle yalan söylememesi lazım. Çünkü yalan söyleme alışkanlığı böyle durumlarda tehlike doğurabilmekte. Çocuk farkında bile olmayabiliyor.”

Ö1: “Öz güvende olabilir. Çünkü çocuklarımızın çoğu kendine güvenmiyor, yapamayacaklarını düşünüyorlar.”

Ö7: “Hafif düzey için vatanseverlik olabilir. Çünkü ileride bir işe girdiğinde meslek sahibi olduğunda sonuçta engelli bireyler de bir yere atanıp çalışabiliyor, vatanseverlik kavramı bu nokta da öne çıkıyor.”

Ö10: “Mesela sıra bekleme becerisi küçük görünse de çok önemli, sırasını bekleme, sıra alma ya da sırasını verme gibi şeyler de bir yerden bakınca değerler eğitimi gibi geliyor bana. Sonuçta çocuk örneğin bakkaldan bir şey alacakken, fırında kuyrukta beklerken ki davranış şekli de bir değerler eğitimi oluyor sanki. Bu beceri saygıya çıkıyor çünkü. Karşısındakine saygı duyarsa oda ona saygı duyar. Ve böylelikle günlük hayatta ilişkileri daha iyi olur.”

4.8. “Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitimine yer veriliyor mu? Nasıl?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitimine yer veriliyor mu? Nasıl?” sorusu sorulmuştur. Bu soruyla öğretmenlerin özel eğitimde değerler eğitimiyle karşılaştıkları durumların tespit edilmesi amaçlanmıştır. Verilen cevaplarla “yer veriliyor” ve “yer verilmiyor” temaları oluşturulmuştur. Bununla ilgili frekans ve yüzde değerleri aşağıda Tablo21’de verilmiştir.

Tablo 21

“Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitimine yer veriliyor mu?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Yer veriliyor	11	68,75
Yer verilmiyor	5	31,25

Öğretmenlerden 11 kişi mevcut programda değerler eğitimine yer verildiğini ifade etmiştir. 5 öğretmen mevcut programda özel eğitimde değerler eğitimine yer verilmediği görüşündedir.

Mevcut programda değerler eğitimine yer verildiğini ifade eden öğretmen görüşleriyle “ders kitaplarında”, “kazanımlarda”, “kaba değerlendirmelerde” ve “eğitim materyallerinde” kodları oluşturulmuştur. Öğretmenlerin değerler eğitimiyle karşılaştıkları durumlarla ilgili kodlar ve frekans değerleri aşağıda Tablo 22’de verilmiştir.

Tablo 22

Öğretmenlerin Mevcut Programda Değerler Eğitimiyle Karşılaştıkları Durumlar

Kodlar	F
Ders kitaplarında	5
Kazanımlarda	5
Kaba değerlendirmelerde	5
Eğitim materyallerinde	1

Tablo 22’ye göre öğretmenler ders kitaplarında, kazanımlarda, kaba değerlendirmelerde ve eğitim materyallerinde değerler eğitimiyle ilgili içeriklerle karşılaşmıştır. Bununla ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Sadece Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinde çıktı karşıma. Yardımseverlik ve büyüklere saygı küçüklere sevgi, ev işlerinde anneme yardım etme gibi şeyler görmüştüm.”

Ö3: “Kaba değerlendirmede nezaket kurallarında birçok amaç var. Teşekkür eder gibi amaçları görmüştüm. Kitaplarda da yine nezaket kuralları ile ilgili sıralama görsellerini görmüştüm. Yine sıralama kartlarında da veriliyor.”

Ö5: “Veriliyor. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde eğitsel tanılama yapılıyor. Eğitsel tanılama yapılırken zihinsel yetersizliği bulunan öğrenciler için performans belirleme formu var. Kaba değerlendirme formları var. Bu formlarda sosyal hayat kısmı var. Orada da mesela ailesini tanır, bayrağını bilir, istiklal marşını bilir gibi başlıklar var. Bunlar birer değer sorgulama becerileri diyebilirim.”

Ö8: “Ben kaba değerlendirme ve Bep oluşturmak için bakanlığın müfredat kitapları var onlardaki kazanımlardan alıyorum. Kitapların tamamını incelemedim ama sosyal ve din dersinde kazanımlarda vardı görmüştüm. Sosyal bilgiler dersinde ailesine ve çevresine nasıl davranması gerektiğini bilir kazanımı vardı. O kazanımın

içinde evde aile bireylerine yardım etme, iyi geçinme, uyumlu olma tarzında değerler vardı. Yardımlaşma burada değer olarak metinlerde falan yer verilmişti.”

Ö13: “Bu zamana kadar 2 kademedede çalıştım. Bunda önce uygulama merkezindeydim orada ki lise programını uyguluyorduk. Kitaplarda mevcuttu ama içerik olarak hatırlamıyorum. Şu an da ana okuldayız burada da hikâye kitaplarında var.”

Öğretmenlerin tamamı üniversite eğitimi boyunca özel eğitim alanında değerler eğitimiyle ilgili herhangi bir içerikle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Üniversite programında değerler eğitimiye yer verilmediği konusunda öğretmenlerin tamamı hem fikirdir.

Öğretmenlerden 5 kişi değerler eğitimle ilgili mevcut özel eğitim programında değerler ile karşılaşmadığını belirtmiştir. Bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö10: “Ankara üniversitesi mezunuyum ben. Üniversite de değerler eğitimi ile ilgili bir şey öğretilmedi.”

Ö11: “Üniversitede böyle bir eğitim almadık. 5 yıldır özel eğitim uygulama okulunda görev yapıyorum burada da Millî Eğitim Bakanlığının değerler eğitimi ile ilgili bir çalışması ile karşılaşmadım. Kitaplar da ve kaba değerlendirmeler de rastlamadım.”

Ö12: “Özel eğitim çerçevesinde bakılınca hiçbir şekilde karşılaşmadım. Hayat bilgisi dersinde vardır belki ama ben aldığım hiçbir kaba değerlendirmede görmedim. Yanlış biliyor da olabilirim Bakanlığın bir çalışması vardı. Burada ilçe öğretmenleri görevlendirdi. Bende görev aldım, çeşitli etkinlikler falan yaptık drama, sunum tarzı. Ama bu genel bir şeydi. Özel eğitim çerçevesi altında değildi.”

4.9. “Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?” sorusu yöneltilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin değerler eğitimi uygulamalarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Öğretmenlerin cevaplarıyla “uyguluyorum” ve “uygulamıyorum” kodları oluşturulmuştur. Bu kodlara ilişkin frekans ve yüzde değerleri aşağıda Tablo 23’de verilmiştir.

Tablo 23

“Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Uyguluyorum	15	93,75
Uygulamıyorum	1	6,25

Tablo 23'e göre öğretmenlerden bir kişi hariç hepsi değerler eğitimi uyguladığını ifade etmiştir.

Değerler eğitimi uygulayan öğretmenler arasında farklı görüşler mevcuttur. Öğretmenlerin cevaplarına göre “uyguluyorum” ve “plansız uyguluyorum” temaları oluşturulmuştur. “Uyguluyorum” temasında öğretmenler değerler eğitimi sadece uyguladıklarını ifade ederken; “plansız uyguluyorum” temasında özel eğitimde değerler eğitimi uyguladıklarını fakat bunu plansız şekilde yaptıklarını belirtmektedirler. Bu temalarla ilgili kodlar aşağıda Tablo 24’de verilmiştir.

Tablo 24

Öğretmenlerin Değerler Eğitimi Uygulamalarına İlişkin Görüşleri

Temalar	Kodlar
Uyguluyorum	Oyunlar Hikayeler Sohbet ederek Etkinlikler
Plansız uyguluyorum	Var olan duruma göre Fırsatı geldiğinde Örtük öğretim Model olma Sohbet ederek

Tablo 24’e göre “uyguluyorum” temasında cevap veren öğretmenler oyunlar, hikayeler, sohbet ederek ve etkinlikler ile değerler eğitimi uyguladıklarını belirtmektedir. “Plansız uyguluyorum” temasında yanıt veren öğretmenler var olan duruma göre, fırsatı geldiğinde, örtük olarak derslerde, öğrenciye model olarak ve sohbet ederek değerler eğitimi uygulamaları yaptıklarını ifade etmektedir.

Değerler eğitimi uyguluyorum temasıyla cevap veren bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö6: “Uyguluyorum. Mesela sorumluluk alma becerisi. Sınıfta yetiştirdiğimiz bitkiler var. Onlara su verme konusunda sorumluluklar veriyoruz. Balık ve kaplumbağa besliyorduk. Bu konuda sorumluluk vermiştik. Ayrıca tablo şeklinde çizelge yapmıştık. Sorumluluklarını yerine getirdikçe sticker yapıştırıyorduk. En sonunda doldurduklarında da ödül vardı. Bu yemleme ya da su verme sırasında yapamayan öğrencilerimize diğerleri yardım ediyordu. Yine bunun için de sticker kazanıyorlardı. Yardımlaşmaya da bu şekilde yer vermiştik.”

Ö8: “Uyguluyorum. Genellikle hikayeler üzerinden. Okuduğunu anlama kazanımında okul öncesi kaynaklarını sıkça kullanıyorum oradaki kitaplara da değerler çokça geçiyor. Değerler eğitimi öğretim setleri bile var. Hikâyeyi okuyoruz, sohbetimizi yapıyoruz, ilgili video varsa onu izletiyorum. Pandemiden önce kandil gecelerinde, dini günlerde şeker alıyordum, sınıf sınıf gezip kandil kutlatıyordum. Hem diğer öğrencilerle kaynaşıyorlardı hem de bir değerimizi yaşatmış oluyorlardı.”

Ö12: “Milli eğitim bir ara her ay bir değeri alıp işleyeceksiniz, panolarda yer vereceksiniz dediler. O zamana kadar düzenli ve planlı uygulamıyordum. Değerler eğitiminden haberdar bile değildim. Bu çalışmadan sonra eğitime de gittik. Bir sitede de mevcut değerler eğitimi ile ilgili. Oradan aldığım oyunlar ile uygulamaya çalışıyorum. Mesela bir çiçek yetiştirmede bile çocuğa sorumluluk ve sevgi değerini öğretebiliriz.”

Ö13: “Evet uyguluyordum. Örnek verirsek okulumuzun bahçesinde bahçe yapmıştık orda üretim yapıyorduk. Bu doğa sevgisi aslında. Sınıfımız da bir kedi vardı. Kedinin bakımı ile ilgileniyordu çocuklar sırayla, burada da hayvan sevgisi var. Orman haftasında ağaç dikmeye gidiyorduk. Sokak hayvanlarını besliyorduk. Belirli gün ve haftaları takip ediyorduk. Sınıf başkanlığını hafta hafta yapıyorduk ve değişik görevler verip sorumluluk almalarını sağlıyorduk.”

Planlı olarak uyguluyorum teması ile cevap veren bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö10: “1 sene normal zihin engelli sınıfta çalışmışım. O öğrencilerin durumu iyiydi, iletişimi iyiydi. Onlarla konuşabiliyordum, sohbet edebiliyordum. Onlarla belirli bir program dahilinde de yapmıyorduk. Sohbet edebilen, sohbet başlatabilen öğrencilerdi. Sınıf içinde yanımdaki partnerimle model olarak yapıyorduk. Problem davranış üzerinde arkadaşına saygılı olmalısın şeklinde konuşarak veriyorduk. Duruma göre fırsat geldikçe yani. Amaç olarak hiç almadık ama.”

Ö11: “Örtük olarak değerler eğitimi yaptığımı düşünüyorum. Tabi bu önceden planlanmış hazırlanmış bir eğitim değil. Ama derste ister istemez hoşgörü, saygı gibi değerleri gömülü olarak veriyoruz. Arkadaşları ile bir şey paylaşması gerekiyor mesela o an da ona paylaşmayı anlatıyorum, bunun için teşvik ediyorum. Birbirleri ile kavga ediyorlar o sırada sevgi ve hoşgörüden bahsediyorum. Olay içerisinde geçiyor. Hikâye okuyorum onların içinde de değerler mevcut. Bu şekilde işliyoruz.”

Ö16: “Uyguluyorum ama planlı değil var olan duruma göre. Bir de sınıf kurallarımız var. Mesele sınıfta izin alarak konuşmak saygı, arkadaşlarımızın eşyalarını izin isteyerek almak ve vermek paylaşmaya, birbirimize iyi davranmalıyız sevgi, dersimize hazırlanmalıyız sorumluluğa denk geliyor. Sınıfta bir problem olduğunda konuşarak bu değeri veriyoruz. Belirli gün ve haftaları pek kaçırmıyoruz. Okulda biri vefat ettiğinde, hasta olduğunda ya da okula yeni biri geldiğinde öğrencilerimizle gidiyoruz.”

Yalnızca bir katılımcı öğretmen değerler eğitimini uygulamadığını belirtmiştir. Değerler eğitimi çalışabileceği bir öğrenci ile karşılaşmadığı neden olarak sunmuştur. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö5: “Daha çok davranış problemleri ya da ağır öğrenciler ile çalıştığım için sınıf içinde ki tecrübemde pek değerler eğitimine kadar gelemedim. Öz bakım, yeme içme, giyme gibi temel beceriler çalıştım hep. Ama daha önce RAM’da çalışırken gelen her türlü engel türü ve derecesinde öğrenciler için bunları sorguladık. Vatanseverlik, sorumluluk, yardımlaşma gibi değerlerin performansını almıştık. Ama herhangi bir uygulama yapmadım.”

4.10. “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusu yönelendirilmiştir. Bu soruyla öğretmenlerin değerler eğitimi sürecinde ailenin rolüyle ilgili düşünceleri ortaya koymak amaçlanmıştır. Verdikleri yanıtlara göre “aile önemli” ve “ailenin değerler eğitiminde rolü yok” kodları oluşturulmuştur. Bu kodlarla ilgili frekans ve yüzde değerleri aşağıda Tablo 25’de verilmiştir.

Tablo 25

“Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Aile önemli	15	%93,75
Ailenin değerler eğitiminde rolü yok	1	%6,25

Tablo 25’e göre katılımcı öğretmenlerden bir kişi hariç değerler eğitiminde ailenin rolünün önemli olduğunu belirtmiştir.

Ailenin önemli olduğunu belirten öğretmenlerin farklı bakış açıları olduğu görülmektedir. Değerler eğitimi sürecinin aile ile yürütülmesi gerektiği ve bu nedenle ailenin önemli olduğu görüşü “iş birliği”, öğretilen değerlerin aile ortamında da uygulanması “değerlerin kalıcılığı ve genellenmesi”, ailesiz bir değerler eğitimi süreci olamayacağı “kilit nokta” ve çocuğun karşılaştığı ilk öğreticilerin aile olması “ilk öğretmen aile” kodlarında belirtilmiştir. Ailenin önemine ilişkin kodlar ve frekans değerleri aşağıda Tablo 26’da verilmiştir.

Tablo 26

Ailenin Önemli Olduğuyla İlgili Görüşler

Kodlar	F
İş birliği	5

Değerlerin kalıcılığı ve genellemesi	5
Kilit nokta	6
İlk öğretmen aile	4

Tablo 26'ya göre öğretmenlerin cevapları “iş birliği”, “değerlerin kalıcılığı ve genellenmesi”, “kilit nokta” ve “ilk öğretmen aile” şeklinde kodlara ayrılmıştır. Öğretmenlerin cevapları birden çok kodu bir arada barındırabilir.

Bazı öğretmenler değerler eğitimi sürecinde aile ile iş birliğinin sürekli olması gerektiğini vurgulamıştır. Aile ile iş birliğini vurgulayan bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Ailenin rolü aslında her eğitimde önemli bizim alanımızda daha da önemli. Aile bizim söylediklerimizi evde desteklemeli. Bu konuda öğretmenler aile ile irtibat halinde olmalı. Öğrenci okulda çok sınırlı bir saatte kalıyor. Evdeki etkinliklerde, örneklerde, eğitimlerle de annesi o konuya dikkat çekerek öğretmene destek olabilir. Aile ve okul sürekli iş birliği halinde olmalı.”

Ö3: “Aile çok önemli. Biz aile ile sürekli iletişim içindeyiz, iş birliği yapmak zorundayız. Her işte aile ile iş birliği yapmak zorundayız. Okulda öğrettiğimiz şeyler aile de olmayınca çok havada kalıyor. Evde ve okulda aynı şeylerle birlikte senkronize bir şekilde gitmemiz gerekiyor.”

Ö6: “Sadece özel eğitim de değil her kademe ve okul türü için söyleyebiliriz, eğitim aile de başlar. Özellikle değerler eğitimi aile den alınması çok daha önemlidir. En çok ailesi ile vakit geçirir çünkü. Aldığı rol modellerin çoğu ailenin içindeki bireylerdir. Bu konuda aile eğitimleri de yapıyoruz biz. Çocuğa ne yapılması gerektiği, nasıl yaklaşılmalı. Sürekli iş birliği halindeyiz.”

Bazı öğretmenler değerler eğitimi sürecinde değerlerin kalıcı olması ve genellenmesinde ailenin önemli olduğunu vurgulamıştır. Bu konudaki öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö7: “Şöyle ben aileyi sadece değerler eğitimi olarak değil daha geniş kapsamda düşünüyorum. Öğretmen ne yaparsa yapsın aile tarafından desteklenmiyorsa tamamen boşa kürek çekildiğini düşünüyorum. Biz çocuklarla en fazla 6 saat bir aradayız. Rehabilitasyon da haftada 1 ya da 2 saat oluyor. Onun dışında tüm vaktini çocuk aile ile birlikte geçiriyor. Benim çocuğa yardımlaşma kavramını öğretirken ailenin bencil bir şekilde çocuğa yardımlaşmayı desteklemeyecek davranışları iki taraf içinde büyük bir çelişki oluşturur diye düşünüyorum. Ya da ben çocuğa sorumluluk yüklerken aile çocuğun her işini yapıp sorumluluk vermekten kaçırıyorsa burada da kalıcılık ve genellemede konusunda başarısız oluruz. Bu yüzden özellikle kalıcılık ve genelleme konusunda aile desteğinin önemli olduğunu düşünüyorum.”

Ö12: “Özel eğitimde aile olmadan çocuğa kalem bile tutmayı öğretemeyiz. Mesela 1 yıl okuma yazma için uğraştık. Yaz tatiline gidince tamamen unuttu. Veri değerler eğitimde de olmak zorunda. Kalıcı olmasını istiyorsanız. Örneğin ben çocuğa saygı değerini verdim, anne yalan söylüyorsa, kötü konuşuyorsa ne olacak? Sen istediğin kadar öğret devamı olmuyor. Sorumluluğu sen öğret evde baba işe gitmiyor sabahları yatıyorsa, boş ver diyorsa öğrettiğin okulda kalıyor.”

Bazı öğretmenler ailenin rolünün kilit olduğunu ve aile olmadan olmayacağını belirtmiştir. Bu konudaki öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö5: “Özel eğitimde ailenin rolü %60 bandında. Çünkü aile sizin verdiğiniz değeri evde devam ettirmezse hiçbir anlamı yok. Aile sizin verdiğiniz değerin öğretim yöntemleri ile devam ettirmezse, öğrencide öğrettiğiniz değeri beklemezse yine hiçbir anlamı yok. Aile burada kilit noktadadır. Ama bu özel eğitimde tüm becerilerde öyledir. Değerler eğitiminde de çok önemli. Saat dilimine vursak bile bu öğrenci günün 5 veya 6 saatini öğretmeni geri kalan 15 saati ve üstünü ailesi ile geçirdiği göz önünde bulundurularak ailenin önemi aslında öne çıkıyor.”

Ö15: “Ailede olmayınca olmuyor. Öğretmenin rolü %10 ise ailenin buradaki rolü %90 bence. Birçok temel şey ailede öğretiliyor.”

Ö16: “Aile her şeyde olduğu gibi kilit nokta. Kaz ayakların en büyük paydaşı bence. Çünkü bizimle geçirdikleri vaktin en az 4 katını aileleri ile geçiriyorlar. Ve okula gelene kadar orda büyümüş oluyorlar. Kökleri ve temelleri ailede hep.”

Öğretmenlerden bazıları her şeyin ilk ailede öğrenildiği bu nedenle aile olmadan değerler eğitimin de pek mümkün olamayacağını belirtmişlerdir. Bu konudaki öğretmen görüşleri şöyledir:

Ö4: “Okuldan önce en temel eğitim kurumu aile zaten. Her şey aile de başlıyor. Çocuğun doğar doğmaz kültürünü gelenek ve göreneğini öğrendiği kurum aile zaten. Bu yüzden aile en temel değerleri verme aşamasında bence okuldan çok daha etkili. Çünkü çocuk 6 yaşında okula başladığında 6 yaşına kadar olumlu ve olumsuz birçok şeyi aileden almış oluyor zaten. Eğitim kurumların amacı ailenin kazandırdığı olumlu değerleri daha da geliştirmek, olumsuz ya da yetersiz şeyleri düzeltmek ve kazandırmak.”

Ö10: “Ailenin rolü çok önemli. Sadece bizim öğrencilerimiz için değil bütün çocuklar ilk değerler eğitimini aile de kazanıyor. Saygı, sevgi, hoşgörü, yardımlaşma, paylaşma, karşısındakini dinleme, konuşma esnasında sırasını bekleme gibi şeyleri ilk aile de alıyor. Bu yüzden ailenin rolü çok önemlidir. Temelli çünkü aile de atılıyor.”

Yalnızca bir öğretmen değerler eğitiminde ailenin rolünün olmadığı belirtmiştir. Öğretmenin görüşü şu şekildedir:

Ö11: “Değerler eğitiminin okulda planlı olarak verilmesi gerektiğini düşünüyorum. O yüzden ailenin bunda direk bir rolü bence yok.”

4.11. “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” sorusu yönlendirilmiştir. Bu soru ile öğretmenlerin değer eğitimi sürecinde kendilerinin nerede ve nasıl gördüklerini ortaya koymak amaçlanmıştır. Yanıtlara göre “rol model”, “aileyle iş birliği ve aile eğitimi”, “özel eğitim uzmanı ve uygulayıcısı”, “otorite unsuru” ve “rolü sınırlı” kodları oluşturulmuştur. Bu kodlarla ilgili frekans ve yüzde değerleri aşağıda Tablo 27’de verilmiştir.

Tablo 27

“Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?” Sorusu Cevapları

Kodlar	F	%
Rol model	5	% 31,25
Aileyle iş birliği ve aile eğitimi	4	% 25
Özel eğitim uzmanı ve uygulayıcısı	3	% 18,75
Otorite unsuru	2	% 12,5
Rolü sınırlı	2	% 12,5

Tablo 27’ye göre bazı öğretmenler “rol model” kodu çerçevesinde cevap vermiştir. Öğretmenler öğrencilerinin üzerinde önemli bir etkiye sahip oldukları ve onlara rol model olduklarını vurgulamıştır. “Rol model” kodundaki bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Öğrenci öğretmeni en büyük rol model olarak görüyor. Öğrencilere ben sınıfta davranışlarımla saygıyı, hoşgörüyü, sevgiyi, iş birliğini göstermezsem çocuk bunu nasıl özümseyecek. Biz genelde 2 öğretmen görev yapıyoruz. Ben ona karşı saygılı olmazsam, hoşgörülü davranmazsam bunu o çocuğa nasıl verebilirim. Anne babadan sonra en önemli kişi öğretmendir. Bu yüzden öğretmenlerin okul sınırları içinde bu konuda çok dikkatli olmaları gerektiğini düşünüyorum. Öğretimde değerler eğitimi anlamında eksik bir şey varsa bile ona sahip gibi davranmalı. Çünkü burada çok büyük sorumluluğumuz var.”

Ö10: “Öğretmenin rolü de çok önemli. Öğretmen öğrenciye model oldukça en azından ev de öğrenemeyen, evde bu konularda kendini geliştirme yetiştirme imkânı bulamayan öğrenciler için öğretmen model olarak bunları plan çerçevesinde, etkinliklerle bunu kazandırabilir. Aileden sonra öğrenme merkezi gibi.”

Ö16: “Öğretimde aileden sonra ikinci planda geliyor. Rol modeldir çünkü. Özellikle ilkökul çağında öğrenci öğretmeni severse onun yaptığı veya yapmadığı her şeyi özümseyiyor.”

Tablo 27’ye göre bazı öğretmenler “aile iş birliği ve aile eğitimi” kodu çerçevesinde cevap vermiştir. Öğretmenler değer eğitimi sürecinde aileyle sürekli iletişim ve iş birliği halinde olunması gerektiği, ailenin değerler eğitimi konusunda eğitim alması için öğretmene sorumluluklar düştüğünü vurgulanmıştır. “Aile iş birliği ve aile eğitimi” kodundaki bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö1: “Öğretmenin rolü her zaman ki gibi bu değerler eğitimini kendisi çok iyi anladıktan sonra bunu aileye aktarabilirse ailede çocuğuna aktarmada yardımcı olur. Özel eğitimde aile olmazsa bizim verdiğimiz eğitimin pek bir anlamı kalmıyor. O yüzden öncelikle aileye eğitimle yaklaşmalı öğretmen. Sonra hep birlikte çocuğa öğretilmesi gerekiyor.”

Ö6: “Aileden sonra en çok vakit geçirdiği kişi ortam ve öğrenmeye açık hale geldiği yer okul olduğu için adeta öğretmenin gözüne bakıyor öğrenci. Bizim yaptığımız doğru ya da yanlış her şeyi örnek alıyorlar. Öğretmenin rolü bu yüzden çok önemlidir. Yine ailenin eğitilmesi ve yönlendirilmesi konusunda da büyük görevler düşüyor. Bu da öğretmeni daha da önemli kılıyor.”

Ö14: “Hiçbir zaman %100 değildir. Yol göstericidir. Burada öğretmenin yaşı da önemli. 1. Kademedeki yeni gelen bir çocuksa öğretmenin % sini daha çok artırabilirim. Ama ileri sınıflar da daha az. Lise düzeyinde değiştirmek çok zor oluyor. 3 kazanım varsa 1 ini yapabiliyorsun. Tek başına öğretmenle mümkün değil. Aile ve öğretmen iş birliğinin olması çok çok önemlidir.”

Tablo 27’ye göre öğretmenlerden bazıları “özel eğitim uzmanı ve uygulayıcısı” kodu ile cevap vermiştir. Özel gereksinimli bireylerle erken yaşlardan itibaren ilgilenen uzmanın özel eğitim öğretmeni olması, özel eğitim sürecini planlaması ve uygulaması yönüyle önemlidir. Bu görüşteki bazı öğretmenlerin görüşleri şu şekildedir:

Ö4: “Öğretmenin burada rolü öğrencinin belirlenen değerle ilgili bir bilgisi yoksa bunu geliştirmek, seviyesine ve tanısına göre sunmak, kültürüne ve ailesine de dikkat ederek ona vermesidir. Burada dikkat etmesi gereken öğrencinin tanısıdır. Bir öğrenme güçlüğü olan öğrenciye kazandırma şekliniz ile zihin engelli öğrenciye kazandırma şekliniz farklıdır. Metotlar teknikler konusun öğretmenin doğru olanı bulmasıdır.”

Ö7: “Şöyle ki ilk basamağı özel eğitim öğretmeni başlatıyor diye düşünüyorum. Sonuçta çocuğu en iyi tanıyan eğitimci o. Çocuğun nerde ne yapabileceğini az çok kestirebilecek kişi özel eğitim öğretmeni. Değerler eğitimi verilecekse ilk önce öğretmene verilmeli. Öğretmen daha sonra değeri en iyi hangi etkinlikle kazandıracağı, ortamını öğretmen ayarlıyor. Aileye en iyi nasıl aktarılacağını öğretmen planlıyor. Bütün bunların odak noktası özel eğitim öğretmeni. Sonuçta bu çocuklarda ilgili eğitim almış kişi olarak yöntem ve teknik konusunda da önemli nokta da.”

Diğer öğretmen görüşleri aşağıda şu şekildedir:

Ö8: “Aileden sonra öğretmen geliyor. Öğretmen biraz okul sınırlarında kalıyor. Öğretmenin sihirli bir değnek etkisi yaratabileceğini düşünmüyorum. Ben sabırlı ve şefkatli olup öğrenciye aktarsam bile bu okul sınırlarında kalacaktır. Okuldan çıkınca bizden de çıkmış oluyor. Kalıcı değerlerin daha çok ailede öğretileceğini düşünüyorum. Öğretmenin rolü oldukça sınırlıdır.”

Ö11: “Değerler eğitimi bir ders olarak programa konulmalı. Bunun olmaması büyük bir eksiklik. Böyle olduğu için aslında değerler eğitimi her öğretmenin kendi bireysel inisiyatifine kalmış oluyor. Bu durumda bunun önemini bilen örtük bir şekilde değer eğitimi verir. Ama bence burada önemli olan nokta bu eğitimin mevcut programa eklenmesi gerekmektedir. Programdan kastım ders olması. Nasıl diğer derslerde üniteler alt amaçlar varsa değerler eğitimi de böyle sistematik planlanmış bir ders olarak yer almalı.”

4.12. “Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilir? Neden?” sorusuna yönelik görüşler

Öğretmenlere “Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilir? Neden?” sorusu yöneltilmiştir. Öğretmenlerin cevapları ile ilgili değerlerin frekans bilgileri Tablo 28’de verilmiştir.

Tablo 28

“Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilir?” Sorusu Cevapları

Kodlar	Frekans (f)
Saygı	12
Hoşgörü	7
Empati	6
Yardımseverlik	4
Sevgi	3
Merhamet	3
Adalet	2
Kabullenme	2

Dayanışma (Ö2), dostluk (Ö4), şefkat (Ö4), sabır (Ö5), doğruluk (Ö10), dürüstlük (Ö10) yalnızca bir kez söylenilen değerlerdir.

Tablo 28’e göre öğretmenler en çok saygı yanıtını vermişlerdir. Daha sonra sırasıyla “hoşgörü”, “empati” ve “yardımseverlik” en çok söylenen cevaplardır.

Özel gereksinimli öğrencilerle ilgili normal bireylere öğretilebilecek değerlerin nedenleriyle ilgili öğretmenlerin cevaplarıyla “*bireysel farklılıklar*”, “*özel gereksinimli bireyleri destekleme*” ve “*iyi ilişkiler kurma*” temaları oluşturulmuştur. Özel gereksinimli bireylerin yetersizliği ile ilgili birçok farklılıklarının bulunduğu ifade eden öğretmenler “*bireysel farklılık*” temasında Kod1 de yer alan değerlerin (hoşgörü, empati, saygı, sevgi) normal bireylere öğretilebileceğinin belirtmektedir. Yetersizlikleriyle ilgili özel gereksinimli bireylere yardım edebilmek için “özel gereksinimli bireyleri destekleme temasında Kod2 de ki değerlerin (yardımseverlik, dayanışma, adalet, dostluk, hoşgörü, empati, merhamet, şefkat) öğretilbileceği ifade edilmektedir. Normal bireylerle özel gereksinimli bireylerin daha iyi iletişim ve ilişki kurması için, normal gereksinimli bireylere “iyi ilişkiler kurma” temasında Kod3 de yer alan değerlerin (empati, sabır, kabullenme, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü) öğretilbileceği ifade edilmiştir.

Tablo 29

Normal Bireylere Öğretilabilecek Değerlerin Nedenlerine İlişkin Görüşler

Temalar	Kodlar
Bireysel farklılıklar	Kod1 (Hoşgörü, empati, saygı, sevgi)
Özel gereksinimli bireyleri destekleme	Kod2 (Yardımseverlik, dayanışma, adalet, dostluk, hoşgörü, empati, merhamet, şefkat)
İyi ilişkiler kurma	Kod3 (Empati, sabır, kabullenme, doğruluk, dürüstlük, hoşgörü)

Öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerinin akranlarından belirli farklılıklar gösterdiklerini, diğer öğrencilere bireysel farklılıklara karşı Kod1’ de yer alan değerlerin öğretilbileceğini ifade etmektedir. Bununla ilgili bazı öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Farklılıkları sevebilme ve kabul edebilmeyle ilgili sevgi öğretilir.”

Ö12: “Saygı ve hoşgörü öğretilir. Bireysel farklılıklar hoşgörünün altında değerlendirilebilir. Bizim öğrencilerimizin farklılıklarının farkında olmaları gerekiyor, farklılıklara karşı saygılı davranmaları gerekiyor. Onların eksikliklerinin olması saygısız davranmaları için neden olamaz.”

Ö14: “Empati öğretilir. Kendi gibi bireyler. Sadece belirli farklılıkları var, bunu kabul etmeliler.”

Ö16: “Hoşgörü. Farklılıklar bir tek hoşgörü ile bakıldığında kabul edilebilir oluyor. Toplum genellikle farklılıkları itme eğiliminde. Bu yüzden çocuklar bizimkilerin yaptıkları ve yapamadıklarını hoş görmezlerse rahatsız olacaklar. Ve bu rahatsızlıklarını kırıncı bir şekilde ifade edebiliyorlar.”

Özel gereksinimli bireyler hayata dezavantajlı gelmektedir. Akranlarının onları farklı konularda desteklemeleri için Kod2’de yer alan değerlerin öğretilbileceği ifade edilmektedir. Bununla ilgili öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö5: “Adalet ve dostluk olabilir adaleti vermeliyiz ki çocuk özel eğitim öğrencisine karşı adil olması gerekliliğini anlamalı. Yeri geliyor pozitif ayrımcılık yapılıyor, bunu adaletsizlik olarak tanımlamamalı. Dostluk değerini çocuğa verilmeli ki dostluk için kıstas olmadığı, her birey ile dostluk yapılacağını anlamalı.”

Ö6: “Empati ile birlikte onlara acımadan doğru yardım etmeyi öğretebiliriz. Sürekli yardım değil de engelli birey gerçekten ihtiyaç duyduğunda ya da bunu talep ettiğinde yardım etmeyi öğrenebilir.”

Ö16: “Yardımlaşma olabilir. Yardımsever olmayı isterse bizim akran öğretimi çok kolay olabilir. Mesela görme engelli bir öğrencimiz var. Öğretmeni onu her teneffüs dışarı çıkardığında yoruluyor. Biz diğer öğrencileri görevlendirdiğimizde hem yardımlaşmayı sağlamış oluyor hem sorumluluk alıyor. Birbirlerine böylece daha yakın olabiliyorlar.”

Özel gereksinimli bireyler ile daha iyi ve sağlıklı ilişkiler kurma iki taraf içinde gereklidir. Bu ikili akran arasında ilişki için normal bireylere Kod3'deki değerlerin öğretilbileceği vurgulanmaktadır. Bununla ilgili öğretmen görüşleri şu şekildedir:

Ö2: “Doğruluğu dürüstlük ve sonra da sevgiyi öğretmek gerekiyor. Doğruluk ve dürüstlük öğretilmeli çünkü bildiğiniz gibi normal çocuklar hep kendi kazanmak isterler. Eşitliği sağlamada o yaşlarda biraz sorun yaşayabilirler. Doğruluk ve dürüstlüğü öğretirsek belki toplumsal eşitliği de sağlamış olabiliriz.”

Ö5: “Adalet ve dostluk olabilir adaleti vermeliyiz ki çocuk özel eğitim öğrencisine karşı adil olması gerekliliğini anlamalı. Yeri geliyor pozitif ayrımcılık yapıyor, bunu adaletsizlik olarak tanımlamamalı. Dostluk değerini çocuğa verilmeli ki dostluk için kıstas olmadığı, her birey ile dostluk yapılacağını anlamalı.”

Ö10: “Birinci olarak çocuklarımızı normal değil. Bu çocukların akran desteğine çok fazla ihtiyaçları oluyor. Hoşgörü noktasında akranların rolü önemlidir. Akran zorbalığı diye bir kavram var. Normal çocuk normal çocuğa bile kolaylıkla yapabiliyorken özel eğitim çocuklarımız çok kolay maruz kalabiliyor. Bu yüzden normal çocuklarımızın duyarlılıkları az olabiliyor. Akran zorbalığının önüne geçmek en ihtiyaç olan şeydir. Bu nokta da karşısındaki engelli bireye karşı hoşgörüü öğrenmek zorundadır. Ayrıca akran desteğine de çok fazla ihtiyaçları var model olma noktasında normal çocuklardan yardım almak onları yönlendirici olarak kullanmak, modellemelerini sağlamak gibi şeyleri düşününce engelli bireylere karşı yardımlaşma değerine sahip olmalılar. Ama bunda da hoşgörü var. İlk önce karşındakine karşı hoşgörülü olursun onu hoş görebilirsin.”

Ö15: “Sabır diyebiliriz. Mesela öğretmen çocuğu tahtaya çıkardı. Çocuk yapamıyor. Hemen oflayıp, pufluyor. Biz yapalım niye bekliyoruz falan diyorlar. Yine akran eğitimi verdiğimizde sabırsızlık gösterebiliyorlar. Öğrencilerin özelliklerini anlayıp bide sabretmeyi öğrendiklerinde daha kolay olacağını düşünüyorum.”

BÖLÜM V

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu bölümde araştırma sonucu elde edilen bulgular doğrultusunda elde edilen sonuçlara, alan yazından bunları destekleyen/desteklemeyen araştırmaların tartışılmasına, önerilere ve gelecek araştırmalara yönelik önerilere yer verilmiştir.

5.1. Sonuç ve tartışma

Araştırmada özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi ile ilgili görüşleri, yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılıp nitel araştırma yöntemi ve içerik analizi uygulanarak incelenmiştir. Araştırmanın sonucunda özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri ve uygulamalarıyla ilgili detaylı bilgi elde edilmiştir. Nitel araştırma yöntemi kullanıldığından genelleme yapılmamıştır.

- Birinci alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Katılımcı öğretmenlerin değerler eğitimi tanımına bakıldığında iki farklı tanım şekli görülmektedir. Bazı öğretmenler değerler eğitiminin tanımlarken *kavramsal tanıma*ya gitmiş bazıları *değer örnekleri* vererek açıklamıştır.

Öğretmenlerin değerler eğitimi tanımlarıyla “*iyi insan*”, “*evrensel ve toplumsal değer*”, “*kültür aktarımı*”, “*ideal davranış*”, “*maneviyat*” ve “*örf ve adetler*” kodları oluşturulmuştur. Öğretmenler değerler eğitimini bireyin iyi insan olması, evrensel ve toplumsal değerlerin öğretilmesi, kültürün aktarımı, ideal davranışların kazandırılması, maneviyatın öğretilmesi, örf ve adetlerin bireye kazandırılması şeklinde tanımlamaktadır. Değerler eğitimini tanımlarken en fazla ifade ettikleri değerler ise *saygı*, *sevgi*, *hoşgörü* ve *yardımlaşma* olmuştur.

Bartan’ın (2018) okul öncesi öğretmenlerle yaptığı araştırmanın sonucuna göre öğretmenlerin değer eğitimi tanımları sosyalleşme ve toplumsal uyum, yaşamı sürdürme ve geliştirme, iyi tarafları ortaya çıkarma, kültüre sahip çıkma şeklindedir. Genç, Tutkun ve Çoruk’un (2015) sınıf öğretmenleriyle yaptığı araştırmada öğretmenler değerleri düşünce ya da davranışların bütünü, toplum tarafından benimsenen kural, bireylerin kararlarını

belirleyen düşünce, yargı ve ölçütler şeklinde açıklamışlardır. Bilir'in (2022) sınıf öğretmenleriyle yaptığı araştırmada öğretmenler değeri etik, barış, kurallar, kültür, vatanseverlik, kıymet, özen, paha gibi sözcüklerle ifade etmiş, en çok sevgi, doğruluk, saygı, ahlak ve hoşgörü değerleri örnek olarak verilmiştir. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi tanımları literatürde yer alan tanımlar ve alan yazındaki araştırmalarla örtüşmektedir. Öğretmenlerin değerler eğitimi denildiğinde akıllarına en çok *saygı, sevgi, hoşgörü, yardımseverlik, merhamet, adalet, sabır, paylaşma, dürüstlük, empati, vatanseverlik* olmuştur. *Aile ve toplum değerleri, aile bilinci, barış, cömertlik, çalışkanlık, doğruluk, dostluk, duyarlılık, görgü kuralları, hakka girmemek, kul hakkı, kültürel miraslar, misafirperverlik, sadakat, sorumluluk, şefkat, toplumsal kurallar ve vicdan* değerleri gelmektedir. Balcı ve Yelken (2010) ilköğretim öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenler değerler eğitimi hakkında saygı, dürüstlük, yardımseverlik, özveri, sevgi, bilimsellik, hoşgörü, bireysel farklılıkları kabul etme, girişimci olma, eleştirel düşünme, demokratik olma, değişime ve gelişimlere açık olma, üretkenlik çalışkanlık değerleri ifade etmiştir. Ogelman ve Sarıkaya (2015) okul öncesi öğretmenleriyle yaptığı çalışmada, öğretmenler değerler eğitimi denilince saygı, sevgi, hoşgörü, sorumluluk, yardımlaşma, dürüstlük, iş birliği ve nezaket değerlerini belirtmektedir. Alan yazındaki bu araştırmalarda, benzer değerler olduğu gibi öğretmenler farklı değerlerde ifade etmiştir.

Katılımcı öğretmenler özel eğitim öğretmenin sahip olması gereken değerler için *sabır, merhamet, hoşgörü, sevgi, saygı empati, vicdan, adalet, paylaşma ve yardımlaşmayı* ifade etmektedir. Bu değerlerin nedenleriyle ilgili öğretmen görüşlerinden “*bireysel farklılıklar*”, “*çalışılan grubun zor olması*”, “*denetim mekanizmasının olmaması*”, “*öğretmenin rol model olması*”, “*öğretim sürecinin uzun olması*”, “*her insanda olması gereken temel değer*” ve “*ilişki ve iletişim için gerekli*” temaları oluşturulmuştur. “*Bireysel farklılıklar*” temasında özel gereksinimli öğrencilerin birçok farklılığının olduğu bu nedenle öğretmenlerin *hoşgörü, saygı ve adalet* değerlerine sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. “*Çalışılan grubun zorluğu*” temasında öğrencilerin farklı engel türü ve düzeyinde olması, öğrencilerin geç ve zor öğrenmesi, problem davranışlarının çok olması onların zor bir grup olmasına neden olduğundan öğretmenlerin *sabır, merhamet, sevgi, çalışkan ve hoşgörü* değerlerine sahip olması gerektiği vurgulanmaktadır. “*Denetim mekanizması olmaması*” temasında öğrencilerin sınıf içi etkinlikleri veya durumları ifade etmekte güçlük yaşadığı bu nedenle sınıfın içinde olan biteni bir tek öğretmenin bilebileceği ve söyleyebileceği, denetim mekanizması olmadığı ifade edilmektedir. Bu nedenle öğretmenlerin *vicdan, dürüstlük ve adalet* değerlerine sahip olması gerektiği

belirtilmiştir. “*Öğretmenin rol model olması*” temasında öğretmenin öğrencisine örnek olduğu, değerlerin öğretiminin bu şekilde sağlanabileceği bu nedenle *paylaşma yardımlaşma, saygı ve sevgi* değerlerine sahip olunması gerektiği belirtilmektedir. Korkmaz (2019) değerler eğitiminde öğretmenin görevlerini iyi model olma ve kılavuzluk olarak ifade etmektedir. Güngör (1998) değerlerin sosyal öğrenme ve rol öğrenme şeklinde olduğunu belirtmektedir.

“*Öğretim sürecinin uzun olması*” temasında özel gereksinimli öğrencilerin zor ve geç öğrenebildikleri vurgulanmış bu nedenle öğretmenlerin *sabır ve merhamet* değerlerine sahip olması gerektiği belirtilmiştir. *Saygı, yardımlaşma, sevgi, merhamet, vicdan* değerleri her insanda olması gerektiği için “*her insanda olması gereken temel değer*” temasında ifade edilmiştir. “*İlişki ve iletişim için gerekli*” temasında öğretmenlerin aile ve öğrenci ile iyi bir iletişim ve ilişki kurması için *empati, merhamet, saygı ve sabır* değerlerine sahip olması gerektiği ifade edilmektedir. Ulusoy ve Dilmaç (2018) değerlerin, bireyin olumlu ilişki kurmasını sağladığını belirtmektedir.

- İkinci alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Öğretmenlerin tamamı özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın mümkün olduğunu düşünmektedir. Fakat mümkün olmasıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. Bununla ilgili öğretmen görüşlerinden “*koşulsuz mümkün*”, “*öğrencinin seviyesine göre mümkün*”, “*öğrencinin engel türüne göre mümkün*”, “*öğrencinin engel türü ve engel seviyesine göre mümkün*” temaları oluşturulmuştur. “*Koşulsuz mümkün*” temasında öğretmenler özel eğitimde değerler eğitimi yapmayı koşula bağlamaksızın mümkün bulmaktadır. “*Öğrencinin seviyesine göre mümkün*” temasında ağır düzeyde öğrencilerle değerler eğitimi yapılamayacağı hafif ve orta düzeydekilerle yapılabileceği belirtilmektedir. “*Öğrencinin engel türüne göre mümkün*” temasında hafif düzeyde zihin engelli, atipik otizm, özel öğrenme güçlüğü tanısı olan öğrencilerle yapmanın mümkün olduğu ifade edilmiştir. “*Öğrencinin engel türü ve engel seviyesine göre mümkün*” temasında engel türü ve engel derecesine birlikte bakılarak mümkün olabileceği ifade edilmektedir. Değerler eğitiminin nasıl yapılacağıyla ilgili *etkinlik ve oyunlarla, hikayelerle, somutlaştırarak, fırsat eğitimi şeklinde, rol model olarak ve konuşarak* değerler eğitimi yapmanın mümkün belirtilmiştir. Gürhan ve Çifçi (2017) sınıf öğretmenleri ve yöneticilerin değerler eğitimi görüşleriyle ilgili yaptıkları araştırmada öğrencilerin seviyeleri dikkate alınarak etkinlikler yapılış şekli gerektiği önerisini sunmuştur. Bartan’ın (2018) okul öncesi öğretmenleriyle yaptığı araştırmada öğretmenlerin değerler eğitimi sürecinde sohbet, rol model olma, oyunlar, benzetim, sınıf dışı etkinlikler, küçük grup tartışmaları, akıl yürütme ve değerlerin analizi gibi yöntemler

kullandığı belirtilmektedir. Arslan ve diğerleri (2022) özel eğitimde görev yapan farklı branştaki öğretmenlerle yaptıkları araştırmada, öğretmenlerin değerleri öğretirken öğrencinin gereksinim, ilgi, aile yapısı, yöntem, teknik, tekrar, pozitif dil, iş birliği, bireysel farklılıklar, jest ve mimikler, sabır ve pekiştirece dikkat ettikleri vurgulamaktadır.

Öğretmenlerden bir kişi dışında hepsi özel eğitimde değerler eğitimi gerekli bulmaktadır. Özel eğitimde değerler eğitiminin gerekliliği ile ilgili farklı bakış açıları olduğu görülmektedir. Değerler eğitimi gerekli bulan öğretmenlerin cevaplarıyla “*koşulsuz gerekli*”, “*öğrencinin engel seviyesine göre gerekli*”, “*öğrencinin engel düzeyine göre gerekli*” kodları oluşturulmuştur. “*Koşulsuz gerekli*” görüşünde ki öğretmenler özel eğitimde değerler eğitimi koşula bağlamaksızın gerekli görmektedir. Bu öğretmenler özel gereksinimli bireyleri toplumun bir parçası olarak görmekte ayırım yapmanın yanlış olacağını düşünmektedir. Bazı öğretmenler “*öğrencinin engel seviyesine göre gerekli*” olduğunu ifade etmişlerdir. Ağır düzeyde yetersizliğe sahip öğrenciler ile değerler eğitimi yapmanın anlamsız olduğunu fakat hafif düzeydeki çocuklarla rahatlıkla çalışılabileceği düşünülmektedir. Bazı öğretmenler “*öğrencinin ihtiyacı varsa gerekli*” görüşündedir. Her öğrenci için bireysel eğitim planı hazırlandığı, eğer ihtiyacı varsa bu plana alınabileceği bu durumun genellenemez olduğu ifade edilmektedir. Değerler eğitimin neden gerekli olduğuyla ilgili “*birey*” ve “*toplum*” temaları oluşturulmuştur. “*Birey*” temasında özel gereksinimli bireyin *bağımsız yaşam* becerisinin gelişmesi, *iyi insan olması* ve *sosyalleşmesi* nedeniyle değerler eğitimi gerekli görülmektedir. “*Toplum*” temasında özel gereksinimli bireyin *toplumun bir parçası olması*, topluma ve kültüre *uyum sağlaması*, *toplumun huzurunun oluşması*, toplumla *kaynaşma*, *iyi bir vatandaş olması* için değerler eğitimi gerekli görülmektedir. Değerler eğitimi gerekli bulmayan katılımcı öğretmen ise fırsat geldikçe verilebileceği bunun planlamanın gerekli olmadığını ifade etmiştir.

Bilir (2022) sınıf öğretmenleriyle ilgili araştırmasında sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimi gerekli bulduğu sonucuna ulaşmıştır. Yıldırım ve Çalışkan’ın (2017) sosyal bilgiler öğretmenleriyle yaptığı araştırmada öğretmenlerin tamamı değerler eğitimi gerekli görmüştür. Özdemir ve diğerleri (2021) yaptığı araştırmada temel eğitim öğretmenlerinin çoğunluğu değerler eğitiminin gerekli olduğu görüşündedir. Öğretmenler değerler eğitiminin gerekliliğinin nedenlerini çocuğu hayata hazır hale getirme, toplumdaki kuralları kazandırma ve olumsuz şeylerin etkisini azaltma olarak ifade etmiştir. Bayırlı, Doruk ve Tüfekçi’nin (2020) farklı branşlardan öğretmenlerle yaptığı araştırmada değerler eğitimi gerekli bulan öğretmenler bunu günümüzde değerlerin zayıflaması, teknoloji bağımlılığı, medyanın olumsuz etkisi, ailenin yetersiz kalması, toplumsal ilişkilerin düzenlenmesi,

kültürün aktarımı gibi nedenlerden dolayı gerekli görmektedir. Özel eğitim öğretmenleri ile alan yazında yapılan diğer çalışmalardaki öğretmenlerin değerler eğitiminin gerekliliğiyle ilgili görüşleri benzerlik göstermektedir. Gerekliliğin nedenleriyle ilgili farklı görüşler vardır.

Öğretmenlerin tamamı özel eğitimde değerler eğitimi önemli bulmaktadır. Değerler eğitiminin önemli olmasıyla ilgili farklı görüşler mevcuttur. “Önemli”, “öğrencinin seviyesine göre önemli” ve “bazı durumlarda önemli olabilir” kodları oluşturulmuştur. “Öğrencinin seviyesine göre önemli” görüşündeki öğretmen ağır seviyedeki öğrenciler için değerler eğitimi önemli bulamamış diğer seviyedeki öğrenciler için önemli bulmaktadır. “Bazı durumlarda önemli olabilir” görüşündeki öğretmen beceri sağlamada ve toplumsal kabulünü kolaylaştırmada önemli olduğunu onum dışında pek önemli olmadığını ifade etmektedir. Öğretmenlerin değerler eğitimi neden önemli bulduklarıyla ilgili “birey”, “aile” ve “toplum” temaları oluşturulmuştur. “Birey” temasında öğretmenler özel gereksinimli bireylerin *bağımsız yaşam becerisi, iyi insan olma vasfı ve mutlu olması* için değerler eğitimi önemli görmektedir. “Aile” temasında *ailenin yetersiz ve ilgisiz olması, ailenin ekonomik düzeyinin düşük olması* nedenlerinde dolayı özel gereksinimli bireyler için değerler eğitimi önemli bulmuştur. “Toplum” temasında özel gereksinimli bireyin *topluma uyum sağlaması, toplumun farklı alanlarında var olması, var olan kültürü öğrenmesi* nedeniyle değerler eğitimi önemli bulmaktadır.

Akpınar ve Özdaş’ın (2013) ilköğretimde değerler eğitimine yönelik öğretmen görüşleriyle ilgili çalışmasında öğretmenlerin çoğu okulda değerler eğitimi önemli bulmuştur. Çelik (2020) yaptığı araştırmada okul yöneticilerinin değerler eğitimi önemli bulduğu sonucuna ulaşmıştır.

- Üçüncü alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Katılımcı öğretmenler özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değer olarak en çok *saygı, sevgi, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, vatanseverlik, dürüstlük ve paylaşmayı* ifade etmiştir. *Anlayış, cinsel eğitim, çalışkanlık, sabır, özgüven, sıra bekleme, vicdan ve temizlik* öğretmenler tarafından yalnızca bir defa ifade edilmiştir. Bu değerlerin verilmesinin nedeni olarak “*her insanda olması gereken temel değer*”, “*iyi ilişkiler kurmak*”, “*sınıf içinde kolaylıkla uygulanabilir*”, “*bağımsız yaşam*” ve “*iş hayatında yer alma*” temaları oluşturulmuştur. *Empati, saygı, sevgi, hoşgörü ve yardımlaşma* değerleri “*Her insanda olması gereken temel değer*” olarak belirtilmektedir. “*İyi ilişkiler kurmak*” temasında özel gereksinimli bireylerin kendi aralarında ve diğer insanlarla iletişim ve iyi ilişki kurması için

saygı, sevgi, hoşgörü, dürüstlük, merhamet, paylaşma, yardımlaşma ve anlayış değerlerine sahip olması gerektiği bu nedenler özel eğitimde bu değerlerin verilebileceği ifade edilmiştir. *Sorumluluk, vatanseverlik, saygı ve yardımlaşma* değerlerinin “*sınıfta kolay uygulanabilir*” olması nedeniyle verilmesi gerektiği belirtilmiştir. “*Bağımsız yaşam*” temasında özel gereksinimli bireylerin hayatın her alanında bağımsız hareket edebilmeleri için *sorumluluk, vatanseverlik, vicdan, sabır, özgüven, dürüstlük, cinsel eğitim, çalışkanlık ve temizlik* değerlerini sahip olması gerektiği bu nedenle özel eğitimde bu değerlere yer verilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Özel gereksinimli öğrencilerin okul hayatından sonra “*iş hayatında yer alma*” durumu nedeniyle *vatanseverlik, sorumluluk ve hoşgörü* değerlerini kazanması gerektiği belirtilmektedir.

Külünkoğlu (2020) özel eğitim öğretmenleriyle yaptığı çalışmada özel eğitimde öğretilmek istenilen değerler sorusuyla ilgili sevgi, bağımsızlık, dürüstlük, dayanışma, yardımseverlik, saygı eşitlik, sorumluluk, vatanseverlik, özgürlük ve aile birliğine önem verme sonucuna ulaşmıştır. Bu değerlere sahip olunmanın özel gereksinimli öğrencilerin topluma uyum sağlamasını kolaylaştıracağını, bunun aile ve öğretmenlere benimsetilmesi gerektiği belirtmektedir. Bununla ilgili araştırma benzerlik gösterse de öğretmenler farklı değerlerde ifade etmiştir. Aydın (2019) sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada okulda verilmesi gereken değerlerle ilgili sevgi, hoşgörü, sorumluluk, saygı, empati, sabır, doğruluk, dürüstlük sonucuna ulaşmıştır. Kaymakcan ve Meydan (2014) insanın yaşaması için insanlara ihtiyacı olduğu bu nedenle iyi ilişkiler kurmanın zorunlu olduğunu belirtmektedir. Araştırmanın sonucuyla alan yazında benzerlik olduğu gibi farklılıklarda mevcuttur.

- Dördüncü alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Katılımcı öğretmenlerin bir kısmı mevcut özel eğitim programında (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) değerler eğitimine yer verildiği görüşündedir. Bu görüşte olan öğretmenler *ders kitaplarında, kazanımlarda, kaba değerlendirmelerde ve eğitim materyallerinde* değerler eğitimiyle ilgili içerikle karşılaştıklarını ifade etmektedirler. Öğretmenlerin tamamı üniversite eğitimi boyunca özel eğitim alanında değerler eğitimiyle ilgili herhangi bir içerikle karşılaşmadıklarını ifade etmişlerdir. Üniversite programında değerler eğitimine yer verilmediği konusunda öğretmenlerin tamamı hem fikirdir. Bazı öğretmenler diğer alanlarda da değerler eğitimliyle ilgili bir içerik görmediklerini belirtmektedir.

Bilir (2022) sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenler değerlerin kazandırılmasıyla ilgili bir eğitim almadıklarını belirtmiştir. Buna göre; öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik eğitim almalarıyla genel bir eksiklik olduğu görülmektedir.

Bozkurt (2019) ve Albayrak (2023) yaptığı araştırmada üniversitelerde değerler eğitimi içeriğine sahip dersin olması gerektiği görüşü desteklenmektedir.

Katılımcı öğretmenlerden bir öğretmen hariç diğerleri özel eğitimde değerler eğitimi uyguladıklarını ifade etmiştir. Değerler eğitimi uygulayan öğretmen görüşleriyle “uyguluyorum” ve “plansız uyguluyorum” temaları oluşturulmuştur. “Uyguluyorum” temasında öğretmenler *oyunlar, hikayeler, sohbet ederek ve etkinliklerle* değerler eğitimi uyguladıklarını belirtmektedirler. “Plansız uyguluyorum” temasında öğretmenler var olan *duruma göre, fırsat geldiğinde, örtük öğretim, model olma, sohbet ederek* değerler eğitimi plansız şekilde uyguladıklarını belirtmektedir.

Arslan ve diğerlerinin (2022) özel eğitim öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenlerin değer kazandırırken model olma, doğrudan öğretim, taklit, değeri açıklama, oyun, görsel materyaller, pekiştirici kullanımı, drama, rol yapma, gösterip yaptırma, örnek olay inceleme ve diğer yöntemleri kullandığı sonucu ile benzer olduğu görülmektedir. Farklı branşlarla öğretmenlerle çalışma yapan Aydın (2019), Demirel (2013), Yangın ve Dindar (2010) ve Başcı (2012) değerler eğitiminde öğretmenlerin örtük programı uyguladıklarını ve değer eğitimi sürecinde etkili bir yöntem olarak gördüğünü belirtmektedir.

- Beşinci alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Katılımcı öğretmenlerden bir kişi hariç hepsi değerler eğitimi sürecinde ailenin rolünü önemli bulmaktadır. Ailenin rolünü önemli bulmayan öğretmen değerler eğitiminin okulda verilmesi gerektiğini düşünmekte ve ailenin bir rolü olmadığını ifade etmektedir. Değerleri önemli bulan öğretmenlerin görüşlerinde göre “iş birliği”, “değerlerin kalıcılığı ve genellenmesi”, “kilit nokta” ve “ilk öğretmen aile” temaları oluşturulmuştur. Öğrencilerin okulda kaldığı sürenin sınırlı olması, aileleri ile birlikte oldukları zamanın fazla olmasından dolayı aileyle *iş birliği* içinde olmanın önemli olduğu ifade edilmektedir. Okulda öğretilen değerlerin farklı ortamlarda *genellenmesi* ve okul dışında *kalıcılığının* sağlanması noktasında ailenin önemli olduğu vurgulamaktadır. Özel gereksinimli öğrencinin sürekli ailesinin yanında oluşu, ailesiz bir eğitim sürecinin planlanamayacağı ve ailenin çocuğun rol modeli olması, aileyi *kilit nokta* yaptığı ifade edilmiştir. Okul hayatı başlayana kadar öğrencinin ailede birçok değeri alabileceği, *ilk öğretmenin* aile olduğu belirtilmektedir.

Akbaş (2004) ve Yorulmaz (2017) okulda verilen değerler eğitiminin aileyle iş birliğinde olup desteklenmesi ve pekiştirmesi gerektiğini belirtmektedir. Aydın (2019) sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimiyle ilgili görüşleriyle ilgili çalışmasında değerlerin temelini ailede olduğu, çocukluların 0-6 yaş kritik dönemlerini ailenin yanında geçirdiği,

ailenin öğretmenle iş birliği içinde olması gerektiği belirtilmektedir. Akpınar ve Özdaş (2013) sınıf öğretmenleriyle yaptıkları araştırmada ailesiz değerler eğitimi düşünülemeyeceğini ve okuldan sonra en etkili faktörün aile olduğu belirtmektedir. Bartan (2018) okul öncesi öğretmenleriyle yaptığı çalışmada değerler öğretilirken ailede pekiştirilmesi gerektiği ve aileyle iş birliğinin önemli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmanın sonucuyla alan yazındaki araştırmalar değerler eğitiminde ailenin rolüyle ilgili benzerlik göstermektedir. Fakat ailenin mi öğretmenin mi daha önemli olduğuyla ilgili araştırma sonuçları farklılık göstermektedir.

- Altıncı alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Değerler eğitimi sürecinde özel eğitim öğretmenleri kendi rollerinin “*rol model*”, “*aileyle iş birliği ve aile eğitimi*”, “*özel eğitim uzmanı ve uygulayıcısı*”, “*otorite unsuru*” ve “*rolü sınırlı*” başlıklarında görüş bildirmiştir. Öğretmeler öğrencileri davranışları ve tavırlarıyla etkilediklerini bu nedenle öğretmenin öğrencilere *rol model* olduğunu ifade etmektedir. Özel gereksinimli öğrencilere değerler eğitimi uygularken daha verimli olmak için *aileyle iş birliği ve aile eğitimi* sürecinin de planlayıcısı olması gerektiği vurgulanmaktadır. Tek taraflı bir eğitimin yeterli olmayacağı sürekli iletişim ve iş birliği halinde olunması gerektiği ifade edilmiştir. Özel gereksinimli öğrenciler normal öğrencilerden farklı olarak özel eğitimle eğitim ve öğretim faaliyetini gerçekleştirdiği, bu eğitim bir uzmanlık gerektirdiği vurgulanmıştır. Özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi sürecindeki rolünün *özel eğitim uzmanı ve uygulayıcısı* ve *otorite unsuru* şeklinde olduğu ifade edilmiştir. Bazı öğretmenler ailenin değerler eğitimi sürecinde daha önemli olduğu öğretmenin sihirli bir değnek etkisi yaratamayacağından, öğretmenin *rolü sınırlı* şekilde ifade edilmiştir.

Çelikkaya ve Filoğlu (2014) sosyal bilgiler öğretmenleriyle yaptığı çalışmada değerler eğitiminde öğretmenlerin etkili bir öge olduğu belirtilmiştir. Aydın (2019) sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada öğretmenlerin değerler eğitimi sürecinde rol model olduğu sonucunu vurgulanmaktadır. Meydan ve Bahçe'nin (2010) sınıf öğretmenlerinin görüşleriyle ilgili yaptığı çalışmada öğretmenin değerler eğitimi sürecinde tesirli olduğu ve öğretmenin rol model olmasının da etkili olduğu belirtilmektedir. Albayrak (2015), Akpınar ve Özdaş (2013), Başçı (2012), Berkant ve Sürmeli'nin (2013) farklı branşlardan öğretmenlerle yaptıkları araştırmalarda okul, aile ve öğretmen arasında iş birliğinin gerekli ve önemli olduğu belirtilmektedir. Alan yazında yapılan çalışmalarla özel eğitim öğretmenlerinin görüşleri benzerlik göstermektedir.

- Yedinci alt probleme ilişkin sonuç ve tartışma:

Normal bireylere özel eğitimle ilgili hangi değerlerin öğretilabileceğiyle ilgili öğretmenler tarafından en çok *saygı, hoşgörü, empati, yardımseverlik, sevgi, merhamet, adalet ve kabullenme* değerleri söylenmiştir. *Dayanışma, dostluk, şefkat, sabır, doğruluk, dürüstlük* yalnızca bir kez söylenilen değerlerdir. Bu değerlerin nedenleriyle ilgili öğretmen görüşleriyle “*bireysel farklılıklar*”, “*özel gereksinimli bireyleri destekleme*” ve “*iyi ilişkiler kurma*” temaları oluşturulmuştur. Öğretmenler özel gereksinimli öğrencilerin akranlarından ayrı olarak *bireysel farklılıklara* sahip olduklarından dolayı normal öğrencilere bununla ilgili *hoşgörü, empati, saygı ve sevgi* değerlerinin kazandırılabilceğini belirtmektedir. Özel gereksinimli öğrencilerin dezavantajlı olduğu düşünölmekte, normal bireylerin *özel gereksinimli bireyleri desteklemeleri* gerektiği ifade edilmektedir. Bu nedenle normal bireylere özel gereksinimli bireylerle ilgili *yardımseverlik, dayanışma, adalet, dostluk, hoşgörü, empati, merhamet ve şefkat* değerlerinin öğretilabileceği vurgulanmıştır. Normal birey ve özel gereksinimli bireylerin *iyi ilişkilere kurması* için *empati, sabır, kabullenme, doğruluk, dürüstlük ve hoşgörü* değerlerinin kazandırılabilceği ifade edilmiştir.

Normal bireylere, özel gereksinimli bireylerle ilgili hangi değerlerin öğretilabileceği konusunda alan yazında herhangi bir araştırma bulunamamıştır.

Yapılan bu çalışmanın sonuçlarına genel olarak bakıldığında özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimle ilgili bilgiye sahip olduğu, özel eğitimde değerler eğitimi yapmanın mümkün olduğunu düşündükleri, değerler eğitimin gerekli ve önemli buldukları, değer eğitimi sürecinde aileyi önemli gördükleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler özel eğitimde saygı, sevgi, sorumluluk, hoşgörü, yardımlaşma, vatanseverlik, dürüstlük ve paylaşma; normal birey veya öğrencilere özel gereksinimli bireylerle ilgili saygı, hoşgörü, empati, yardımseverlik, sevgi, merhamet, adalet ve kabullenme değerlerinin kazandırılabilceği görüşündedir. Öğretmenlerin mevcut programda özel eğitimde değerler eğitimiyle ilgili çok az içerikle karşılaştıkları, üniversite programındaysa hiç görmedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Öğretmenler değer eğitimi sürecinde kendilerini otorite, uzman, uygulayıcı ve rol model olarak görmekte; özel eğitim öğretmenlerinin sahip olması gerektiği değerlerin sabır, merhamet, hoşgörü, sevgi, saygı empati, vicdan, adalet, paylaşma ve yardımlaşmayı olduğu görüşündedir. Öğretmenlerin çoğunun değerler eğitimini planlı veya plansız olarak uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır.

5.2. Öneriler

5.2.1. Araştırma sonuçlarına dayalı öneriler

- Yapılan araştırmaya göre özel eğitimde değerler eğitimi konusunda daha fazla çalışmaya ihtiyaç vardır. Öğretmenlerin bu konuda daha donanımlı olması için hizmet içi eğitim çalışmaları yapılabilir.
- Özel eğitim öğretmenliği üniversite programına değerler eğitime yönelik içerik konulabilir.
- Değerlerin kazandırılmasına yönelik farklı yöntem ve tekniklerle ilgili öğretmenlere bilgi verilebilir.
- Değerler eğitiminde kullanılacak materyaller için Millî Eğitim Bakanlığı tarafından öğretmenlere ödenek sağlanabilir.
- Özel eğitim öğrencilerinin bireysel farklılıklarına uygun etkinlik havuzu ve materyaller oluşturulabilir.
- Öğretmenler velilerle iletişime açık olmalı, velilerinde aile katılımı şeklinde değerler eğitimi çalışmalarına destekleyici rolde görev almaları sağlanabilir.
- Okul, aile ve öğretmen birlikte çalışmalıdır. Ailenin desteklenmesi ve pekiştirilmesi sağlanabilir. Aileler için değerler eğitimi çalışmaları planlanabilir.
- Aile, okul ve öğretmenin değer odaklı bakış açısı geliştirmesi için çalışmalar yapılabilir.
- Ailelerin özel gereksinimli çocuklarını kabullenmede değerlerin kullanıldığı çalışmalar yapılabilir.
- Kitle iletişim araçlarında değerler eğitime yönelik içerikler hazırlanabilir.
- Değerler eğitimiyle ilgili çeşitli ölçme yöntemleri geliştirilebilir.

5.2.2. Gelecek araştırmalara yönelik öneriler

- Bu araştırma özel eğitimde çalışan öğretmenlerle yapılmıştır. Benzer araştırmalar özel eğitim öğretmeni adayları ile yapılabilir.
- Bu araştırma özel eğitim öğretmenlerinin değerler eğitimi görüşlerine yönelik tasarlanmıştır. Yeni yapılacak araştırmada aile ve öğrenci görüşleri alınabilir.

- Bu araştırmada durum çalışması modeli kullanılarak özel eēitim ēretmenlerin deēerler eēitimine ilişkin görüşleri üzerinde çalışılmıştır. Aynı konuya yönelik deneysel, eylem ve karma desenlerin kullanıldıēı araştırmalar yapılabilir.



KAYNAKLAR

- Abalı, O. (2018). *Otizm (Tanı, tedavi ve eğitimde güncel bilgiler)*. (1). İstanbul: Ediba Yayıncılık
- Akbaş, O. (2004). *Türk milli eğitim sisteminin duyuşsal amaçlarının ilköğretim II. kademedeki gerçekleşme derecesinin değerlendirilmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 190366).
- Akbaş, O. (2008). Değerler eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302506>
- Akçamete, G. (2009). Özel gereksinimi olan çocuklar. G. Akçamete (Ed.), *Genel Eğitim Okullarında Özel Gereksinimi Olan Öğrenciler ve Özel Eğitim* (s. 29-74). Ankara: Kök Yayıncılık
- Akpınar, B. ve Özdaş, F. (2013). İlköğretimde değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri: Nitel bir analiz. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 20(3), 105-113. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/firatsbed/issue/45176/565589>
- Albayrak, F. (2015). *İlkokul sosyal bilgiler dersinde kazandırılan değerlerle ilgili öğretmen görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 381639).
- Albayrak, B. (2023). *2019 Türkçe dersi öğretim programının değerler eğitimi açısından incelenmesi ve Türkçe öğretmenlerinin değerler eğitimine ilişkin görüşleri (Muğla ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 821942).
- Aral, N. ve Gürsoy, F. (2007). *Özel eğitim gerektiren çocuklar ve özel eğitime giriş*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları
- Ardıç, A. (2012). Özel gereksinimli çocuk ve aile. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Aile Katılımı ve Rehberliği* (s.122-144). Ankara: Vize Yayıncılık
- Arslan, A., Saruhan, U. ve Saruhan Y. (2022). Değer odaklı aile eğitimine yönelik özel eğitimde görev yapan öğretmen görüşlerinin incelenmesi. *Gümüşhane Üniversitesi*

Sosyal Bilimler Dergisi, 13(1), 165-176. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1819382>

- Ataman, A. (2003). *Özel gereksinimli çocuklar ve özel eğitime giriş*. Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık
- Ataman, A. (2012). Özel eğitimin temelleri. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (s. 3-53). Ankara: Vize Basın Yayın
- Avcı, M. (2020). *Öğretmenlerin değerler eğitimine yönelik tutumlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 632341).
- Aydın, M. (2003). Gençlerin değer algısı: Konya örneği. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 121-144. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29198/312593>
- Aydın, M. (2011). Değerler, işlevleri ve ahlak. *Eğitime Bakış Dergisi*, 7(19), 39-45. Erişim adresi: <https://silo.tips/download/deerler-levleri-ve-ahlak>
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 16-19. Erişim adresi: https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz2021/egitime_Bakis_18.pdf
- Aydın, N. (2018). Nitel araştırma yöntemleri: Etnoloji. *Uluslararası Beşerî ve Sosyal Bilimler İnceleme Dergisi*, 2(2), 60-71. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ihssr/issue/36852/425401>
- Aydın, M. (2019). *Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşleri (Isparta ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 600874).
- Balcı, F.A. ve Yelken, T.Y. (2010). İlköğretim öğretmenlerinin “değer” kavramına yükledikleri anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2010(39), 81-90. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/87458>
- Bartan, S. (2018). *Okul öncesi öğretmenlerinin değerler ve değerler eğitimi hakkındaki görüşleri ile sınıf içi uygulamalarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 533988).
- Başçı, Z. (2012). *Beşinci sınıf sosyal bilgiler dersinde değer eğitiminin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 325804).

- Bayırlı, H., Doruk, O. ve Tüfekci, A. (2020). Öğretmenlerin değerler eğitimi hakkındaki görüşleri: Afyonkarahisar örneği. *Eğitim de Nitel Araştırmalar Dergisi – Journal of Qualitative Research in Education*, 8(3), 865-894. doi: 10.14689/issn.2148-2624.1.8c.3s.5m
- Berkant, H. B. ve Sürmeli, Z. (2013). Sosyal bilgiler dersindeki değerleri kazandırmada öğretmenlerin güçlük yaşama durumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 9(1), 334-348. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/160877>
- Bilecik, S. (2013). Özel eğitim ve dkab öğretmenlerine göre otizmde din-ahlak eğitimi ve dkab dersleri. *Bilimname*, 2019(38), 553-589. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/844823>
- Bilir, E. (2022). *Sınıf öğretmenlerinin değerler eğitimine yönelik görüşlerinin incelenmesi (Çanakkale ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 758559).
- Bozkurt, E. (2019). Değerler eğitimine ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *Akdeniz Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 13(29), 316-333. doi: 10.29329/mjer.2019.210.17
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research far education*. Boston: Allyn and Bacon.
- Burçak, D. (2013). Özel gereksinimli çocuk ve ailelerin yakın dostları. S. Yıldırım Doğru ve A. Ş. Öz (Ed.), *Tüm Yönleriyle Özel Bebekler ve Çocukların Gelişimi ve Etkinlik Örnekleri* (s. 281-288). Ankara: Eğiten Kitap
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö.E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. (28). Ankara: Pegem Akademi.
- Çam, F. (2019). *Din görevlilerinin özel eğitim gerektiren bireylerde değerler eğitimine ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi (Isparta ili örneği)* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 583604).
- Çelik, Ç. (2020). *İlkokul kademesinde uygulanan değerler eğitimi programının sınıf öğretmenleri, okul psikolojik danışmanları ve okul yöneticilerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi: tek durumlu bir örnek olay çalışması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 638912).

- Çelikkaya, T. ve Filoğlu, S. (2014). Sosyal bilgiler öğretmenlerinin değere ve değer eğitimine ilişkin görüşleri. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(4), 1541-1556. Erişim adresi: <https://openaccess.ahievran.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12513/576>
- Çengelci, T. Ve Yaşar, Ş. (2012). Sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimine ilişkin bir durum çalışması. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilgiler Dergisi*, 2012(9), 1-23. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijoess/issue/8533/105946>
- Çetin, Ş. (2004). Değişen değerler ve eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, 161. Erişim adresi: https://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/Milli_Egitim_Dergisi/161/cetin.htm
- Çitil, M. (2012). Eğitsel değerlendirme süreci. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (s.67-82). Ankara: Vize Yayıncılık
- Demirel, Ö. (2013). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Dilmaç, B. (1999). *İlköğretim öğrencilerine insani değerler eğitimi verilmesi ve ahlaki olgunluk ölçeği ile eğitimin sınanması* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 87087).
- Dinç, B. (2008). Eğitimde ailenin katılımı. E.A. Küçükyılmaz (Ed.), *Okul Aile ve Çevre İş birliği* (s. 55-75). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açık Öğretim Fakültesi Yayınları
- Erdem, A. R. (2003). Üniversite kültüründe önemli bir unsur: değerler. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(4), 55-72. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29196/312580>
- Eripek, S. (2002). Özel gereksinimi olan çocuklar ve özel eğitim. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* (s. 1-14). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Fichter, J. (1990). *Sosyoloji nedir?* (Çev. N. Çelebi). Konya: Toplum Yayınları
- Fichter, J. (2006). *Sosyoloji nedir?* (Çev. N. Çelebi). Ankara: Anı yayıncılık
- Genç, S. Z., Tutkun, T. ve Çoruk, A. (2015). Değer ve eğitimi sorunsalı: sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre durum tespiti. *Eğitimde Kuram ve Uygulama Dergisi*, 11(2), 374-397. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/eku/issue/5465/74121>
- Gülmüş, R. (2015). *İlkokul 4. sınıf sosyal bilgiler dersi tarih konularında değer öğretimine ilişkin sınıf öğretmenleri görüşleri* (Yüksek Lisans Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 423071).

- Güngör, C. (2023). Zihinsel engelli çocukların eğitimi ve rehabilitasyonu. Batman ve diğerleri (Yay. haz.). *Dezavantajlı Çocuklar: Tespitler ve Müdahale Önerileri* (s. 23). İstanbul: Efe Akademi Yayınları
- Güngör, E. (1993). *Değerler psikolojisi*. Amsterdam: Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Yayınları.
- Güngör, E. (1995). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar*. İstanbul: Ötüken
- Güngör, E. (1998). *Değerler psikolojisi üzerine araştırmalar: ahlâk psikolojisi, ahlaki değerler ve ahlaki gelişme: profesörlük tezi*. (2). İstanbul: Ötüken.
- Güngör, E. (1998). *Ahlak psikolojisi ve sosyal ahlak*. İstanbul: Ötüken Yayınevi
- Gürhan, E. ve Çiftçi, S. (2017). İlkokullarda uygulanan değerler eğitimi uygulamalarının yönetici ve sınıf öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi. *The Journal of International Education Science*, 4(13), 230-246. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/inesj/issue/40066/476695>
- Hökelekli, H. (2006). Din, değerler ve eğitim. *Eskiyeni*, (3), 46-56. Erişim adresi: https://dergipark.org.tr/tr/pub/eskiyeni/issue/37291/435139#article_cite
- İslam, Y. (2013). Kaynak araştırması yapma. Z. Kaya ve M. Şahin (Ed.), *Meslek Yüksek Okulları İçin Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri* (s.33-65). Konya: Eğitim Yayınevi.
- Kabasakal, Z. ve Çelik, N. (2010). Sosyal beceriler eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeyine etkisi. *İlköğretim Online*, 9(1), 203-212. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/90803>
- Kafadar, T. (2019). *Türkiye, ABD ve Fransa'nın sosyal bilgiler öğretim programları ve ders kitaplarının değerler eğitimi boyutunda karşılaştırılması*. (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 537775).
- Karababa, A. (2019). Kuramsal temelde değerler. B. Dilmaç ve H.H. Bircan (Ed), *Değerler ve Değerler Psikolojisi* (s. 1-18). Ankara: Pegem Akademi
- Karakoç, T. (2012). Öğretimin düzenlenmesinde performansa dayalı öğrenci grupları oluşturma. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (s. 217-228). Ankara: Vize Yayıncılık
- Kardaş, M.N. ve Cemal, S. (2017). Değerler eğitimi ve Türkçe öğretiminde değerler eğitimi üzerine yapılan araştırmalara ilişkin kaynakça denemesi, *Karadeniz Sosyal Bilimler*

Dergisi, 9(16), 383-412. Erişim adresi:
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ksbd/issue/31387/344595>

- Kaya, M ve Taşkın, O. (2019). Okulda değerler eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 89-113). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Kaymakcan, R ve Meydan, H. (2016). *Ahlak değerler ve eğitimi*. (2). İstanbul: Dem Yayınları
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması* (Doktora Tezi). YÖK Tez Merkezi veri tabanından erişildi (Tez No: 226378)
- Keskin, Y. (2016). Değer sınıflaması üzerine aksiyonel bir deneme. *Journal of Turkish Studies*, 11(3), 1486-1510. doi: 10.7827/TurkishStudies.9467
- Keskin, Y. ve Öğretici, B. (2013). Sosyal bilgiler dersinde duyarlılık değerinin etkinlikler yoluyla kazandırılması: Nitel bir araştırma. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(25), 143-181. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29175/312424>
- Kırcaali-İftar, G. (2005). Öğrenme güçlüğü. S. Eripek (Ed.), *Özel Eğitim* (s. 57-68). Eskişehir: T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını
- Korkmaz, İ. (2009). Sosyal öğrenme kuramı. B. Yeşilyaprak (Ed.), *Gelişim Psikolojisi Gelişim-Öğrenme- Öğretim* (s. 218-238). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Korkmaz, M. (2019). Değerler eğitimi yaklaşımları. M. Köylü (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 48-51). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Köylü, M. (2019). Ailede değerler eğitimi. M. Köylü (Ed.), *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi* (s. 65-88). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Kurnaz, A., Çiftçi, Ü., ve Karapazar, H. (2013). Üstün zekâlı ve yetenekli öğrencilerin değer algılarının betimsel bir analizi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11(26), 185-225. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/302411>
- Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk öğretmenlerin değer yönelimleri ve Schwarz Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(45), 59-80. Erişim adresi: <https://psikolog.org.tr/tr/yayinlar/dergiler/1031828/tpd1300443320000000m000233.pdf>

- Külünkoğlu, T. (2020). Özel eğitim öğretmenlerinin değer algısı ve değerler hiyerarşisi. *Turkish Studies- Education*, 15(4), 2771-2784. doi: 10.47423/TurkishStudies.42181
- Meydan, A. ve Bahçe, A. (2010). Hayat bilgisi öğretiminde değerlerin kazandırılma düzeylerinin öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(1), 20-37. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijoess/issue/8541/105986>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1973). *Millî eğitim temel kanunu*. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (1997). *Özel eğitim hakkında kanun hükmünde kararname*. Erişim adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/4.5.573.pdf>
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2006). *Özel eğitim hizmetleri yönetmeliği*. Erişim adresi: [https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeli_](https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeli_son.pdf)
[son.pdf](https://orgm.meb.gov.tr/alt_sayfalar/mevzuat/Ozel_Egitim_Hizmetleri_Yonetmeli_son.pdf)
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2022). *Uzman öğretmenlik yetiştirme programı çalışma kitabı*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı
- Metin, N. (2012). Kaynaştırma. N. Baykoç Dönmez (Ed.), *Özel Gereksinimli Çocuklar ve Özel Eğitim* (s. 87-104). Ankara: Eğiten Kitap
- Metin, N. (2018). *Özel gereksinimli çocuklar*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Meydan, H. (2014). Okulda değerler eğitiminin yeri ve değerler eğitimi yaklaşımları üzerine bir değerlendirme. *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 93-108. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/beuifd/issue/3453/47056>
- Ogelman, H. G. ve Sarıkaya, H. (2015). Okul öncesi eğitimi öğretmenlerinin değerler eğitimi konusundaki görüşleri: Denizli ili örneği. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (29), 81-100. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sakaefd/issue/11234/134081>
- Okumuş, E. (2010). Toplum ve ahlak eğitimi. *Eğitime Bakış Dergisi*, 6(18), 28-32. Erişim adresi: https://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz2021/egitime_Bakis_18.pdf
- Özdemir, Ş. (2012). Kaynaştırma Eğitiminde sosyal uyumun desteklenmesi. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (s.103-126). Ankara: Vize Yayıncılık

- Özdemir, Y., Mercan Uzun, E. ve Bütün Kar, E. (2021). Temel eğitim öğretmenlerinin değer eğitime yönelik görüşleri. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 19(42), 227-266. doi: 10.34234/ded.958030
- Özensel, E. (2003). Sosyolojik bir olgu olarak değer. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 1(3), 217-239. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ded/issue/29198/312597>
- Özyürek, M. (2019). Özel eğitime muhtaç çocuklar ve eğitimleri. *Ankara University Journal of Faculty of Educational Sciences (JFES)*, 16(1), 17-26. doi: 10.1501/Egifak_00000000949
- Paker, T. (2015). Durum çalışması. F. N. Seggie ve Y. Bayburt (Ed.), *Nitel Araştırma: Yöntem, Teknik, Analiz ve Yaklaşımları* (s. 119-210). Ankara: Anı Yayıncılık
- Polat, A. (2022). Nitel araştırmalarda yarı-yapılandırılmış görüşme soruları: Soru form ve türleri, nitelikler ve sıralama. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(2), 161-182. doi: 10.18037/ausbd.1227335
- Sönmez, M. (2012). Aile katılımı. A. Cavkaytar (Ed.), *Özel Eğitimde Aile Katılımı ve Rehberliği* (s.122-144). Ankara: Vize Yayıncılık
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F.G. (2011). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Subaşı, M. ve Okumuş, K. (2017). Bir araştırma yöntemleri olarak durum çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/474049>
- Sucuoğlu, B. ve Özokçu, O. (2005). Kaynaştırma öğrencilerinin sosyal becerilerinin değerlendirilmesi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi*, 6(10), 41-65. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ozelegitimdergisi/issue/17195/179603?publisher=ankara>
- Şafak, P. (2012). Bireyselleştirilmiş eğitim programı. A. Ataman (Ed.), *Temel Eğitim Öğretmenleri İçin Kaynaştırma Uygulamaları ve Özel Eğitim* (s.83-100). Ankara: Vize Yayıncılık
- Şahin, M. (2013). Özel gereksinim ve türleri. S. Yıldırım Doğru ve A. Ş. Öz (Ed.), *Tüm Yönleriyle Özel Bebekler ve Çocukların Gelişimi ve Etkinlik Örnekleri* (ss. 1-51). Ankara: Eğiten Kitap

- Tarhan, N. (2019). *Değerler psikolojisi ve insan*. (14). İstanbul: Timaş Yayınları
- Tekindal, M. ve Negiz, E. (2018). Sosyal hizmet uygulaması olarak özel gereksinime sahip çocuklarla değerler eğitimi grup çalışması. *Journal Of Awaneress*, 3(özel sayı), 761-776. doi: 10.26809/joa.2018548686
- Türk Dil Kurumu (TDK). (2011). *Türk dil kurumu büyük Türkçe sözlük*. Ankara: TDK
- Türnüklü, A. (2000). Eğitimbilim araştırmalarında etkin olarak kullanılabilecek nitel bir araştırma tekniği: görüşme. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 24(24), 543- 559. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/kuey/issue/10372/126941>
- Ulusoy, K. ve Dilmaç, B. (2018). *Değerler eğitimi*. (5). Ankara: Pegem Akademi
- Uysal, E. (2003). Değerler üzerine bazı düşünceler ve bir erdem tasnifi denemesi: İnsani erdemler–islami erdemler. *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12(1), 51-69. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/uluifd/issue/13494/163054>
- Ültay, E., Akyurt, H. ve Ültay, N. (2021). Sosyal bilimlerde betimsel içerik analizi. *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (10), 188- 201. doi: 10.21733/ibad.871703
- Verdick, E. ve Reeve, E. (2012). *Hayatta kalma rehberi: otizm spektrum bozukluğu olan çocuklar (ve anne babaları) için* (Çev. G. Sart). İstanbul: Aba Yayınevi
- Yangın, S. ve Dindar, H. (2010). İlköğretim okullarında örtük programın varlığına ilişkin bir araştırma: Siirt ili örneği. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 1017-1038. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6740/90621>
- Yazıcı, K. (2006). Değerler eğitimine genel bir bakış. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 499-522. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/tubar/issue/16960>
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım Doğru, S. (2011). Bebeklik döneminde özel eğitim. S. Yıldırım Doğru ve N. Durmuşoğlu Saltalı (Ed.), *Erken Çocukluk Döneminde Özel Eğitim* (s. 104-135). İstanbul: Maya Akademi
- Yıldırım, Y. ve Çalışkan, H. (2017). 2005 ile 2017 sosyal bilgiler dersi öğretim programlarındaki değerlere ve değerler eğitimine ilişkin öğretmen görüşleri. *Journal of Multidisciplinary Studies in Education*, 1(1), 7-23. Erişim adresi: https://www.researchgate.net/publication/323815950_2005_ile_2017_Sosyal_Bilgile

r_Dersi_Ogretim_Programlarindaki_Degerlere_ve_Degerler_Egitimine_Iliskin_Ogre
tmen_Gorusleri

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık

Yılmaz Bolat, E. (2018). Süreğen hastalığı olan çocuklar ve hastane okulları. *Milli Eğitim Dergisi*, 47(218), 163-186. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/39856/471732>

Yorulmaz, B. (2017). *Ailede değerler eğitimi*. İstanbul: Erkam Yayınları



EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

GÖRÜŞME FORMU

Değerli meslektaşlarım;

Size sunulan görüşme formu Sakarya Üniversitesi Değerler Eğitimi Yüksek Lisans Programında gerçekleştirilecek olan “Özel Eğitim Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi İle İlgili Görüşleri” başlıklı tez çalışmasında verileri toplamaya yönelik açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Görüşme formunun 1. bölümünde araştırmaya katılan sizlerin kişisel bilgilerinizi belirlemeye, 2. bölümde ise araştırmaya konu olan değerler eğitimiye yönelik görüşlerinizi belirlemeye yardımcı olacak sorular bulunmaktadır. Sizden istenen görüşme formunda yer alan soruları doğru ve içtenlikle cevaplamanızdır. Vereceğiniz bilgiler araştırma dışında asla 3. kişilerle paylaşılmayacaktır. Katkılarınızdan dolayı şimdiden teşekkür ederim.

Kübra ÖZTÜRK

Değerler Eğitimi Bilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

BÖLÜM 1

Adınız ve Soyadınız:

Cinsiyetiniz:

Mesleki Kıdeminiz:

BÖLÜM 2

1. Sizce değerler eğitimi nedir?
2. Değerler eğitimi denildiğinde aklınıza hangi değerler gelmektedir?
3. Sizce bir özel eğitim öğretmeni hangi değerlere sahip olmalıdır? Neden?

4. Özel eğitim alanında değerler eğitimi yapmak mümkün müdür? Evet ise nasıl? Hayır ise neden mümkün değil?
5. Özel eğitimde değerler eğitimi gerekli buluyor musunuz? Neden?
6. Özel eğitimde değerler eğitimi önemli buluyor musunuz? Neden?
7. Özel eğitimde verilmesi gereken başlıca değerler hangileridir? Neden?
8. Mevcut programda (üniversite programı, MEB kitapları, kaba değerlendirmeler vb.) özel eğitimde değerler eğitimine yer veriliyor mu? Nasıl?”
9. Siz değerler eğitimi uyguluyor musunuz? Evet ise nasıl? Hayır ise neden?
10. Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde ailenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?
11. Özel eğitime muhtaç çocuklara yönelik değerler eğitiminde öğretmenin rolü ile ilgili görüşünüz nedir?
12. Normal bireylere ya da öğrencilere özel gereksinimli öğrencilerle ilgili hangi değerler öğretilbilir? Neden?

Ek 2. Etik Kurulu İzin Belgesi



T.C.
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Etik Kurulu



Sayı : E-61923333-050.99-222298
Konu : 15/10 Kübra ÖZTÜRK

20.02.2023

Sayın Kübra ÖZTÜRK

İlgi : 20.01.2023 tarihli ve E--000-0 sayılı yazınız.

Üniversitemiz Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik Kurulu'nun 15.02.2023 tarihli ve 15 sayılı toplantısında alınan "10" nolu karar ile Kübra ÖZTÜRK'ün başvurusu **uygun** görülmüş ve karar örneği ekte sunulmuştur.

Bilgilerinizi rica ederim.

Prof. Dr. Murat İSKENDER
Eğitim Araştırmaları ve Yayın Etik
Kurulu Başkanı

Ek: Karar Yazısı (1 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Doğrulama Kodu :BSAKSTAS3E Fia Kodu :16962

Belge Takip Adresi : <https://turkiye.gov.tr/ebd7eK-5783McD-BSAKSTAS3E/c5-222298>

Adres:Esentepe Kampüsü 54187 Serdivan SAKARYA / KEP Adresi:

sakaryayunivarsitesi@hs01.kep.tr

Telefon No:0264 295 50 00 Faks No:0264 295 50 31

e-Posta:ozelkalem@sakarya.edu.tr Elektronik Ağ:www.sakarya.edu.tr

Bilgi için: Hanife Babacan
Unvanı: Birim Eviak Sorumlusu



Ek 3. Etik Kurulu İzin Belgesi

KARAR

10. Kübra ÖZTÜRK'ün “ Özel Eğitim Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ile İlgili Görüşleri ” başlıklı çalışması görüşmeye açıldı.

Yapılan görüşmeler sonunda Kübra ÖZTÜRK'ün “ Özel Eğitim Öğretmenlerinin Değerler Eğitimi ile İlgili Görüşleri ” başlıklı çalışmasının Etik açıdan **uygun** olduğuna oy birliği ile karar verildi.